

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GARANİK KISSASI ve ORYANTALİST YAKLAŞIMLAR

**Danışman
Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR**

**Hazırlayan
Muhammed BALBAY**

**ŞANLIURFA
2007**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
KISALTMALAR.....	IV

GİRİŞ

A. ORYANTALİZMİN DOĞUŞU ve GÜNÜMÜZE KADARKİ SEYRİ.....	1
--	---

I. BÖLÜM

GARANİK KISSASINA GENEL BİR BAKIŞ.....	9
A. İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE GARANİK KISSASI.....	11
1. Taberî.....	11
2. Zemahşeri.....	13
3. Fahreddin er-Razî.....	14
4. Neseî.....	21
5. Kadı Beydavî.....	22
6. Ahmed Hamdi Aksekili.....	23
B. RİVAYETİN TAHLİL VE TENKİDİ.....	27
1. Senet Yönünden Tahlil Ve Tenkidi.....	27
2. Metin Yönünden Tahlil Ve Tenkidi.....	31

II. BÖLÜM

ORYANTALİSTLERİN GARANİK KISSASINA YAKLAŞIMLARI.....	46
A. BAZI ORYANTALİSTLERİN GARANİK KISSASINA YAKLAŞIMI.....	46
1. Leone Caetani.....	46
2. Dozy.....	49
3. W. Montgomery Watt.....	52
4. Rudi Paret.....	56
5. Regis Blachere.....	59
B. GARANİK RİVAYETİNİN ORYANTALİST KUR'AN TASAVURUNDAKİ YERİ.....	63
SONUÇ.....	68
BİBLİYOGRAFYA.....	71
ÖZET.....	76
SUMMARY.....	77

ÖNSÖZ

Hiz. Peygamber dönemi İslam tarihinin ve diğler İslamî bilimlerin en önemli zaman dilimidir. Çünkü İslam ilimlerinin çekirdeği bu dönemde atılmıştır. Daha sonra o dönemde meydana gelen bazı olaylar etrafında İslami sahaya ait çeşitli ilim dalları ortaya çıkmıştır. Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam bunlardan bazılarıdır. Özellikle ayetlerin sebebi nüzûlü, Hiz. Peygamberin bazı ayetleri tefsir etmesi ve onları tefsir ederken nelere dikkat etmemiz gerektiği hususu çok önemli bir konudur. Özellikle Hiz. Peygamberle müşrikler arasında geçen olaylar sahabeler tarafından bizlere nakledilmiştir. O dönemde sorun olarak algılanmayan hatta gündeme bile getirilmeyen bazı olaylar sonradan özellikle bazı oryantalistler tarafından tenkide tabi tutulmuştur.

Başlangıcından bu yana İslam, çok önemli güçlüklerle karşılaştı. Hiz. Muhammed'in sağlığında yaşanan sorunlar, Raşid halifeler devrinde Fars ve Bizans Devletlerinin Müslüman toplumu yok etmek ve İslamı ortadan kaldırmak yolundaki çalışmaları, Haçlı savaşları ve Batının Müslüman ülkelerdeki siyasi ve kültürel emperyalizm eylemleri bu güçlüklerin başlıklarını oluşturur.

Hicri II. ve III. / Miladi VIII-IX. yüzyıllarda bazı Müslüman tarihçiler ve tefsirciler tarafından ortaya atılan, daha sonra Müslüman ve Müslüman olmayan pek çok yazar tarafından benimsenen ve tenkit konusu olan Garanik Kıssasını bu tezimizde ele aldık.

Garanik Kıssası Hiz. Peygamberin ismet sıfatı ile doğrudan alakalıdır. Malumdur ki Hiz. Peygamber vahyi alırken ve tebliğ ederken her türlü hatadan korunmuştur. Zira böyle olmasaydı vahye olan güven ortadan kalkardı. Bununla ilgili açık âyetler mevcuttur. Yüce Allah "Zikri biz indirdik onu koruyacak da biziz" (Hicr 15/9) buyurmaktadır. Bu meselenin hassasiyetinden dolayı İslam âlimleri bu meselenin üzerinde önemle durmuşlardır. Bu konu ile ilgili değişik fikirler öne sürmüşlerdir.

Garanik meselesi günümüzde de hassasiyetini korumaktadır. Yakın zamanda da bilindiği gibi bu konu 1989 yılı başlarında yayınlanan Hint asıllı Salman Rüştü'nün "Şeytan Ayetleri" isimli kitabı ile tekrar gündeme taşınmıştı. Dolayısıyla güncelliğini koruyan bu çalışmamız giriş ve iki bölümden

oluşmaktadır. Giriş b6l6m6nde oryantalizm ve tarihi seyri hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, birinci b6l6mde Garanik Kıssasını İslam kaynakları ışığında ele aldık.

İkinci b6l6mde ise oryantalistlerin Garanik Kıssasına yaklaşımlarını inceledik. 6zellikle Leone Caetani, M.Watt, Dozy, R.Blachere, R.Paret, gibi Oryantalistlerin bu mesele hakkındaki g6r6şlerini ele aldık. Ayrıca Oryantalist metotların tahlil ve tenkidini yaptık. Son olarak da Garanik meselesinin Oryantalist Kur'an tasavvurundaki rol6ne değindik.

Bu çalışmam esnasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR'E, Yrd. Doç. Dr. Rifat ATAY'A, Yrd. Doç. Dr. Harun şAHİN'E, tezimin yazımında emeği geçen kıymetli dostlarım Ahmet ELİKAL, Recep KARATAş, Deniz ASLAN ve İsmail TANRIVERDİ'YE teşekk6r ederim.

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.g.m	: Adı geçen makale
b.	: (İbn) oğlu
Bkz. bkz.	: Bakınız
bt.	: (bint) kızı
Çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H. h.	: Hicrî
H.z.	: Hazret-i
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
krş.	: Karşılaştırınız
M. m.	: Miladî
Nşr.	: Neşreden
S.	: Sayı
s.	: Sayfa numarası
(sav)	: Sall-Allahu ‘aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
t.y.	: Basım tarihi yok
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

ORYANTALİZMİN DOĞUŞU VE GÜNÜMÜZE KADARKİ SEYRİ

Türkçede oryantalizm şeklinde yazılan “*orientalisme*” kelimesi Latince *orient* kelimesinden türetilmiştir.¹ Doğu bilimi anlamına gelmektedir. Doğunun medeniyeti, kültürü, sanatı, fikriyatı diğer değeriyle de şarkiyatçılık demektir.² Oryantalist ise doğunun meseleleri ile meşgul olan kimsedir.

Oryantalizm tarihi, bilindiği üzere doğu ile batının varlığı kadar eskidir. Bu tarihsel süreç, oryantalizme bugün tanıdığımız çeşitli biçimlerini ve özelliklerini kazandırdı. Gelişim süreci içinde ele alındığında ise bir yanı sıra doğunun batı tarafından incelenmesi anlamına gelirken, bir yanı sıra da batının kendi bilincine varmasının en önemli aracı olarak görülmektedir.³

O nedenle, oryantalizmin sunduğu doğu imajları doğu-batı ilişkilerinin değişmesine, hem de taraflardan herhangi birisinin iç bünyesinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.⁴

Başka bir açıdan bakıldığında zaman ise Oryantalizm, aslında batı Hıristiyan dünyasının İslam tehlikesi karşısında var olabilme davası olarak vasıflandırılabilir.⁵ Temellerini 9. ve 10. asırlara dayandırdığımız eski oryantalizm ile modern oryantalizm, Avrupa'nın Hıristiyan âlemine İslam karşısında duyduğu büyük korkusunu aksettirmektedir. Bu bakımdan oryantalizm ile doğunun ve bilhassa İslam âleminin Avrupa tarafından eritilmesi, yok edilmesi veya en azından yabancılığı veya tesiri ortadan kaldırılarak, onun kendileri için bir tehlike olmaktan çıkarılması hedeflenmiştir.⁶

Oryantalizmin ilk olarak nasıl başladığı hakkında kesin bir tarih yoktur. Bununla ilgili birkaç görüş vardır. Bununla ilgili olarak Sönmezsoy kitabında

¹ Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, Fecr yayınevi, Ankara 1998, s.25.

² Cerrahoğlu, İsmail, “Oryantalizm Ve Batıda Kur'an Ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar”, *AÜİFD*, s.31, Ankara 1998 s. 95.

³ Bulut, Yücel, “Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler,” *Marife*, yıl: 2 sayı: 3, Konya 2002. s. 14.

⁴ Bulut, s. 14.

⁵ Cerrahoğlu, a.g.m. s. 97.

⁶ Cerrahoğlu, a.g.m. s. 97.

şunları kaydetmektedir: “Oryantalizmin başlangıcı olarak kesin bir tarih olmamakla beraber bazı araştırmacılar oryantalizmin başlangıcını 10. asra dayandırmaktadırlar. Nitekim Necip el-Akikî'nin oryantalistler hakkında yazdığı ve oryantalistlerin tabakatı sayılabilecek ‘El-Müsteşrikûn’ isimli kitabına, Fransız rahip Jebert de Oraliac (940–1003)'tan başlamıştır.”⁷ Davutoğlu da bununla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Pierre Martino, 1906 da yazdığı oryantalizmin yükselişi ile ilgili kitabında klasik oryantalizmin doğuşu olarak 1453'e işaret eder. İstanbul'un fethi ile birlikte buradaki Grek kökenlilerin Avrupa'ya gidişi oryantalizm çalışmalarını hızlandırdı.”⁸ Bazı araştırmacılar ise oryantalizmin başlangıcının 11. asrın başları olduğunu ifade etmektedirler. Çağdaş Alman oryantalisti Rudi Paret Avrupa'da İslam ve Arap araştırmalarının 12. asırda başladığı görüşündedir. Kur'an-ı Kerim'in ilk Latince meali de bu asır da, miladî 1143 senesinde tamamlanmıştır.⁹

Sönmezsoy ayrıca kitabında Muhammed Abdullah eş-Şarkavî'nin oryantalizmin gerçek mana da, düzenli olarak Miladi 1312 yılında Viyana konsülünde Avrupa'nın beş büyük üniversitesinde doğu dillerinin okutulmasına dair karar alınmasıyla başladığı görüşündedir.¹⁰ Sönmezsoy devamlı araştırmacıların bazısı, oryantalizmin başlangıcını Müslümanlarla Bizanslıların karşılaştığı Mute ve Tebuk gazvesine irca ederken bir grup araştırmacı da Müslümanlar ile Batı Hıristiyanları arasında dinî ve siyasî sürtüşmelerin başlangıcı olan Haçlı seferlerine dayandığı görüşündedir. 12. asırda Fransız rahip Pierre le Venerable başkanlığındaki bir grup rahip *cluny* manastırına yerleşip idareyi ele aldıktan sonra, Arap kültürünün araştırılıp inceleneceği önemli bir merkez kurmuşlardır. Bizzat manastır reisi Pierre, diğer gidenler gibi Endülüs'e gidip ilim tahsilinde bulunmuştur. Kimileri de bunu başlangıç olarak kabul etmektedir.¹¹

Edward Said'e göre 18.yüzyılın en önemli temsilcisi Sylvestre de Sacy (1758-1838) dir. Sacy, çalışmalarıyla çağının oryantalizminin öncüsü olarak

⁷ Sönmezsoy, s.27.

⁸ Davutoğlu, Ahmed, “Oryantalizmi Yeniden Okumak Batıda İslam Çalışmaları Sempozyumu”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2003, s.26.

⁹ Sönmezsoy, s.28.

¹⁰ Sönmezsoy, s.30.

¹¹ Sönmezsoy, s.29.

belirir, Paris de oryantalist çalışmaların başkenti haline gelir. Sacy, yalnızca 1822’de kurulan Societe Asiatique (Asya Cemiyeti)’nin ilk başkanı olduğu için çağdaş oryantalizmin öncüsü sayılmıyor. Bunun sebebi, yaptığı çalışmaların oluşturduğu sistem, kendisinin pedagojik görüşleri, yarattığı bilimsel gelenek ve oryantalizm ile yönetim arasında kurmuş olduğu köprüdür.¹²

Bu yüzyılın bir başka önemli ismi İngiliz asıllı olan A.J.Arberry’dir. (Doğumu 1905). Bugünkü İslamiyet, Kur’an Tercümesi, Sufisme (Tasavvuf)ve Tasavvuf Tarihine Giriş en önemli eserleridir.¹³ H.R.Gibb, Çağdaş İngiliz oryantalistlerin en meşhurdur. Mısır Dil Akademisi üyesidir. İslam Ansiklopedisini yayımlayanlardan ve ansiklopedinin önde gelen yazarlarından biridir. Muhammedanisme (İslam), Modern Trend in Islam (İslam’da Modern Temayüller) en önemli eserlerinden birkaçıdır.¹⁴

İslamiyet’le alakalı makaleler yazan ve İslam Ansiklopedisinin önde gelen yazarlarından olan bir diğer oryantalist Louis Massignon’dur. Çağdaş Fransız oryantalistlerinin en tanınmışıdır. Başta muazzam Hallacı Mansur risalesi olmak üzere, eserlerinde hiç zahmete katlanmadan doğrudan İslam külliyatına müracaat etmiştir.

Biraz da oryantalizmi ortaya çıkaran dinî, siyasî, ilmî ve ticarî sebepler üzerinde duralım.

Hıristiyanlığı batıya iterek “Doğu-Batı” kavramlarını, devamında da oryantalizmi doğuran İslam dini ve Müslümanlardır. İslam doğduğu günden beri, Hıristiyanlık için problemdir. İlk tebliğci din mensuplarının kurdukları yayılmacı devletler, bu iki dini sürekli karşı karşıya getirmiştir.¹⁵ İlk dönem İslam fütuhatıyla önceleri, Hıristiyanlığın hâkim olduğu yukarı Arabistan, Filistin, Şam bölgeleri, Anadolu, Habeşistan ve Mısır Müslümanların eline geçmiş; fetihlerle birlikte pek çok din değiştirme ile Hıristiyanlığın karşı saldırıları, Haçlı seferleri

¹² Said, Edward, *Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Selahaddin Ayaz, Pınar Yay. İstanbul 1991, s.205.

¹³ Es-Sıbai, Mustafa, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, çev. Mücteba Uğur, Beyan Yay. ty. s.60

¹⁴ Es-Sıbai, s.61.

¹⁵ Küçükbaşçı, Mustafa, *Şarkiyatçı Arthur Jeffery ve Kur’an Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 11.

olarak ortaya çıkmıştır. Müslümanların İspanya ve Sicilya'yı fethetmeleri bu karşılaşmayı daha bariz hale getirmiştir.¹⁶

Şunu da kabul etmek gerekir ki İslam, Hıristiyanlığı büyük ölçüde etkilemiştir. İslam, Hıristiyanlığı Sami köklerinden koparmış; kendi kutsal topraklarında bile onları mağlup etmiştir. Habeşistan'ı tecrit ederek Afrika Hıristiyanlığını ortadan kaldırmıştır. Bizans rengine boyanmış sözde kilisesini nötrleştirerek, onu yalnız Slav dünyasına münhasır kılmıştır.¹⁷ Müslümanların kurduğu devletlerin İspanya Sicilya, bütün Kuzey Afrika ve en son Türklerin eliyle Viyana'ya kadar Balkan'lardan Hıristiyanlığı yok edecek askerî ve siyasî bir güç olarak algılanmasına yol açmış, buna karşı koymak için de Haçlı seferleri düzenlenmiştir.¹⁸

Bu haçlı seferleri batılılar için iyi olmuştur. Çünkü bu haçlı seferleri sayesinde İslam'ı daha iyi tanımışlar ve karşılarında üstün bir İslam medeniyetinin varlığını dikkate almışlar ve bu parlak medeniyetin bazı kısıntılarını memleketlerine götürmüşlerdir. Avrupa'da 9. ve 10. asırlarda bazı uyanma ve eğitim hareketleri olmuşsa da bunlar dönemlerindeki büyük karışıklıklar içerisinde boğulup kaybolmuşlardı. Haçlı seferleri ile İslam medeniyetine duyulan ilgi papa II. Sylvester (940–1003) döneminde artmaya başlamıştır. Bu da Katedral okulunun ıslahı ve onların üniversitelere dönüştürülmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁹

İslam düşüncesinin bilimini, kültür ve medeniyetini öğrenmek için Endülüs'e ve Kuzey Afrika'ya gelen batılı öğrenciler İslam düşüncesinin ortak dili olan Arapçayı öğrenmişlerdir.²⁰ Batı dünyasının doğu hakkındaki bilgilerini zenginleştiren ve yenileyen eserlere Marco Polo'nun seyahatnamesini örnek olarak verebiliriz. Gerçi ilk başlarda bu kitap pek ciddiye alınmamış ama daha sonraki dönemlerde batı dünyası için vazgeçilmez kaynaklardan biri olmuştur.²¹ Daha sonra bu tercüme hareketinin neticesi olarak yeni eserlerin Latinceye çevrilmesi ve üniversitelerin kurulmasıyla uykuda olan Batı dünyası uyanmaya

¹⁶ Küçükkaşçı, s. 11.

¹⁷ Bedir, Ahmet, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Oryantalizmin Entellektüelimizdeki Etkileri", *Marife*, yıl:2, sayı:3, Konya 2002, s.190.

¹⁸ Küçükkaşçı, s. 12.

¹⁹ Küçükkaşçı, s. 12.

²⁰ Cerrahoğlu, "Oryantalizm Ve Batıda Kur'an Ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, s.31, Ankara 1998, s. 96.

²¹ Cerrahoğlu, a.g.m. s. 97.

başlamış ve gelecek asırlardaki bilim ve kültür devrimi Rönesans'ı hazırlamaya başlamıştır.²²

Rönesans'ı hazırlayan ortamda Arapçanın bir ilim dili olarak önem kazanması, Endülüs karşılaşması gibi etkenlerle, İslamı kaynaklarından anlama çalışmalarına yönelinmiş, ancak bunlarda da reddetme duygusu ağır basmıştır.²³ 19. asırda ilimlerin disiplinler haline gelişi ile bilgi artmışsa da yaklaşımlarındaki önyargılar sona ermemiştir. Ancak bu asırda önemli bir metod farklılığı göze çarpmaktadır. Artık İslam'ı tamamen reddedip sapık bir fırka ya da putperest bir akım olarak görmezden gelmek yerine, çeşitli etkenler sonucu Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından kurulmuş bir din olarak kabul etme eğilimi başlamıştır.²⁴ Kur'an-ı Kerim'in ilahî bir kaynağa yaslanmadığını iddia eden müsteşrikler, kendilerince bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlara göre Peygamberimiz Kur'an-ı Kerim'i yaşadığı dönemdeki iç ve dış olaylardan, kişilerden etkilenecek ya da öğrenerek meydana getirmiştir.²⁵

Oryantalistlerin bu yaklaşımları İslam ve Kur'an hakkında ilahî kaynak dışında kaynak göstermeleri, çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturur. Bu bağlamda da müsteşrikler İslam öncesi Arabistan'ı ve o zamanki bölgenin siyasî, dinî, iktisadî ve etnik durumunu araştırmaya tabi tutmuşlardır.²⁶

Rönesans ile birlikte ilmî gelişmelere karşı olması sonucu kilisenin giderek etkinliğini yitirdiğini görüyoruz. Kilise Kutsal Kitaba aykırı olduğu gerekçesiyle ilmî gerçeklere cephe almış, bu gerçekleri savunanları ağır bir şekilde cezalandırmaya başlamıştır. Dünyanın döndüğü gerçeğini haykıran Galilei'nin duruşması hâlâ unutulmuş değildir. Bugün Batıda hüküm süren dinsizliğin temelinde, kilisenin ilme cephe alması olayı yatmaktadır. Zira birçok aydın, kilisenin ilmî hakikatler olarak ileri sürdüğü görüşlerin, ilmî hakikatlerle çatıştığını görmekte gecikmemiştir.²⁷

²² Cerrahoğlu, , "Oryantalizm Ve Batıda Kur'an Ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, s.31, Ankara 1998 s. 97.

²³ Bulut, s. 18.

²⁴ Küçükbaşçı, s. 18.

²⁵ Küçükbaşçı, s. 19.

²⁶ Özel, Mustafa, "Tefsirde Oryantalizm Eleştirisi: Mevduci Örneği," *Marife*, Konya 2003. s. 230.

²⁷ Cerrahoğlu, İsmail, "Müsteşriklerin Kur'an- ı Kerim ve Hz. Muhammed'e (sav) Yaklaşımları", *AÜİFD*, 1989. s. 187.

Oryantalizmin doğuşu ve tarihî seyri hakkındaki bu kısa girişten sonra, birazda Oryantalizmin İslam dünyasındaki bazı yansımalarına kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Burada bu yansımaları detaylı bir şekilde ele alacak değiliz. Konuyu uzatmamak için genel bir fikir ve kanatın oluşmasına yardımcı olacak birkaç örnekle yetineceğiz. Önce oryantalistlerin Kur'an ve Hz. Muhammed (s.a.v) hakkındaki bazı görüşlerine göz atalım. Bu konu ile ilgili olarak, Cerrahoğlu makalesinde şunları kaydeder: “Bu iftiralara C. Brockelmann'ın şu sözlerini örnek verebiliriz. “Muhammed'in ahiret hakkındaki tasavvurları doğrudan doğruya Yahudi kaynaklara, dolayısıyla İran ve Babilanya kaynaklarına dayanır. Muhammed, Mekke'de iken iki defa, Medine'de Yahudileri örnek tutarak üç defa namaz kıldığı halde daha sonra bu âdeti İran tesiri ile sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere beş vakte çıkardı.”²⁸

Yine aynı makalenin devamında S. Moscati'de “Muhammed'in çocukluğunda Suriye'ye gidişi ve orada Hıristiyan keşişe rastlamasıyla ilk monoteist anlayışın onda teşekkül etmeye başladığını, Arabistan'daki Yahudi ve Hıristiyanlarla temas halinde olduğunu söyledikten sonra, vaazlarının esaslarını kolayca Yahudilik ve Hıristiyanlıkta bulmak mümkündür.” Demektedir.²⁹

Oryantalizm ve oryantalistler adlı kitabında Mustafa es-Sıbaî şöyle bir hatırasını nakletmiştir: 1939 yılında Ezher Üniversitesi hukuk fakültesinin fıkıh, fıkıh usulü ve teşri tarihi ihtisas kısmının ikinci ve üçüncü senelerinde öğretim üyeliği ihtisası yapıyorduk. O sırada Ezher Rektörü şeyh Mustafa el-Maraği idi. İslam teşrii tarihi derslerine hoca olarak Dr. Ali Hasan Abdulkadir tayin edilmişti. Yeni hocamız, Ezher Üniversitesi tarih bölümü mezunuydu. Dört yıl Almanya'da kalmış, hatırladığıma göre felsefe doktorası yapmıştı. İlk dersine şöyle başladı: “Size İslam teşri tarihi derslerini ben okutacağım. Ancak derslerimi Ezher tarihinde şimdiye kadar görülmemiş ilmî bir metotla vereceğimi itiraf etmeliyim ki 14 yıla yakın Ezher'de okudum, ama İslam'ı hiç mi hiç anlayamamışım. Onu

²⁸ Cerrahoğlu, “Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar”, *AÜİFD*. Ankara 1989. s. 125.

²⁹ Cerrahoğlu, a.g.m. s. 126.

ancak Almanya'daki tahsilim sırasında anlayabildim.” Bu sözler üzerine biz talebeler hayretler içinde kaldık. Aramızda: “Hocamızı dinleyelim. Belki de haklıdır; İslam'a dair Ezher'in hiçbir devresinde görülmemiş, öğrenmeye değer bazı şeyler biliyordur.” Dedik. Hadis tarihi dersine, sonradan Goldziher'in “Muhammedische Studien” isimli eseri olduğunu öğrendiğimiz elindeki kalın bir kitabı harfi harfine tercüme ederek başladı. Dersini bu kitabın ibarelerini naklederek veriyor, bunları ilmî hakikat kabul ediyordu. Bir süre ders bu minval üzere devam etti. Biz talebeler, doğru bulmadığımız yerlere itiraz ettik. Ne var ki Dr. Ali Hasan A.Kadir, Goldziher'in kitabında ne varsa ona aykırı bir şey söylemeye yanaşmıyordu.³⁰

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi bazı İslam âlimleri tarafından oryantalistlerin fikirleri hiçbir tenkide tabi tutulmadan aynen kabul edilmiştir. Tabi bütün bunlardan dolayı, İslam âlemi, Batı'da yapılan İslam ile ilgili çalışmaların altında çoğunlukla bir art niyet aramıştır. Bu görüşü haklı çıkaran görüşler de mevcuttur.³¹

Son olarak Oryantalistlerin gaye ve hedeflerinden kısaca bahsederek bu konuyu tamamlayalım.

Bu dönemde Arap yarımadasında bulunan Hıristiyanlar, Yahudiler, Sabîfler ve bu dinlerin çeşitli fırkalarının İslam diniyle paralel noktaları öne çıkarılarak İslam'ın bu dinlerden beslenmiş olduğu savı ileri sürülmüştür. Esasen bu yaklaşım Yuhanna ed- Dîmeşkî ile başlar. Fakat aydınlanma çağı ile Sami diller üzerine yapılan çalışmalar, eski kültür ve medeniyetlerin araştırılmasına yönelik ilmi disiplinlerin oluşması gibi gelişmeler bu yaklaşıma yeni veriler sunmuştur. Metot olarak bu yaklaşım, İslam'a cahilce iftiralar atma yerine, elde edilen çeşitli bilgileri yorumlayıp bunu bilimsel bir görüntü içerisinde İslam ve Kur'an'ı insan ürünü göstermeyi hedefler. Bu yaklaşıma göre Hz. Muhammed'in (s.a.v) ruh dünyasının ancak pek cüz'i bir kısmı kendi öz malı idi. O bilgiler ona ekseriya Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan gelmekteydi. Fakat o maharetle kavminin dinî ihtiyaçlarını uydurmakta idi. Yine bir mesele ile alakalı olarak Gibb de şunları söyler: ‘Muhammed doktrinin kaynakları meselesi batıdaki Yahudi ve

³⁰ Es-Sıbaî, s. 29.

³¹ Azimli, Mehmet, “Müslüman Tarihçilerin Oryantalistlere Karşı Tavırları” *Marife*, Konya 2003, s. 239.

Hıristiyan âlimlerini geniş bir şekilde ilgilendirir. İslam geçmiş dinlerin fikirleriyle bir birlik teşkil etmekte idi. Unutmamak lazımdır ki, Kur'an, dini sevgi esasları üzerine temellenmiş veya onunla uygun halde bulunan umumi aklın felsefesi ve tefsiri olan ilahî bir eser değildir. Hakikattir ki İslam da meşhur bir teolojik sistemin tekâmül edişi çok eski âlimler tarafından hazırlanmıştır'der.

E. Montet'in Kur'an tercümesinin baş tarafında yer alan giriş kısmında Kur'an'a menşee olarak, Yahudi ve Hıristiyan kaynaklar ile Muhammed tarafından vaz' edilen yeni İslamî elamanlar olmak üzere üç kaynak bulunur. O Yahudilerin şifahi ananelerinden, dinî efsanelerinden, talmudik ve rabbinik menşeli haggadalılardan pek çok sayılı ödünç almıştır. Kelime-i tevhidin bile Yahudilerden alınmış olduğunu iddia etmektedir. Çoğu apokrif olan İncillerin Kur'an'a kaynak olduğu söylenmektedir.”³²

Bu metot ile reddedilerek gözden düşürülemeyen Kur'an'ın intikal, cem ve tedvininde aslında Kitab-ı mukaddesin getirdiği evreleri yaşadığını ispatlamaya çalışmak esas amaçtır. Kıraatler, Ahruf-i seb'a, cem çalışmaları, sahabe Mushafları, kütüphanelerde tespit edilen en eski Kur'an'ın yazma nüshaları, Kur'an metninin geçirdiği harekeleme, noktalama gibi evreler tenkidî bir gözle incelenir. Böylece Oryantalizmin nihai hedeflerine uygun bilimsel araştırmalar yapılır.

³² Cerrahoğlu, “Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar,” *AÜİFD*. Ankara 1989. s. 125.

I. BÖLÜM

GARANİK KISSASINA GENEL BİR BAKIŞ

İslam'ın zuhuruyla birlikte, İslam düşmanlarının Kur'an ve Resulullah (s.a.v) hakkındaki iftira kampanyaları da başlamıştır. Her asırda değişik suretlere bürünen bu iftira ve sahipleri, günümüze kadar gelmiştir. Bundan sonra, hatta kıyamete kadar da var olacaklardır. İslam düşmanları, bütün gayretlerine rağmen Kur'an-ı Kerim'i tahrif etmeye muvaffak olamamışlardır. Çünkü o bizzat Allahın koruması altındadır. *“Zikri biz indirdik, O'nu biz muhafaza edeceğiz.”*³³

İşte bu kabilden olan hadiselerden biri de Garanik kıssasıdır. Maatteessüf Elmalılının ifadesiyle “Taberî ve Zemaşerî gibi bazı müfessirler kendilerine yakışmayacak bir tarzda asırlar boyu istismarlara kaynak teşkil edecek ve üzerine çeşitli senaryolar yazılacak böyle uydurma bir rivayeti eserlerinde zikretme gafletini göstermişlerdir.³⁴ Bunu fırsat bilen İslam düşmanları özellikle Batılı müsteşrikler bu meseleyi devamlı istismar ederek Kur'an-ı Kerim'e hücum ede gelmişlerdir. Hâlbuki itimada şayan İslamî kaynaklar tetkik edildiğinde görülecektir ki istismarcıların can simidi olan bu kıssa hiç de onların anlattığı gibi değildir.

İstismarcıların can simidi olan mevzu rivayetin, çok çeşitli vecihleri olmakla beraber kısaca şöyle özetlenebilir:

Gelen vahiylerin tamamında müşriklerin puta tapmaları kınanıyor ve taptıkları putların hiçbir güce sahip olmadıkları anlatılıyordu. Bu durum Müslümanlarla müşriklerin arasını açmış ve müşriklerin Müslümanlara eziyet etmelerine neden olmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v) müşriklerle birlikte oturmuş sohbet ediyordu. O sırada kendisine vahiy gelmesini istemiyordu. Çünkü gelecek vahiy müşrikleri ve putlarını kınayacak, Müslümanlarla aralarındaki gerginliği daha da artıracaktı. Ya da vahiy gelecek olursa, müşriklerin putlarını övsün ki müşriklerle aradaki buzlar çözülsün.³⁵ Peygamber (s.a.v) bu tür düşüncelere daldığı bir sırada vahiy geldi. Cebrail (a.s) Necm sûresini getirdi. Peygamber

³³ Hicr, 15 / 9.

³⁴ Elmalılı, Muhammed, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Matbaa-i EbuZZiya, İstanbul, 1936, c.VI, s. 4597.

³⁵ Şimşek, Said, “Şeytan Âyetlerine Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri,” *Bilgi ve Hikmet*, sayı. 2, İstanbul 1993. s. 148; Ayrıca bk. Dönmez, İbrahim Kâfi, *İslam'da İnanç İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. İFAV, Yay. İstanbul.1992, c.2, s.68; H. Tahsin Emiroğlu, *Esbab-ı Nüzûl*, VIII, Konya, 1984. s. 56.

kendisine gelen vahyi okumaya, tebliğ etmeye koyuldu.” *أقرأئتم و مناة الثالثة الأخرى* ” ayetine geldiğinde şeytanın telkiniyle ağzından şu sözler çıkıverdi: *تلك الغرائق العلى، وإن شفاعتها لترتجى* ³⁶ (Onlar ulu kuğulardır ve onların şefaathleri umulur.) Sonra sûreyi okumaya devam ederek bitirdi. Orada bulunan Müslümanlarla birlikte müşrikler de secde ettiler. ³⁷ Müşrikler, Peygamberin putlarını övmesine sevinmişlerdi. “Artık bizimle Muhammed arasında ihtilaf kalmamıştır. Zaten biz de aynı şeyi; Allah’ın yaratıcı ve rızık verici olduğunu, fakat putlarımızın Allah katında bize şefaathleri olduklarını söylüyoruz.” dediler. ³⁸

Akşam olduğunda Cebrail, Hz. Peygamber’e geldi. O gün kendisine getirdiği vahyi okumasını söyledi. Hz. Peygamber, Necm sûresini okudu ve şeytanın telkiniyle söylediği sözleri de okudu. Bunun üzerine Cebrail, “Ne yaptın? Ben sana bu sözleri getirmediyim” dedi. Peygamber (s.a.v.) son derece üzülmüş, perişan olmuştu. Allah’ın kendisine vahyetmediği sözleri, Allah’tan gelmiş gibi tebliğ etmişti. ³⁹

Kimi rivayetlere göre Resulullah’ı teselli etmek için şu ayetler indi. ”*Az daha onlar seni sana vahyettiğimizden ayırarak ondan başkasını bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz sana sebat vermeseydik, onlara bir parça meylederdin. O takdirde de sana hayatında, ölümünde kat kat azabını tattırırız. Bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.*” ⁴⁰

Bazı rivayetlere göre ise, Resulullah’ın üzüntüsü devam etti ve onu teselli etmek için şu ayet indi.”*Biz senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, o bir temennide bulunduğu şeytan onun temennisine bir şey katmasın. Ne*

³⁶ Şimşek, s. 148; bk. *Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ali Himmet Berki - Osman Keskioglu, Doğuş Matbaası, Ankara, 1960. s. 109.

³⁷ Şimşek, s. 148; Bazı kaynaklarda “Sadece Muğire b.Velid yaşlı olduğundan secdeye gitmedi, bir avuç torak aldı ve alnına götürdü.” ifadesi yer almaktadır. bkz. İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri* çev: Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay. İstanbul. 1986, c.13 s. 7563; Ed-Dımeşkî Muhammed Salih, *Peygamber Külliyyatı*, Ocak yay. İstanbul 2006. c.2, s.348; Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı Kur’an-ı Kerim Meal-Tefsiri*, Yeni Şafak yay. İstanbul 2003, c.2. s. 848.

³⁸ Şimşek, s. 148.

³⁹ Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri* Milliyet yay. IV, İstanbul 1995, s. 1737; Ayrıca bkz. *Tabakatül- Kübra* İbn Sa’d, Thk. Muhammed A. Kadir Ata, Darül Kütübül İlmiye, Beyrut, 1997. c. 1, s.161. Özellikle bu kıssa ile ilgili bir kitap telif etmiş olan Elbaninin Nasbul Mecanik Li Nısfı Kısset il Ğaranik, adlı kitabında etraflı bilgi mevcuttur. El- Elbani, Muhammed Nasirüddin, El-Mektebetül İslami, Dımeşk, 1952/ 1372. s.14-15.

⁴⁰ İsra 17 / 73-74.

*var ki Allah şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.*⁴¹

A. İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE GARANİK KISSASI

İslam kaynaklarına genel olarak bakıldığında rivayetleri kabul eden âlimler rivayetler arasındaki farklı anlatımlar doğrultusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir de rivayetlerin tamamını reddeden âlimler vardır ki bunlar Garanik olayı diye bir olayın vuku bulmadığını; meselenin sonradan uydurulduğunu söylerler. Bunların başlıcaları şunlardır: Ebu Mansur el-Maturidi, Ebubekir İbnu'l-Arabî, Kadı İyaz, Fahreddin-i Razi, Kurtubî, Kirmanî, Aynî, Şevkanî, Şehabeddin Mahmut el-Alusî, Muhammed Abduh. Bunlara göre Garanik hadisesine dair rivayetlerin asılsız olduğunu gösteren pek çok delil vardır.⁴²

Şimdi İslam kaynaklarından bazı örneklerle Garanik olayının ele alınış biçimini irdeleyelim.

1. Taberî

Taberî, Garanik kıssasına dair rivayetlere yer veren en eski kaynaklardan biridir. Taberî, yorumlarında yer yer kendi görüşlerini ortaya koyarak dirayet tefsirine örnekler sunsa da genel olarak bakıldığında tefsiri, rivayet tefsiridir.⁴³ Ayrıca o, naklettiği rivayetlerin senet zincirini verir ve zaman zaman rivayetlerin kritiğine girer, sıhhat dereceleri üzerinde durur.

Garanik kıssasındaki tutumuna gelince, Taberî bildiğimiz şekliyle kıssayı anlatır. Ve onu zahirî şekliyle kabul eder. Onun rivayet zinciri şöyledir: “ İbn Humeyd, Seleme, Muhammed b. Ka'b, el- Kureyzî o da İbn İshak'a dayandırır.⁴⁴ Taberî bildiğimiz şekliyle kıssayı anlatır.

Taberî'nin rivayetine göre, Kureyş'ten başka kabileye mensup olan müşrikler de ilahları bu şekilde anıldığı için secdeye kapandılar. Ancak Velid bin

⁴¹ Hac 22 / 52.

⁴² Şimşek, s. 151.

⁴³ Şimşek, s. 149.

⁴⁴ Taberî, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi* Çev. Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir, IV, MEB yayınları, İstanbul, 1992 s. 151.

Muğire bir avuç toprak alıp alınına götürdü.⁴⁵ Bundan sonra halk dağıldı Kureyşliler de sevinerek çıktılar. “ Muhammed bizim putlarımızı överek güzel bir şekilde andı. ” dediler.⁴⁶

Kureyş’in secde etmiş olduğu haberi Habeşistan’da bulunan Müslümanlara ulaştı. Aralarında Kureyş’in İslamiyet’i kabul ettiğine dair haberler yayıldı.⁴⁷ Bu haber üzerine bir kısmı Mekke’ye dönmek üzere yola çıktı, bir kısmı da Habeşistan’da kaldı. Sonra Cebrail (a.s.) Hz. peygamberin yanına gelerek, “Sen ne yaptın? Halka benim sana Allah tarafından getirmedığım sözleri söyledin.” dedi. Bunun üzerine Allah elçisi çok kaygılandı ve çok korktu. Allah O’nu esirger ve teselli ederdi. Allah şeytan tarafından O’nun kalbine telkin edileni bozmuştur.⁴⁸

Yine Taberi’de geçen bir başka rivayetin senet zinciri şöyledir: Kasım bin Hasan, Hüseyin bin Davud, Haccac, Ebu Mi’şer, Muhammed el- Kurayzî Muhammed b. Kays.⁴⁹ Bu rivayetin sonunda Hz. Peygamberi (s.a.v) teselli etmek için Hac sûresi 52.Âyetinin nazil olduğu söylenir.

Sahih olup olmadığına bakmaksızın garanik ile ilgili bütün rivayetleri bir araya getirmeyi amaçladığı anlaşılan Taberî’nin kaydettiği başka bir rivayette İbn Sa’d’dan farklı olarak hadisenin başlangıcı şöyle anlatılmıştır: “ Hz. Peygamber tebliğ ettiği vahiylerden dolayı kavmiyle arasının açılmasına üzülmüş, sevgi duyduğu hemşerilerini kendisine yaklaştıracak ve onların küskünlüklerini ortadan kaldıracak bazı ayetlerin gelmesini arzu etmiş, bunun üzerine Necm suresi nazil olmuştur.⁵⁰ ”

Olayın başlangıcı ile ilgili olarak Taberî’nin naklettiği diğer bir rivayet ise şöyledir: “ Kureyşliler, eğer ilahlarını hayırla anarsa Resul-i Ekrem’in meclisine katılabileceklerini, bunu görecektir Arap ileri gelenlerinin de kendisine destek vereceğini söylemişlerdir. Şeytan da ona bu yolda telkinde bulunmuştur.”⁵¹

⁴⁵ Taberi, IV, s. 153; Kutub, *Fizilal*, c. 10, s. 254, Bununla ilgili olarak secdeye gitmeyenlerin Ümeyye bin Halef ve Ebu Uhayha ya da her ikisi olduklarını söyleyenlerde vardır. Bkz. M. Asım Köksal, s. 288.

⁴⁶ Taberi, IV, s. 153.

⁴⁷ Taberi, IV, s. 153, daha önce de zikretmiştik Müslümanların Habeşistan’dan dönüş sebebi, Hz. Ömer ve Hz. Hamza’nın Müslüman olması ve Habeş kralı Ashame’ye karşı ayaklanmanın çıkmasıdır. Bk. Berki- Keskiöglü, s.112–113.

⁴⁸ Taberi, IV, s. 153.

⁴⁹ Taberi, IV, s. 155.

⁵⁰ İbnü’l Esir, X, s. 5520.

⁵¹ Taberi, IV, s.156.

Bunlardan başka Taberi, Resul-i Ekrem'in namaz kılariken Necm sûresinde putların adının geçtiği kısmı okuduğunu; bunu işiten müşriklerin “ peygamber, ilahlarımızı hayırla anıyor ” diyerek ona yaklaştığını; Hz. peygamber o âyetleri okumaya devam ederken şeytanın telkiniyle garanik cümlelerini telaffuz ettiğini bildiren farklı rivayetlere de yer vermiştir.⁵²

Kısacası, Taberî, olayı zahirî şekliyle kabul etmekte, rivayetlere de ciddi bir tenkit getirmemektedir. Bilakis kabul eder bir üslupla onları nakletmektedir.

2. Zemahşerî

Garanik Olayını ele alan âlimlerden biri de Zemahşerî'dir. Tefsirî Keşşaf'ta Hac sûresini tefsir ederken meseleye şu şekilde giriş yapmaktadır: Kavmi Hz. Peygamberden yüz çevirdi. Ona eziyet verdiler. Onun aşireti Peygamberin getirdiği dine girmedi. Peygamber de onların yüz çevirmesinden son derece üzüldü. Onların iman etmesi için çok haris davranıyordu. İnatlarından vazgeçip iman etmelerini istiyordu. Peygamberin bu arzusu Necm sûresi nazil oluncaya kadar hep böyle devam etti.⁵³

Hz. Peygamber, onları nefret ettirecek bir âyetin inmesini istemiyordu. Zemahşerî daha sonra devamla şunları söyler. “ Peygamber kavminin içinde idi, o temenni de onun içindeydi. Necm sûresini *مناة الثالثة الأخرى* âyetine gelinceye kadar okumaya başladı. Şeytan onun arzusuna vesvese kattı ve etrafındakilerin duyabileceği bir şekilde Peygamber sehven *تلك الغرائق العلى* dedi. Peygamberin bundan haberi olmadı. Nihayet ona ismet yetiştirdi. Bir kavle göre Cebrail (a.s) onu uyandırmış, diğer bir rivayete göre de bu sözleri Şeytan söylemiş. Sûrenin sonunda orada hazır bulunanlar hep beraber secde ettiler.”⁵⁴

Burada da görüldüğü gibi Zemahşerî olayı zahiri şekliyle kabul etmektedir. Tefsirin devamında bunun imtihan için vuku bulduğunu, bunun Allah tarafından bir imtihan olduğunu söylemektedir. Bu hadise ile münafıkların şüphelerinin arttığını, mü'minlerin de imanlarının ziyadeleştiğini söyler. Ona göre

⁵² Berki- Keskiöğlü, s. 109.

⁵³ Zemahşerî- *El-Keşşaf*, el- Mektebe eş-Şamile, el-İsdar, es-Sani, IV, s.301.

⁵⁴ Zemahşerî, IV, s.301.

Allah Peygamberin etrafındakilerin imtihanını istemiş. Bu imtihanla da sebat edenlerin sevabı artar, günahkârların da cezası artar.⁵⁵

3. Fahrüddin er-Razî

İmam Razi Garanikle ilgili rivayeti naklettikten sonra, “Bu zahiri müfessirlerin rivayetidir. Ehli tahkik ise bunu Kitap, sünnet ve akıl yoluyla reddedip batıl ve uydurma olduğunu söylemişlerdir” der.⁵⁶ Daha sonra bu rivayetin asılsız olduğuna dair nakli ve aklı deliller getirir:

a) Garanik Rivayetinin Asılsızlığına Âyetlerden deliller:

1) “ *Eğer (peygamber söylemediğimiz) bazı sözleri bize karşı kendiliğinden uydurmuş olsaydı elbette onun sağ elini kapıverir, sonra da muhakkak ki onun kalp damarını koparırdık.*”⁵⁷

2) “*De ki: onu kendiliğinden değiştirmem benim için olmayacak bir şeydir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam.*”⁵⁸

3) “*O kendi hevasından söylemez, O kendisine ilka edilen bir vahiyden başkası değildir.*”⁵⁹

Razi devamla “Binaenaleyh şayet Hz. Peygamber (s.a.v) bu ayetin hemen peşinden ‘o putlar, yüce kuğulardır.’ sözünü söylemiş olsaydı, o zaman o anda, hâşâ Cenab-ı Hakk yalancı olmuş olurdu ki bunu iddia eden hiçbir Müslüman yoktur.” der.⁶⁰

4) “*Onlar sana vahyettiğimizden başkasını uydurup bize iftira edesin diye seni bile neredeyse fitneye düşüreceklerdi. O takdirde seni dost edineceklerdi.*”⁶¹

Razi, “**كاد** fiilinin manası, iş henüz meydana gelmediği halde o işin öyle olmasının yaklaştığını bildirmektir.” der. Âyette bu tabir kullanıldığına göre demek ki bu iş gerçekleşmemiştir.⁶²

⁵⁵ Zemahşerî, IV, s. 301.

⁵⁶ Er- Razi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefatihul Gayb*, Çev. Suat Yıldırım-Lütfullah Cebeci-Sadık Kılıç-Sadık Doğru, Huzur Yayıncılık, Ank. 1993. , XVI, s. 337.

⁵⁷ Hakka 69 / 44–46.

⁵⁸ Yunus 10 / 15.

⁵⁹ Necm 53 / 3–4.

⁶⁰ Razi, XVI, s.338.

⁶¹ İsra 17 / 73.

⁶² Razi, XVI, s. 338.

5) “ Eğer sana sebat vermiş olmasaydık, sen onlara biraz meyledecektin.”⁶³

6) “Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık”⁶⁴

Bütün bu âyet-i kerimeler Hz. Peygamberin (s.a.v) vahyi alırken ve bunu insanlara tebliğ ederken ilahî koruma altında bulunduğunu ve herhangi bir şekilde vahiyler arasına yabancı bir söz karışmasının mümkün olmadığını gösterir.

b. Sünnetten Deliller

Daha sonra Razi sünnetten deliller kısmına geçer. Bu sefer de bu olayın asılsız olduğuna dair bazı rivayetleri nakleder.

Razi, Bu bölüme giriş yaparken şu rivayetle başlangıç yapar: “ Muhammed bin İşhak bin Huzeyme’ye kıssa sorulmuş ve O, ‘bu kıssa zındıkların uydurmasıdır.’ demiştir.⁶⁵ Daha sonra O, bu konuda bir kitap telif etmiştir.”

İmam Ebubekir Ahmet b. el-Hüseyin el-Beyhaki ise “*böyle bir hadise, nakil cihetinden sabit ve kesin değildir*” demiştir. Sonra da bu hadisenin ravileri hakkında konuşmaya başlayarak onların ta’n edilmiş kimseler olduklarını belirtmiştir.⁶⁶ Ayrıca Buhari, sahihinde Hz. Peygamber (s.a.v) Necm sûresini okuduğunu; Müslümanlarla müşriklerin, insanlarla cinlerin secde ettiklerini rivayet etmiştir. Naklettiği rivayette ise garanik kıssasından hiç söz edilmemektedir.⁶⁷

c. Aklî Deliller

1) Hz. Peygamber’in (s.a.v) in putlara saygı duyduğunu söyleyen herkes kâfir olur. Çünkü O’nun en büyük gayretinin putperestliği kaldırmak olduğu zaruri (zorunlu) olarak bilinmektedir.⁶⁸

2) Peygamber (s.av) ilk dönemlerde müşriklerin eziyetlerinden emin olarak Kâbe’nin yanında namaz kılması yahut Kur’an okuması mümkün değildi. Mutlaka ona eziyet ederlerdi. Ancak gece vakti yahut müşriklerin bulunmadığı bir

⁶³ İsra 17 / 74.

⁶⁴ Furkan 25 / 32.

⁶⁵ Razi, XVI, s. 338; ayrıca bkz. Elmalılı, c.6, s. 4597; Ateş, s. 1739; şimşek, s. 151; Hz. Muhammed ve Hayatı, Ali Himmet Berki – Osman Keskiöğlü s. 111.

⁶⁶ Razi, XVI, s.338.

⁶⁷ Razi, XVI, s. 338, ayrıca bk. şimşek, s. 151.

⁶⁸ Razi, XVI, s. 338; şimşek, s. 151.

zamanda Kâbe’de namaz kılabilirdi. Bu da kıssanın uydurma mahsulü olduğunu gösterir.⁶⁹

Müşrikler Kur’an-ı Kerim’in muhataplarını derinden etkilediğini biliyorlar ve geniş kitleler arasında yayılmasından aşırı derecede korkuyorlardı. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.v) çarşıda, pazarda, sokakta, panayırda Kur’an okudukça bunların insanlar tarafından anlaşılmasını önlemek için gürültü çıkarıp araya başka laflar karıştırma kararı almışlardı. ”*İnkâr edenler bu Kuran’ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız dediler.*”⁷⁰ Meâlindeki âyet bunu açıkça ifade etmektedir. Müşriklerin bu yöndeki uygulamaları ile ilgili birçok rivayet vardır. Mesela Abdullah b. Mesud, Kâbe’nin önünde Rahman sûresini okurken müşriklerin saldırısına uğramış, Hz.Ebubekir’in Kur’an okuması yasaklanmıştı.⁷¹

3) Müşriklerin Hz. Peygamber’e (s.a.v) düşmanlıkları öylesine ileri bir derecede idi ki, işin aslını araştırıp emin olmaksızın sırf bir cümleyi işitmiş olmakla yetineceklerini kabul etmek mümkün değildir. Binaenaleyh, müşrikler nezdinde Hz. Peygamber’in (s.a.v) kendilerine muvafakat ettiği dahi henüz anlaşılmamışken nasıl olur da onlar Hz. Peygamber’in (s.a.v) onların ilahlarını ululadığında ittifak etmiş ve böylece de secdeye kapanmış olabilirler?⁷²

4) Kıssa ile ilgili olarak anlatılanları caiz göreceğ olursak şeriat hakkındaki güven ortadan kalkar. Şeriatın her hükmü için aynı durumun söz konusu olmuş olabileceğini kabul etmiş oluruz. Yine Kıssayı kabul edecek olursak yüce Allahın şu ayetini de iptal etmiş oluruz :“ *Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni duyur, eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun, Allah seni insanlardan korur. (Mâide 5 / 67).* Çünkü gelen vahyi eksiltmekle arttırmak arasında bir fark yoktur.”⁷³

Daha sonra Razi şöyle demektedir: “Bir kısım müfessirler bu hadiseyi zikretmiştir. Ancak ne var ki onların sayısı tevatür derecesine ulaşmamıştır. Haber-i vahid ise, mütevatir olan aklî ve naklî delillere karşı duramaz.”⁷⁴ ”

⁶⁹ Razi, XVI, s. 339, Şimşek, , s. 151.

⁷⁰ Fussilet 41 / 26.

⁷¹ Dönmez, s. 69.

⁷² Razi, XVI, s. 339.

⁷³ Razi, XVI, s. 339; Şimşek, s. 151.

⁷⁴ Razi, XVI, s. 339.

Razi ayrıca temenni kelimesi üzerinde durarak yorumlar yapar. Garanik kıssasını daha bir derinden tahlil eder. Sözün kritiğini yapar. Şimdi bunları sırasıyla teker teker ele alalım.

Razi temenninin iki anlamda kullanıldığını söyler: Kalbin temennisi ve kıraat yani okumak. Nitekim Cenabı Hakk “ *Onların içinde ümmilerde var ki, kitabı bilmezler. Bütün bildikleri bir sürü emanidir.(Bakara 2/78)*” buyurmuştur. Burada emani “kıraat” demektir. Zira ümmi olan kimse Kur’an’ı mushaftan okumayı bilmez, o sadece okunduğu zaman onun kıraat edildiğini anlar.

Daha sonra Razi okuma manasını kabul edenlerle ilgili şu görüşleri sıralar:

1) Biz bu kelimeyi kıraat anlamında ele aldığımızda (görürüz ki) burada şu iki görüş vardır:

a) Allah Teala bu kelime ile Resulullah’ın kıraatta yanılmasının mümkün olduğunu, zira okuyana bazı durumların arız olabileceğini kast etmiştir. Yoksa garanik hakkında nakledilen “ İşte o yüce kuğular (tanrıçalar). Onların şefaatleri umulur.” sözü kast edilmemiştir.

b) Bununla yukarıdaki sözün onun kıraatında vaki olması, bulunması kastedilmiştir. Bu görüşü savunanlar da, birkaç vecih üzere ihtilaf etmişlerdir. Birinci vecih: Bu ifadeyi ne Hz. peygamber ne şeytan ve ne de herhangi bir kimse kullanmıştır. Hz. Peygamber, (s.a.v) Necm sûresini okuyunca, mesele kâfirlere karşılık gelmiş ve Garanike ait تلك الغرائق العلى şeklindeki sözlerin, Hz. Peygamberin lafızlarını rivayet ettiğini sanmışlardır. Bu izahı bir grup benimsemiştir, ama şu sebeplerden dolayı zayıftır:

1. Bu gibi şeylerde böylesi bir vehmin ancak örfen duyulması mümkün olan şeylerde söz konusu olur; ama duyulmamış şeylerde böyle bir vehim olmaz.⁷⁵

2. Eğer bu böyle olmuş olsaydı böylesi bir vehim bazı dinleyiciler için tahakkuk eder, bazıları için ise etmezdi. Çünkü örf, büyük bir kalabalığın aynı anda maddî şeylere dair aslı esası olmayan fasit bir hayal üzerinde ittifak etmelerine manidir.⁷⁶

İkinci vecih: Bu görüşte olanlar şöyle demişlerdir: “Bu söz Şeytanın sözüdür. Bu, o cin şeytanının Hz. Peygamberden dinlenen sözün cinsinden

⁷⁵ Razi, XVI, s. 340.

⁷⁶ Razi, XVI, s. 340.

olduğu zannedilsin diye, peygamberin bu sûreyi okurken durakladığı yerlerde onun okumasının arasına kendiliğinden bu sözü söylemek suretiyle sokmuş olduğu bir kelimedir.⁷⁷ Cinlerin ve şeytanların konuştuıkları konusunda bir muhalefetin bulunmayışı da bu hususu destekler. Bu sebeple orada bulunanlar, tıpkı Hz. Peygamberin sesi gibi bir ses duyup, başka bir şahıs görmedikleri için bunun Hz. Peygamberin sözü olduğunu zannetmişlerdir.⁷⁸

Razi bu görüşün de zayıf olduğunu şu şekilde açıklar: “Böyle bir ihtimal, peygamberin konuşmuş olduğu her şeyde söz konusu olur ki, bu da şeriatın tamamından güven ve itimadın kalkması neticesine götürür.”⁷⁹

Üçüncü vecih: Bu sözü söyleyenin insî şeytanlardan bazılarının olduğu ileri sürülmektedir ki bu insî şeytanlar da kâfirlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bu sûreyi okurken, bu âyetlere gelip putların isimlerini saymaya başlayınca ki onlar Hz. Peygamber (s.a.v.) o putları diline dolayıp kınamasının onun bir âdeti olduğunu biliyorlardı, orada bulunanlardan biri, **تلك الغرائيق العلى** dedi.⁸⁰ Böylece durum oradakilerin gürültü yapıp çokça bağırmasından ötürü topluluk tarafından yanlış anlaşıldı. Belki de bu Hz. Peygamber (s.a.v.) namazda iken vuku bulmuştur. Çünkü o kâfirler Hz. Peygamber (s.a.v.) namazda iken ona yaklaşıyorlar ve namazını bozmaya çalışıyorlardı.

Hız. Peygamber, Kureyş’e Kur’an okuduğunda âyetlerin fasılalarında dururdu. Binaenaleyh oradakilerden bazıları bu duraklamalar esnasında bu sözü katmış olabilirler. Böylece oradakiler bunun Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından okunduğunu sanmışlardır. Razi şu iki nedenle bunun da zayıf bir ihtimal olduğunu açıklar:

1. Eğer durum böyle olsaydı o zaman peygamberin şüpheyi ortadan kaldırmak, hakkı açıklamak, bu sözü söyleyeni susturmak ve bu kelimenin o

⁷⁷ Razi, XVI, s. 340.

⁷⁸ Razi, XVI, s. 340.

⁷⁹ Razi, XVI, s. 341.

⁸⁰ Razi, XVI, s. 341 Daha öncede değindiğim gibi bazı kaynaklarda “putlara dair o sözü Nadr bin Haris’in söylediği kaydedilmektedir. Bkz. Dönmez, *İslam’da İnanç İbadet ve Yaşayış Ansiklopedisi* II, s. 69.

söyleyen kişiden sudur ettiğini ortaya koymak için, gerekli açıklamada bulunması gerekirdi.⁸¹

2.Eğer böyle yapmış olsaydı öncelikle bunun nakledilmesi gerekirdi. Hz. Peygamber (s.a.v) bu surenin tamamını böyle bir ilavede bulunmaksızın ümmetine ulaştırmaktadır. Namazdaki yanılmasının bir karışıklığa sebebiyet vermesi gibi, herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermediğinden böyle yapmamıştır denilirse, biz de deriz ki: Hz. Peygamber (s.a.v.)’ e ayetler nazil oluyor. Gelenler de surelere ilave ediliyordu. Binaenaleyh böyle bir ilave olmaksızın o sûrenin okunması karışıklığın giderilmesinin bir sebebi olamaz. Hem şayet böyle bir şey olmuş olsaydı müfessirlerin rivayet ettiğine göre peygamber böyle bir itaba maruz kalmazdı.

Dördüncü vecih: Razi bu bölümde **تلك الغرائيق العلى** sözünü Hz. Peygambere (s.a.v.) mal etmeye çalışanların görüşlerini sıralamakta ve akabinde bunları şöyle tenkit etmektedir.

“Bu sözü söyleyen Hz. Peygamber (s.a.v)’ dir. Binaenaleyh bu üç şekilde muhtemeldir. Çünkü peygamber (s.a.v) bu ifadeyi ya yanılarak yahut zorlanarak yahut iradi ve ihtiyari bir biçimde söylemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) makam-ı İbrahim’de namaz kılıyordu. Derken O’nu uyku bastı, bu esnada da O’nun dilinden bu kelimeler çıktı. Müşrikler duydukları bu kelimelerden dolayı ferahladılar sonra Hz. Peygambere (s.a.v) Cebrail (a.s.) geldi ve sureyi okumasını istedi. Hz. Peygamber (s.a.v) garanikle alakalı yere varınca Cebrail (a.s.) ben bunu sana getirmedim dedi.”

Razi bu görüşün de zayıf olduğunu, “çünkü böyle bir yanılma mümkün olsaydı bu diğer yerlerde de caiz olurdu, bu durumda da şeriata güven kalmazdı” diyerek ortaya koymaktadır. Yine o devamla şunları söyler: “ Farz edelim ki Hz. Peygamber (s.a.v) bunu yanılarak söylemiştir. Nasıl olur da bunu Cebrail’e okurken bile fark edemez. Bunun olamayacağı apaçıktır.”⁸²

Son olarak Razi, garanike ait sözleri Hz. Peygamber’in söylemiş olması ihtimalini şu şekilde reddeder:

⁸¹ Razi, XVI, s. 342.

⁸² Razi, XVI, s. 342–343.

“ Bazı cahiller, “Hz. Peygamberin (s.a.v) müşriklerin iman etmelerini çokça istediği için bu kelimeyi kendiliğinden sokmuş, daha sonra da bundan vazgeçmiş ” demişlerdir.

1. “Biz, böyle bir iddia batıldır” deriz.
2. “Bu söz batıl değildir” der kabul ederiz.

Bu ikinci görüşe kesinlikle hiçbir Müslüman rağbet etmez. Çünkü Hz. Peygamberin (s.a.v) masum olan melek ile necis, pis olan şeytanı birbirinden ayıramaması mümkün değildir. Buda bizi O’nun vahiy hususunda (hâşâ) hıyanette bulunduğu neticesine götürür böyle bir iddiada bulunanda dinden çıkar.⁸³

Razi devamla “bu söz batıl değildir” görüşünü şu şekilde izah eder.

El-garanik ile melekler kastedilmiştir, çünkü bu sure melekleri vasfetmek için indirilmiş olan bir suredir. Binaenaleyh müşrikler Hz. peygamber (s.a.v) in bu söz ile onların ilahlarını (putlarını) kastettiği vehmine kapılınca Allah bunun tilavetini neshetti. Burada insanın aklına şu soru takılıyor. Allah (hâşâ) müşriklerin böyle bir vehme kapılacaklarını daha önce bilmiyor muydu?

Bununla istifham-ı inkârî kast edilmiş olup buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) sanki : “*Onların şefaathleri hiç umulur mu?*” demek istemiştir.⁸⁴ Âyetler arasında böyle bir istifhama ne gerek var? Kaldı ki bu husus rivayetlerde de yer almamış.

Görüldüğü gibi Razi kıssayı bütün detaylarıyla ele almış en ince bir ayrıntıyı bile gözden kaçırmamıştır. Olayın vuku bulmadığını uydurma olduğunun şayet böyle bir şey kabul edilecekse bunun vahiyle, peygamberin ismetiyle bağdaşmayacağını ifade etmiştir.

⁸³ Razi, XVI, s. 343.

⁸⁴ Razi, XVI, s. 344. Muhammed Hamidullah da aynı görüştedir. İslam peygamberi adlı kitabında konu ile alakalı olarak şunları söylemektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu âyetler bilinip tanınıyordu ve şehir halkından biri âyetleri soru şeklinde sormayı gerektiren bir soru takısını asıl metin ihtiva etmediğinden, şeytani bir düşünce ile soru vurgusu ve ifadesi değil de olumlu sığa ile yüksek sesle okumuştur (Hamidullah, I, s. 110). Burada şunu sormak istiyoruz şayet böyle bir âyet biliniyorsa neden tevatür derecesine ulaşan bir sahih rivayet bolluğu mevcut değil?

4. Neseî

Neseî Hacc sûresî 52.âyeti tefsir ederken rivayetleri sıralayıp özlü ve kısa tahliller yapmaktadır. “Ümniyye” kelimesinin tilavet yani okumak manasına geldiğini söyler.⁸⁵

Daha sonra Neseî bilinen şekliyle Garanik rivayetlerini nakleder.

Neseî bunun Peygambere ait olmasının mümkün olmadığını çünkü onun esas gayesinin zaten putları yok etmek olduğunu ve bu amaçla gönderildiğini ifade eder. Üstelik bu durum peygamberlerin ismet sıfatıyla da zıtlık arz eder. Çünkü hiçbir varlık Hz. Peygamberin şahsına ne maddî ne manevî olarak önemli bir zarar veremez, yani aklını çelemez; doğru yoldan uzaklaştırılmaz, ruhi bunalımlara sokamaz, canına asla kast edip öldüremez.⁸⁶

Neseî tefsirin devamında, “Ya da şeytanın bunu zorla peygamberimize söyletirmesi” ihtimali üzerinde durur ve böyle bir şeyin imkânsız olduğunu şu ifadeleriyle ortaya koyar :⁸⁷

Şu âyetin delaletiyle “Şeytanın zorla bir şeyi yaptırma gibi gücü olmaz.” *“Benim kullarım senin onlar üzerinde hiçbir zorlayıcı gücün (hâkimiyetin) yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.”*⁸⁸

Meselenin devamında Neseî, “ Veyahut bu peygamberimizin diline bir gaflet zamanında sehven gelmiştir ” ihtimali üzerinde durur ve bu görüşün de merdud olduğunu söyler⁸⁹: Bu görüşü kabul etmek caiz değildir. Vahyi tebliğ ederken bu gibi gafletler caiz değildir. Eğer caiz olursa o zaman hâşâ peygamberin hiçbir sözüne güven kalmazdı.⁹⁰ Şu âyet-î kerimeler buna delildir:

*“Batıl onun önünden de ardından da gelemez, (çünkü Kur’an) hüküm ve hikmet sahibi çok övülen (Allah’tan) indirilmedir.”*⁹¹

*“Hiç şüphesiz ki zikri (Kuran’ı) biz indirdik ve onu biz muhafaza edeceğiz.”*⁹²

⁸⁵ Neseî, Mahmud, *Tefsiru'n- Neseî, (Medarikul Tenzil ve Hakaiku't- Te'vil)*, Beyrut, 1995, II, s. 120.

⁸⁶ Neseî, II, s.120.

⁸⁷ Neseî, II, s.120.

⁸⁸ İsrâ 17 /65.

⁸⁹ Neseî, II, s. 120. Ayrıca bk. “*Bir Zındık Uydurması Garanik Safsatası*,” Aksekili Ahmet Hamdi, İşaret Yay. Sadeleştiren ve notlandıran Ertuğrul Özalp, İstanbul, 2003. s. 54.

⁹⁰ Neseî, II, s. 120.

⁹¹ Fussilet 41/42.

⁹² Hicr 15/ 9.

Nesefi daha sonra devamla şunları söyler: “Vaktaki bu vecihler batıl olunca tek vecih kalıyor, o da şudur: Peygamber (s.a.v.) bu âyeti okuyunca biraz durdu ve o esnada şeytan araya girip Garanikle alakalı kelimeleri söyledi. Çünkü şeytan peygamberimizin zamanında konuşuyordu. Mesela Uhud günü oradaki Müslümanlara “Muhammed öldü” diye seslenmişti.”⁹³

Nesefi, Bedir günü şeytanın konuşmasını anlatan şu âyet-î kerimeyi iddiasına delil olarak getirir:

*“O zaman şeytan onlara amellerini çekici göstermiş ve onlara ‘Bugün sizi insanlardan bozguna uğratacak kimse yoktur ve ben de sizin yardımcınızım’ demişti. Ne zaman ki iki topluluk karşılaştı, o iki topuğu üstünde geri döndü ve ‘Şüphesiz ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah’tan da korkuyorum’ dedi. Allah’ın (ceza ile) sonuçlandırması pek şiddetli olandır.”*⁹⁴

Nesefi “Allah şeytanın ilka ettiğini nesh eder” cümlesini tefsir ederken şunları kaydeder: Bu cümle garanik ile ilgili sözlerin Şeytana ait olduğuna delalet etmektedir. Bununla Allah kendi ayetlerini sağlamlaştırmaktadır. Allah peygamberine neyi gönderdiğini ve şeytanın kastının ne olduğunu çok iyi bilmektedir. Allah bununla bir topluluğu imtihan etmektedir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Nesefi bu Garanik olayını diğer bazı âlimlerden farklı olarak tümünden reddetmemektedir, ama Garanik’e ait sözlerin Hz. Peygambere değilde Şeytan’a ait olduğunu; çünkü onun davasının Tevhid inancını gönüllere yerleştirmek olduğunu zikretmektedir.

Nesefi’nin bu sözlerinde bir tutarlılık yoktur. Çünkü Razî’nin de dediği gibi o sözlerin Şeytan’a ait olduğu söylene bile yine vahye itimat kalmaz. Çünkü başka yerlerde de Şeytan’ın bu tür müdahalelerinin olmadığı nereden bilinecek?

5. Kadı Beydavî

Kadı Beydavi kısa ve özlü bir üslûpla hadiseyi ele almış ve bunun asılsız olduğuna kanaat getirmiştir. Beydavi önce resul ile nebi arasındaki farka dikkat çeker, sonra “temenna” kelimesinin ne anlama geldiğini söylemekle meseleye giriş yapar:

⁹³ Nesefi, II, s. 120. ayrıca bkz. Çağatay, Neşet s. 178.

⁹⁴ Enfâl 8/ 48.

“Temenna” nefsin istediğini söylemek manasına geliyor. Şeytan onun o arzusuna atar yani dünyada meşgul eder, dünya ile meşgul olmak için şeytan o isteğine şüphe atar.”⁹⁵

Beydavi devamla şunları söylemektedir: “ peygamberimiz buyurmuş ki, benim kalbime bir şeyler geldiği zaman günde 70 defa istiğfar ederim.” Allah, peygamberleri günahlardan koruduğu için, Şeytanın dünyaya çağırın fikirlerini onların kalplerinde yer edinmesine izin vermez.⁹⁶

Daha sonra Beydavi bu kıssanın muhakkik âlimlere göre merdud olduğunu şu sözleriyle ifade eder: “ Şeytanın böyle bir şeyi ilka etmeye kudretinin bulunduğu kabul etmek, Kur’an’a olan güven ve itimadı yok eder. Şeytan böyle bir şeye kadir olduğunda, Kur’an’a itimat kalmaz.”⁹⁷

Bu şüphe “Allah şeytanın ilka ettiği şeyi izale ederek kendi ayetlerini sağlamlaştırır.” (Hac,22 /52) ayetiyle de defedilmez. Çünkü bir kere şeytanın Hz. Peygambere bir şey ilka etmeye kudreti olduğunu kabul ettikten sonra, bu ihtimal sürekli baki olur.⁹⁸

Daha sonra Beydavi bu sözlerin Şeytana ait olduğu iddiasına yer verir ve bunu da reddeder.

Kısacası, Beydavi garanikle ilgili rivayetleri naklettikten sonra onları tenkide tabi tutmuş ve olayın hiçbir aslının olmadığını ifade etmiştir. Şayet bu olayı doğru kabul edilirse Kur’an’a olan güvenin ortadan kalkacağını söylemiştir.

6. Ahmed Hamdi Aksekili

Garanik olayını müstakil bir eserde ele alan ve olayın gerçekten hiçbir aslının olmadığını söyleyen âlimlerden biri de Ahmet Hamdi Aksekilidir. Olayı en geniş bir şekilde ele alan âlimlerden biridir. O, bu konuyla ilgili ‘ ‘ *Hatem’ül Enbiya hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi ya da diğer adıyla Bir Zındık Uydurması Garanik Safsatası Kuran’a ve Peygambere Çirkin İftira*’ adlı bir eser telif etmiştir. Bu kitapta yazılanlar ayrıca o dönemde çıkmakta olan Sebilürreşad dergisinde makale olarak yayınlanmıştır.

⁹⁵ El-Beydavi, Muhammed Nasuriddin, *Envarut Tenzil ve Esrar ut Te’vil Tefsiru’l Beydavi* Dar’ul Sadr, thk. Mahmud Abdulkadir el- Arnavudi, II, Beyrut, 2001 s.690

⁹⁶ El-Beydavi, II, s. 690.

⁹⁷ El- Beydavi, II, s.690.

⁹⁸ El-Beydavi, II, 690.

Ahmet Hamdi kitabının giriş bölümüne şu sözlerle başlar: “Garanik kıssası sonraki âlimler indinde meşhur olan bir şeydir. Güya bu, Arapların putları hakkında kullandıkları bir vasıfıdır. Hâlbuki ne nazımlarında ne de nesirlerinde Arapların putlarını **الغرائيق العلى** (ulu turnalar veya ulu kuğular) diye vasıflandırdıkları görülmemiştir. Arap dili üzerine cari olduğu da sahih bir isnat ile nakledilmemiştir.”⁹⁹

Akseki şöyle devam eder: “İslam’ın temelini sarsmak için birçok hadis uyduran zındıklar, vaktiyle böyle bir hikâye de uydurmuşlardır. Bu hikâye her bulduğunu toplayan bazı müelliflerin ve bazı müfessirlerin kitaplarına da geçmiştir.”¹⁰⁰

Bu olayın maalesef İslam düşmanları tarafından bir silah olarak kullanıldığına dikkat çeken Aksekili bunlar “güya ‘Hz. Peygamber, şeytandan gelen ile Allah’tan geleni karıştırmaktadır.’ gibi peygamberimize çirkin bir iftira atmaktadırlar.” demektedir.¹⁰¹

Akseki kitabının önsözünde Garanikle ilgili olayı neden ele aldığını şu sözleriyle açıklamaktadır. “1335 yılı sonlarına doğru bir soru münasebetiyle bu meseleyi de söz konusu eden bir zat tarafından hiçbir araştırma ve incelemeye dayanmadan bu iftira kabul edilmiş ve her taraftan da layık olduğu cevabı da almıştı. Ben de o zaman bu meseleyi araştırıp inceleyerek garanik kıssasının hakikatte zındıklar tarafından uydurulmuş çirkin bir iftira olduğunu anlatmış ve o makale sahibini de insafa davet etmişim.”¹⁰²

Akseki, peygamberlerin masumiyeti ile alakalı olarak şunları kaydeder: “Allah’tan aldıklarını tebliğ etmede resullerin ismeti İslam’ın asıllarından bir asıldır ki, buna bizzat Kur’an şahadet ettiği gibi, sünnet de bunu teyit etmiş, ümmet de bu hususta icma etmiştir. Bu bakımdan Kuran’ın buna şahadeti, sünnetin bunu teyidi, ümmetin (bu hususta) icma etmesi ve bunların yanı sıra

⁹⁹ Aksekili, Ahmet Hamdi, *Bir Zındık Uydurması Garanik Safsatası Kuran’a ve Peygambere Çirkin Bir İftira İşaret Yayınları Sadeleştiren ve Notlandırılan Ertuğrul Özalp*. İstanbul. 2003. s.28.

¹⁰⁰ Aksekili, s. 28.Bkz. Aksekilinin Garanik Kıssası ile ilgili görüşleri o dönemde çıkan Sebilürreşad dergisinde de makaleler halinde yayınlanmıştı. Sebilürreşad XVIII, sayı. 455–458, 462–463. İstanbul 1920. Ayrıca Hayri Kırbaşoğlu tarafından sadeleştirilerek İslami Araştırmalar dergisinde de makaleler halinde yayınlanmıştır. Bk. İslami Araştırmalar, VI, sayı.3, Ankara 1992. s.199–207.

¹⁰¹ Aksekili, s.29.

¹⁰² Aksekili, s. 31. Aksekili’nin yukarıda bahsettiği şahıs o zamanlar Darû’l Hikmeti’l İslamiyye üyesi bulunan Rasim Efendidir.

aklın yol göstermesi ile anlıyoruz ki, şerefli resuller tebliğ vazifesinde masumdurlar ve peygamberlerin bu tebliğ vazifelerini yaparken Allah'ın kendilerine bildirmiş olduğu vahyi aynen ve tamamen tebliğ etme hususunda da Allah onları her türlü zelle ve hatadan korumuştur. Dinin bu esasının yani peygamberlerin ismeti esası büyük bir hakikattir. Şayet böyle olmasaydı vahye nasıl güvenilirirdi. İşte bunun içindir ki İslam dininin düşmanlarını olan gözleri ve basiretleri körelmiş olan müsteşrikler İslam'ı tenkit ederken daima bu esası yıkmaya gayret etmişlerdir. Kimi Hz. Peygambere saralı, kimi sihirlenmiş olduğunu iddia etme cüretini gösterecek kadar ileri gitmişlerdir.”

Aynı zamanda Aksekili bu meseleyi körü körüne kitaplarına alan İslam âlimlerinden yakını ve onları “nakil köleleri” yahut “rivayetperest” olarak adlandırır.¹⁰³ Onlar hakkında şöyle der: “Ecnebler tarafından uydurulan saçmalık ve hezeyanların asıl kaynağını bu rivayetperestler oluşturmaktadır. İslam'ın düşmanlarının bunlardan çok destek ve yardım gördükleri de ortadadır. Özellikle Taberî gibi âlimler yalan rivayetleri de hiçbir tenkide tabi tutmadan alması müsteşriklerin su-i istimaline maalesef kapı açmıştır. Belki kendisinin bunda bir art niyeti yok ama müsteşrikler bunu kendi emellerine alet ediyorlar. İnkâr etmek mümkün değildir ki yalan havadis uydurmak her devrin ve her zamanın en müzmin, en yaygın hastalığıdır. Özellikle hakikate karşı mantıkla karşı koymaktan aciz bulunan yaygaracılarda o hal daha fazladır. İşte zamanımızdaki garazkârların aptal kandırıcısına kandırmaları gibi İslamiyet garazkârları da vaktiyle binlerce asılsız hadis uydurarak mantık kuvveti ile yenededikleri İslamiyet hakkında insanların zihinlerini bulandırmaya çalışmışlar, İslam'ın esasları hakkında bazı şüphe ve tereddütler uyandırmışlardı. Bu hurafe ve yalanları nakledip yayanlar ise en fazla İslam namı altında bulunuyorlardı. İşte bu gibiler vasıtasıyla ki, İslam dini hakkında her türlü hurafe, bol bol İsrailiyat revaç bulmuştu.”¹⁰⁴

Daha sonra Aksekili, Anglikan Kilisesi tarafından meşihatı İslamiyye'ye İslam dini hakkında suallerin sorulduğu; bu suallere cevap verilmesinin istendiğini; Daru'l Hikmeti'l İslamiye üyelerinden Rasim Efendinin bu suallere

¹⁰³ Aksekili, s. 38–39. Aksekili, burada özellikle Taberî, Zemahşerî, İbn Teymiyye, Ferit vecdi gibi Garanik olayını kabul edenleri kast etmektedir.

¹⁰⁴ Aksekili, s. 38–40.

kendi adına cevap vermek istediğini ve o zamanın günlük gazetelerinin birinde cevaplarını neşretmeye başladığını söylemektedir.¹⁰⁵

Akseki, Rasim Efendi'nin cevabının başında "Gayet zor bir mesele halledilecektir." diye söze başlamasının çok yanlış bir giriş olduğunu, meselenin zaten müdakkik âlimler tarafından halledildiğini belirtir ve şöyle der: "Rasim Efendi'ye yakışan- çünkü neticede Dar'ul Hikmeti'l İslamiye üyesidir- bu meselenin bir iftira olduğunu ve zındıkların uydurması olduğunu söylemekti. Oysa bu konudaki yazılarını doğru bulmuyoruz. Çünkü Hz. Peygambere ve Kur'an-ı Azimüşşan'a karşı söylenmedik bir hezeyan bırakmamış olan garazkâr Dozy'i ve benzerlerini, bu mesele hakkındaki bozuk fikirlerini adeta takviye etmiş oluyor."¹⁰⁶

Söz konusu eserinin bir bölümü olan ikinci makalenin başında Aksekili "Garanik kıssası rivayet ve dirayet bakımından tan'a uğramış; naklen ve aklen çürüktür."¹⁰⁷ Başlığıyla giriş yaptıktan sonra şu konu başlıklarını ele alır.

2.Makale

Hz. Peygambere Müşrikler Tarafından Yapılan Eziyetler

Garanik Kıssası Denilen Hurafe Nedir?

Garanik Kıssası İle İlgili Rivayetlerin Önemi

Garanik Kıssasını Kabul Edenlerin Aldandıkları Nokta

Garanik Kıssası Tahkike Dayanmayan Kitaplara Nasıl Girmişdir?

Garanik Kıssasının Vuku Bulduğunu Kabul Etmek Ne Gibi Tenakuzlar Doğurur?

Fahreddin-i Razi'nin Hakimane Araştırmaları

Diyanet Açısından Bu Kıssanın Ta'na Uğradığı Hakkında Âlimlerin Görüşleri İncelenmiştir.

Garanik Kıssasının Lafızları Muhtelif Rivayetleri Muzdarip Senetleri Munkatıdır.

Sahihî Buhari'nin Kastalani'nin El-İbriz Sahibinin İfadeleri de Bu Kıssanın Vuku Bulmadığını İspat Eder.

¹⁰⁵ Aksekili, s. 43.

¹⁰⁶ Aksekili, s. 44.

¹⁰⁷ Aksekili, s. 51.

Akseki, daha sonra bu meselede sika'dan (güvenilir ravilerden) hiçbir rivayet bulunmadığını, rivayetlerin İbn Abbas'tan zayıf bir tarik ile geldiğini; bu sebeple muhaddislerin büyük bir çoğunluğu tarafından reddedildiğini; bu rivayetleri kitaplarına geçirenlerin sahih ve yanlışa bakmaksızın tuhaf şeyleri toplamak hevesinde olan kimseler olduğunu söyledikten sonra şöyle devam eder:¹⁰⁸

“Bu kıssanın rivayeti her tarafa yayıldıktan sonra, kitaplarını İsrailiyat ile doldurmaya meraklı olanlar, bunun üzerine düştüler, bunu imanlarının düğüm noktası haline getirdiler. Hatta âyetin manasını anlamak ve tevil etmek hususunda bundan başka bir yol olmadığı zannına kapıldılar, artık âyetin asıl manasında muhakkiklerin görüşünü, hadis imamlarının beyanını unuttular, onları görmez oldular.”¹⁰⁹ Akseki, Garanikle ilgili verdiği bu bilgilerden sonra olayın tamamının uydurma olduğunu isbat etmeye yönelir. Onun bu görüşlerini “Rivayetin Tahlil ve Tenkidi” kısmında ele alacağız.

B. RİVAYETİN TAHLİL VE TENKİDİ

1. Senet Yönünden Tahlil Ve Tenkidi

Öncelikle şunu ifade etmemiz gerekir ki Garanik kıssası birçok tarikten rivayet edilmesine rağmen muttasıl ve sahih bir senetle gelen tek bir rivayeti mevcut değildir. Ravilerin büyük çoğunluğu ya yalancılık ya da güvenilir olmamakla itham edilmişlerdir.¹¹⁰

Said Şimşek'in dediği gibi kıssayı vuku bulmuş kabul eden, Buhari Şarihi İbn Hacer el- Askalani'den başka bir âlim yoktur.¹¹¹ İbn Hacer el-fetihte garanik kıssasını şöyle değerlendirir: Bunu Bezzar ve İbn Murdeveyh, Ümeyye bin Halid, Şu'be tarikinden tahrir etmiştir. Zannettiğime göre isnadında Said bin Cübeyr, İbn Abbas zinciri vardır. Bezzar der ki; bu kıssa sadece bu isnatla muttasıl olarak rivayet edilmiştir. Güvenilir ve meşhur bir ravi olan Ümeyye bin Halid ise (bunu rivayette) tek başına kalmıştır. İbn Hacer şöyle devam eder: Bu olay el-Kelbi Ebu Salih İbn Abbas tarikinden rivayet edilir. Kelbî metruk bir ravidir, ona itimat

¹⁰⁸ Akseki, s. 56.

¹⁰⁹ Akseki, s. 56–57.

¹¹⁰ Şimşek, s. 153.

¹¹¹ Şimşek, s. 153.

edilmez. Yine en-Nahas bu rivayeti içinde Vakidi'nin de bulunduğu başka bir senetle tahrir etmiştir. Diğer taraftan İbn-i İshak siresinde bu hadiseyi uzunca anlatmış, bunu Muhammed Ka'b el Kureyzi'ye isnat etmiştir. Musa bin Ukbe Meğazisinde İbn Şihab ez- Zührî'den rivayet etmiştir. Yine Ebû Ma'şer, siresinde Muhammed bin Kab el-Kureyzi'den ve Muhammed bin Kays'dan rivayet etmiş ve tarikinde Taberi'yi zikretmiştir. İbn Ebû Hatim, Esbat-Süddi tarikinden irad etmiştir. İbn Murdeveyh Abbas b. Süheyl b. Yahya bin Kesir, Kelbi Ebu Salih ve Ebu Bekir El- Hüzeli, Eyüp, İkrime ve Süleyman et-Teymi İbn Abbas tarikinden rivayet etmiştir.¹¹²

Kıssa 15 farklı rivayetle bize nakledilmektedir.

İbn Hacer rivayetleri değerlendirmeye şu sözleriyle devam etmektedir: “Said İbn Cübeyr’in rivayeti hariç bu konudaki rivayetlerin tamamı ya zayıf ya da munkatıdır.¹¹³ Ne var ki kıssanın birçok tarikten rivayet edilmiş olması olayın bir aslının bulunduğu delalet etmektedir. Ayrıca kıssanın iki mürsel tariki vardır ki bu iki rivayetin senetlerindeki raviler Buhari ve Müslim’in şartlarına uygundur. Bu iki tarikten biri Taberi'nin Yunus bin Yezid ve onu da Şihab'tan rivayet ettiği tarikidir. İkincisi ise Mu'temir bin Süleyman ve Muhammed bin Seleme'den yine Taberi'nin naklettiği rivayettir.”¹¹⁴

Kıssayla ilgili en eski rivayetler Taberî'de geçmektedir. Taberî'deki rivayet zinciri şöyledir: Kasım b. Hasan –Hüseyn b. Ka'b el Kureyzi, Muhammed b. Kays.

Hadisin bu rivayeti sadece Kelbi kanalıyla İbn Abbas'tandır. İbn Ebu Hatim ise Ebu Aliye kanalıyla hadisi mürsel olarak rivayet eder. İbn Cerir de Muhammed İbn Ka'b el Kureyzi'den ve Muhammed bin Kays'dan, yine mürsel olarak hadisi rivayet etmiştir.¹¹⁵ İbn Kesir de geçen rivayet zinciri de bu şekildedir.

Bütün rivayet zincirlerine bakıldığında bu kıssa tabiinden ileri geçmiyor. Sahabeden bunu rivayet eden yoktur. Doğrusu senedinde sahabe olarak yalnız İbn

¹¹² Ed-Dımeşkî, s. 349.

¹¹³ **Munkatı'**: Senedi muttasıl olmayan hadistir. Senedin herhangi bir yerinden bir râvinin düşürülmesi veya senedin farklı yerlerinden peş peşe olmamak şartıyla birden fazla râvinin düşürülmesi halinde de hadis Munkatı' adını alır.(Çakan, İsmail Lütfi, *Hâdis Usulü*, İFAV, Ty. s.134.)

¹¹⁴ İbn Hacer ,el-Askalani,*Fethu'l Bari*,El Matbaatu's Selefıyye, y.y. VIII s.439

¹¹⁵ İbn Kesir, X s. 5519.

Abbas vardır. Fakat o bu kıssanın vuku bulduğu iddia edilen zamanda henüz doğmamıştır. Doğmuşsa bile 2–3 yaşlarında bulunuyordu.¹¹⁶

Bu kıssa İbn İshak'tan sual edildiğinde zenadikanın uydurmasından olduğunu söylemiş ve bunun hakkında bir kitap tasnif etmiştir. İmam hafız Ebubekir Ahmed b. Hüseyini Beyhaki dahi demiştir ki bu kıssa nakil cihetinden sabit değildir. Ravileri Mat'undur.¹¹⁷

Bütün bunlardan anlaşılıyor Garanik kıssası senet yönünden çok zayıf ve tutarsızdır. Beyhaki: "bu kıssa nakil bakımından sabit değildir" demiştir. Kadı İyaz , "sahih hadisleri rivayet eden hiçbir kitabın bunu nakletmemesi, hiçbir sikanın bunu sahih ve muttasıl bir senetle rivayet etmemesi çürüklüğünü göstermeye kâfidir. Nakledenler sadece tuhaf şeylerle oyalanmayı adet edinen bazı tefsirciler ile tarihçilerdir. Diyerek hem rivayetin çürüklüğüne dikkat çekmiş hem de rivayetperestleri kınamıştır.¹¹⁸

Sahih Hadis kaynaklarının hiçbirinde Garanik Kıssası yoktur. Buharî, Sahihinde Necm sûresinin tefsirine dair rivayetleri naklettikten sonra, secde âyetî olan son âyet'in tefsiri sadedinde şu rivayetleri kaydetmektedir. Abdullah bin Mesud; şöyle demiştir. " Nebiyi Ekrem (s.a.v) Mekke'de iken Necm sûresini okuyup bu sûrenin sonunda secdeye vardı. Beraber olanlar da (mü'min ve müşrik) hep secdeye vardılar, yalnız bir ihtiyar secdeye varmadı, o da bir avuç çakıl veya toprak alıp alnına götürdü ve bu kadarı bana yeter dedi. İşte o kimseyi Bedirde kâfir olarak ölmüş gördüm."¹¹⁹

Yine Buharî de geçen bir başka rivayet şöyledir: İbn Abbas'tan (r.a) " Necm sûresini Nebi (s.a.v) okudu Onunla beraber Müslümanlar, müşrikler, cin ve İns de secde ettiler."¹²⁰

Buhari'nin aldığı bu sahih rivayetlerden çıkan neticeler, sadece şunlardan ibarettir:

¹¹⁶ Aksekili s. 66; bkz. Dönmez, İbrahim Kâfi, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. II, s. 68.

¹¹⁷ Elmalılı, VI, s. 4597; ayrıca bk. Konrapa, s. 112; Ateş, IV, s. 1739; Şimşek, s. 152.

¹¹⁸ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi, Kütübü Sitte*, VIII, Akçağ yay. s. 228

¹¹⁹ Ez- Zebîdî, Abdullatif, *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih Tercemesi*, çev. Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, III, 1985, s.351.

¹²⁰ Ez-Zebîdî, s.351,bk. Bu rivayet değişik vecihlerle şu kaynaklarda da geçmektedir. Müslim, mesâcid, 105; Ebu Davud, salât, 330; Nesaî, iftitah 49; İmam Ahmed, Müsned 6 / 399–400.

1-Necm sûresinde secde âyeti mevcuttur.

2- İçinde secde âyeti mevcut olarak nazil olan ilk sûre Necm sûresidir.¹²¹

3- Hz. Peygamberimiz (s.a.v) bu secde âyetinin okunmasından dolayı secde etmiştir. Onunla beraber, Müslümanlar, müşrikler, İns ve cin secde etmiştir.

4- Ümeyye bin Halef (ki bazı rivayetlerde bu isim değişmekte, ayrı ayrı dört isim zikredilmektedir) bu secde edenlerden ayrı kalmamak için o da bir avuç toprağı alıp başına koymuştur.

Görüldüğü gibi sahih hadis külliyyatında Garanik kelimesi geçmemektedir. Diğer hadis, tefsir ve tarih kaynaklarında geçen rivayetler, muhaddislerce zayıf addedilmiş ve reddedilmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi sadece Buharî şarihi İbnü'l -Hacer bu rivayetlerden üç tanesini sahih olarak kabul eder. Rivayetlerin çokluğunu kıssanın aslının mevcudiyetine delil getirir. Üç tanesi kendince sahihtir ancak bunların zahirî manasını kabul etmez, “ O sözleri şeytan söylemiştir der.¹²²

Said Şimşek, Garanik ile ilgili makalesinde bununla ilgili olarak şu görüşü dile getirmektedir : “Askalâni'nin söz konusu ettiği rivayetlerin çokluğu meselesi, âlimlerin kabul ettiği mutlak bir hüküm değildir. Bir konuyla ilgili diyelim ki on rivayettin veya yirmi, otuz rivayetin bulunması, o rivayetleri hepsini ya da birini sahih rivayet mertebesine yükseltmez. Rivayetlerin çokluğu sadece sahih rivayet olarak edilmiş mürsel rivayetler için söz konusu edilmiştir ki bu konuda âlimler arasında ittifak yoktur. Nitekim Askalani de, rivayetlerin çokluğunu ifade ederken mutlak bir hükmü dile getiriyor gibi görünse de kıssa ile ilgili sahih senedlerle rivayet edilmiş üç rivayetin bulunduğu dikkat çekmektedir.”

Said b. Cübeyr'in İbn Abbas'tan naklettiği rivayetin sonunda (**فيما أحسب**) ibaresi yer almaktadır. Bezzar'ın müsnedinde de aynı tabir vardır. Bu tabir ise ya rivayetin İbnü'l Abbas'tan geldiğine ve rivayetin muhtevasında bir şüphe olduğuna delalet eder ki bu da hadisin sıhhatine manidir. İşte muttasıl ve merfu olarak kabul edilen tek târikte böyle muallel olunca İbnü'l Kesir gibi muhakkik âlimler kıssa ile ilgili bütün rivayetlerin mürsel olduklarını söylemişlerdir. Geriye

¹²¹ Canan, VIII. s.215.

¹²² Canan, VIII. s.217.

iki mürsel hadis kalıyor. Mürsel ise sahabenin zikredilmediği hadislerdendir ve ekser muhaddislere göre hüccet olarak kabul edilmez.¹²³

Hulasa kıssanın istinat ettiği sahih bir rivayet mevcut değildir. Aslı olan tek şey, müşriklerin Müslümanlarla beraber secde etmiş olmalarıdır. Bu da hasetten dolayı kendi putlarına yapılan bir tazim, ya da Kur'an-ı Kerim'in belagatının cazibesine kapılmalarının bir neticesi olabilir.

2. Metin Yönünden Tahlil ve Tenkidi

Bilindiği gibi İslam düşünce tarihinde rivayetlerin metin tenkidinin yeterince yapıldığını söyleyemeyiz. Belki de sünneti tümden reddetme eğiliminin yaygınlaşma istidadı göstermesi, metin tenkidinin yeterince yapılmamış olmamasındandır. Çünkü sosyal olaylarda ifrat tefriti doğurur. Bir alandaki ihmal, başka bir alanda patlamaya sebep olabilir.¹²⁴ Ayrıca Hatiboğlu'nun ifadesi ile “metin tahkiki her kişinin harcı değildir. Tahkikli metin olmadan da salim ilmî araştırma yapılamaz”.¹²⁵

Garanike dair rivayetlerin metinleri, birçok bakımdan Kur'an'a aykırıdır. Her şeyden önce Kur'an'da ilahi koruma altında bulunan Hz. Peygamberin kendi arzusuyla veya başkalarının telkiniyle sözler uydurup Allaha isnat etmesinin yahut vahiyleri kendi kendine değiştirmesinin mümkün olmadığı, böyle bir şey yapması halinde şiddetle cezalandırılacağı belirtilmiştir.¹²⁶ Aynı zamanda kendisine okutulan vahiyleri unutmayacağı ve kalbine yerleşmesi için vahiylerin âyet âyet nâzil olduğu bildirilmiştir.¹²⁷

Garanik kıssasının rivayeti de muzdariptir.¹²⁸ Aksekili bunu kitabında şu şekilde ele almaktadır. Bir kere bu kıssanın muhtelif ve muzdarip lafızları çeşitli şekillerde nakledilmişlerdir. Şimdi onlardan bir kaçını inceleyelim.

¹²³ Şimşek, s.154. **Mürsel Rivayet:** senesinde sahabenin ismi zikredilmediği hadistir. Tabiinin Resulullah (s.a.v) döneminde vuku bulmuş bir olayı kendisi görmüş gibi anlatması yahut Peygamberin hadisini duymuş gibi nakletmesidir.(Çakan, İsmail Lütfi, *Hâdis Usûlü*, İFAV. Ty. s.132; Kütübü Sitte, VIII s.218.)

¹²⁴ Şimşek, s. 153–154.

¹²⁵ Hatiboğlu, Mehmed Said, *Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine*, İslami Araştırmalar, VI , sayı. 2, Ankara, 1992, s.112.

¹²⁶ Bkz. İsrâ 17 / 74–75, Hakka 69 / 44–47, Yunus 10 / 15.

¹²⁷ Bkz. Â'la 87 / 6, Furkan 25 / 32.

¹²⁸ **Muzdarib:** Birden çok rivayeti bulunduğu halde rivayetlerinin birini diğerine tercih edecek sebep bulunamayan hadislere Muzdarib denir. Bu durum ya bir ravinin iki veya daha çok rivayet

- 1- Hz Peygamber (s.a.v) hâşâ “-Bunlar yüce kuğulardır, bunların şefaati muhakkak umulur.” İbaresini okuduğu zaman namaz kılıyormuş.
- 2- Kureyş’in toplantı yerindeymiş.
- 3- Nefsinde bunu arzu ve temenni ederken ağzından çıkıvermiş.
- 4- Namaz kılarken uyuklamış ve şeytan bu ibareleri Hz. Peygamberin dili üzerine ilka etmiş, Resulullah da bu ibareleri söylemiş. Müşrikler buna önem verdiklerinden ezberlemişler,
- 5- Hz. Peygamberin (s.a.v) böyle bir şey okuduğunu şeytan haber vermiş
- 6- Resulullah (s.a.v) böyle bir ibare okuduğunu akşama kadar onaylamamış. Akşam olunca Cebrail (a.s) gelmiş; Hz Peygamber (s.a.v) “*Bunlar yüce garnuklardır, bunların şefaati muhakkak umulur*” cümlesi de dâhil olduğu halde Cebrail’e okumuş. Cebrail de ben sana böyle bir ayet getirmedim demiş. Ve Cenab-ı Hakk Resulü’ne “*Az daha seni bile sana vahyettiğimizden gayrısını bize karşı iftira edesin diye fitneye düşüreceklerdi.* (İsra 73) ayetini indirmiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) fazlasıyla mahzun ve müteessir olmuş bu teessürünü gidermek için “*senden önce bir resul ve nebi göndermedik ki bir temenni kurduğu vakit, şeytan onun ümniyesine bir ilka yapmış olmasın*” (Hac 52) ayeti nazil olmuş.
- 7- Hz. Peygamber (s.a.v) sehven (yanlışlıkla) bu ibareleri okumuş ve bunun üzerine Kureyş müşrikleri sevinmişler. Bunun peşi sıra Resulullah (s.a.v) , “hayır bu şeytan tarafından söylendi” demiş.¹²⁹
- 8- “*Lat’ı Uzza’yı ve diğer üçüncü Menat’ı görüyor musunuz?* ” ayetini okuduktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v) (hâşâ) “*bunlar yüce garnuklardır; bunların şefaati muhakkak umulur*” demiş.¹³⁰
- 9- (*Size erkek ona dişi öyle mi? Öyle ise*) bu çok hayıflı bir taksim. (Necm 22) ayetini okumuş. Sonra sûreyi bitirmeden önce yaptığı hatanın farkına varıp feryadı figana başlamış Cenâb-ı Hakk da Nebisini teselli etmek için “*Göklerde Nice melekler vardır ki Allah dileyip razı olduğuna izin*

etmesinden veya birçok ravinin değişik senedlerle rivayet etmiş olmaları sonucu doğar. (Çakan, İsmail Lütü, *Hadis Usulü*, İFAV. ty. s. 142.)

¹²⁹ Aksekili, s. 65.

¹³⁰ Aksekili, s. 65 ayrıca bk. Ed- Dimeşkî, II, s. 348.

vermezden evvel şefaati hiçbir şeye yaramaz.” (Necm, 26) ayetini vah yetmiş.

Akseki lafızlardaki farklılıkları da şu şekilde sıralar:

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)
- 6)
- 7)
- 8)
- 9)
- 10)
- 11)
- 12)
- 13)

Yine bununla ilgili olarak Selahattin Polat şunları söylemektedir.”Kur’an-ı Kerim’in sübutu kesin olduğuna ve hiçbir değişikliğe uğramadan bize kadar ulaştığına elimizdeki şer’î deliller içerisinde en mevsuk ve sağlam rivayet odur. Ayrıca Hz. Peygamber Kur’an’ı açıklamak ve hayata uygulamakla görevlendirilmiştir. Bu yüzden “sünnetin aslı Kur’an’dır” denilebilir. Bunu kabul ettiğimizde fer’in asla uygunluğunu da kabul etmemiz gerekir Bu uygunluğu kabul edince zanni olan fer’in sübütunu, kat’i olan asla uygun olup olmamasından hareket ederek tesbit etmek gayet normal görülecektir.”¹³¹

Polat devamla şunları söylemektedir. “ Modern hukuk metodolojisinde de, bir alt derecedeki mevzuatın bir üst derecedeki mevzuata uygunluğu esastır. Hukuk kurallarında böyle bir hiyerarşik bütünlük aranır. Kanunun anayasaya aykırı olmaması gibi. Beşerî kanunlarda kanun yapıcısının hatasından

¹³¹ Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları- Tarih, Usûl, Tenkid, Yorum-* İnsan Yay. İstanbul 1997. s.185–186.

kaynaklanan gerçek çelişkinin bulunması mümkündür. İlahî kanunlarda böyle bir çelişki düşünülemezine göre (ki ilahî kanunları tatbikata geçiren, teferruata müteallik hukukî düzenlemeler koyan Hz. Peygamberin yapabileceği hatalar ilahî vahyin kontrolü altındaydı) sünnet ve Kur'an arasında çatışma varsa sünnetin sahih olmadığına hükmedilecektir.”¹³²

Sahih ve müsned bir senetle rivayet edilen bir hadis, Kur'an'la çeliştiğinde hüccet olmaktan çıktığına göre mürsel rivayetler nasıl hüccet olabilir ki? Garanik Kıssası ile ilgili rivayetler en nihayet mürsel rivayetlerdir ve Kur'an- Kerim'in naslarıyla çelişki halindedir.¹³³ Üstelik gerek Hacc, gerekse Necm sûresinde geçen mezkur iki âyette de bu ibareler (yani Garanik ile ilgili olan ibareler) bu sûrelerin muhtevaları ile siyak ve sibâkları ile uyuşmuyor. Özellikle Necm sûresinde Hz. Peygamber şirki reddediyor. Bu ortam içinde, putları yücelten bir söz, girecek yer bulamaz, kabulü mümkün olamaz.¹³⁴

Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah Peygamberini bu tür durumlara düşmekten koruduğunu da belirtmektedir.”*Eğer biz sana sebat vermemiş olsaydık, onlara bir parça meyledecektin. O takdirde sana hayatında, ölümünde kat kat azabını tattırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.*”¹³⁵ Âyet, Peygamberin (s.a.v) müşriklere meyletmediğini açık bir ifade ile anlatmaktadır. Nitekim Esed bu âyeti izah ederken şunları söylemektedir. “Bu ifade Hz. Peygamberin derin imanının böyle bir şeyi düşünmeyi o'nun için imkânsız kılacak kadar sağlam olduğunu dile getirmektedir.”¹³⁶

Hiz. Peygamber tarafından böyle bir şey söylenmesi, risalete aykırıdır. Zira böyle bir sözü kasden, cebren veya sehven söylemiş olabilir, başka bir ihtimal yoktur. Kasten söylemek küfürdür, caiz değildir. Peygamberin gönderilmesinin sebebi putları övmek değil, kötümektir. Şeytanın cebren söyletmesi de mümkün değildir. Zira Cenâb-ı Allah şeytana “*Benim kullarım üzerinde senin bir yetkin yoktur.*”¹³⁷ Âyetinde mü'minler üzerinde sultası olmadığını bildirmiştir. Şeytan mü'min kulları icbar edemezse Peygamberi hiç

¹³² Polat, s.186.

¹³³ Şimşek, s.155;

¹³⁴ Canan, İbrahim, *Kütübü Sitte*, VIII, s.227.

¹³⁵ İsra 17 / 74.

¹³⁶ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İstanbul 2002, s.574.

¹³⁷ Hicr 15 / 42.

edemez. Sehv ve gafletle söylemiş olması ihtimali de merduttur. Zira tebliğ halinde onun hakkında gaflet caiz değildir. Caiz olsaydı onun söylediklerine itimat kalmazdı.¹³⁸ Nitekim Kur'an- Kerim'de şöyle buyrulmaktadır. "Kur'an'a batıl ne önünden ne ardından yol bulamaz."¹³⁹ " Zikri biz indirdik onu biz muhafaza edeceğiz".¹⁴⁰

Başka bir âyet'te de şöyle buyrulmaktadır."Az daha onlar seni, sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi."¹⁴¹ Bu âyet'te Garanik Olayının vuku bulmadığını anlatmaktadır. Bununla birlikte, kimi rivayetler bu âyet'in Garanik Olayı üzerine nazil olduğunu anlatmaktadır. Oysa hikâyeye göre bu olay Habeşistan'a yapılan birinci hicret'ten sonra meydana gelmiştir.¹⁴² Çünkü muhacirlerden bazısı bu olayı duyduktan sonra Mekke'ye geri dönmüşlerdir. Habeşistan'a hicret Peygamberliğin 5.yılıının Recep ayında meydana gelmiş ve muhacirlerden bazıları 3 ay sonra yani Şevval ayında Mekke'ye dönmüşlerdir. Bu olay nedeni ile Peygamberin ta'zir edildiği iddia edilen İsra 73–74.âyet'ler ise, Peygamberliğin 11.veya 12. yılında yani bu olaydan 5–6 yıl sonra nazil olmuştur. Şeytanın ilka ettiği şeylerin iptal edileceğini bildiren bu âyet (yani Hac sûresi 52.âyet) ise hicretin 1.yılında, yani ta'zir'den yaklaşık 2 yıl sonra nazil olmuştur. Akıllı başında olan bir kimse, bu ekleme için Peygamber (s.a.v)'in 6 yıl sonra ta'zir edileceğini ve bundan 2 yıl sonra da iptal edileceğini kabul edebilir mi?¹⁴³

Rivayetlere göre Hz. Peygamber Garanike ait sözleri söyledi, sonra çok üzüldü bunun üzerine Hac sûresi 52.âyet nazil oldu. Garanik Olayının vukuu üzerine bu âyet'in nazil olduğunun söylenmesi rivayeti uyduranın cehaletini de

¹³⁸ Canan, VIII, s.228; bkz. Aksekili, s.75.

¹³⁹ Fussilet 41 / 42.

¹⁴⁰ Hicr 15 / 9. Bu âyette geçen zikirden maksat Kur'an-ı Kerimdir. Ayrıca bu âyette Yüce Allah'ın demek istediği şu olabilir."Biz Kur'an'dan olmayan herhangi bir şeyin ona karışmasına veyahut onda olan herhangi bir şeyin ondan eksilmesine engel oluruz. Ondaki hükümlerden herhangi birisinin eksilmesine razı olmayız. (Kesler, M. Fatih, *Kur'an-ı Kerim'in Evrenselliği*, Esra Yay. İstanbul 1996. s.128.)

¹⁴¹ İsra 17 / 73.

¹⁴² Berki-Keskioğlu, s.109; Hizmetli, (Garanik) s.53; Kütübü Sitte, VIII. s.220; Aksekili, s.29; Çağatay, s.178; İbnî Kesir, XIII; Hamidullah, I, s.110. Kutub, X. s.255. Ed- Dimeşkî, s.348. Özellikle Muir, Sprenger, Dozy ve Paret gibi oryantalistler bu kıssanın doğruluğunu, Habeşistan'a göç eden Müslümanların bir bölümünün kısa süre sonra geri dönmeleri olayı ile ispat etmeye çalışmışlardır. Onlarla ilgili bölümde konuya genişçe yer verdik.

¹⁴³ Ebul Âla el Mevdudi, *Tefhim-ul Kur'an*, , Çev. Ali Ünal-Nazife Şişman-Hamdi Aktaş-Yusuf Karaca-Muhammed Han Kayani III, s. 377, İnsan Yay. İstanbul 1996. s.381.

ortaya koymaktadır. Çünkü bu âyet'te geçen **كاد** sözcüğü olayın vuku bulmadığını anlatır. Âyet'ler böyle bir şeyin vuku bulduğuna değil, tam aksine Allah'ın desteği sayesinde Peygamber'in müşriklere meyletmediğini, fitneye düşmediğini anlatmaktadır.¹⁴⁴

Kadı İyaz'dan naklen Aksekili de şunları kaydetmektedir. Garanik Kıssasının doğru olması hem akıl açısından, hem de örfen imkânsızdır. Evet, eğer rivayet edildiği gibi böyle bir söz olsaydı, bu tertib ve düzenden mahrum olan, birbirini çürüten, bir tarafı övgü, diğer tarafı yergi içeren kısacası birtakım muhtelif ve birbirini nakzedenden cümlelerden ibaret olur¹⁴⁵ ve bu kadar çelişkili olan bir söz hem Hz. Peygamber'in, hem orada hazır bulunan Müslüman cemaatin, hem de Kureyş eşrafının nazarından kaçmış olurdu. Hâlbuki sathi nazarlardan bile kaçma ihtimali bulunmayan bir şey nasıl olur da fesahat ve belağatta yükselmiş olan nazarlardan kaçır? Bu mümkün müdür?¹⁴⁶

Necm sûresinin kendisi bile başlı başına bu kıssanın batıl olduğuna delildir. Sûre'nin girişi şu âyetlerle başlamaktadır. *"Battığı zaman andolsun yıldız ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı, azmadı. O hevadan konuşmaz. Onun söylediği vahiyden başka bir şey değildir."*¹⁴⁷

Daha sonra Miraç ile Hz. Peygamber'in bu mucize sırasında gördükleri anlatılarak bunlara iman edilmesi gerektiği vurgulanıyor.

Ardından putperestlerin taptıkları putlardan söz ediliyor ve Allah'tan başkasına ibadet edilmeyeceği beyan ediliyor. Sûre, insanların hesap gününden adil bir yargılamaya tabi tutulacaklarını ve herkesin ameline göre ceza veya mükafat göreceğini anlatmakla söze devam ediyor. Bilahare; diriltme, öldürme, ölümden sonra diriliş ve Allah'ın yaratılış konusundaki kudreti gündeme getiriliyor ve Ad ve Semud kavimleriyle Hz. Nuh ve Lut'un kavimlerinin

¹⁴⁴ Şimşek, s.156. Bu **كاد** lafzı hakkında âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. 1- Nefiy ve ispat bakımından diğer fiiller gibidir. Menfî halinde menfî müsbet halinde müsbettir. Çünkü **كاد** mukarebe (yani bir işi yapa yazmak, ola yazmak, işi işlemeye yakın olmak anlamına gelir.2- **كاد** isbat ve nefiy bakımından diğer fiillerden ayrılır. **كاد** nin ispatı nefiydir. Nefiy ise isbattır. Buna misal "Az daha onlar seni kandıracaklardı" İsrâ, 73.Burada mana olumsuzdur. Çünkü onlar Peygamberi kandıramamışlardır. (El- Kattan, Mennâ Halil, *Ulûmu'l Kur'an*, müt. Arif Erkan, Timaş Yay. İstanbul 1997. s.294.)

¹⁴⁵ Aksekili, s.76.

¹⁴⁶ Aksekili, s.76.

¹⁴⁷ Necm 53 / 1-4.

helakları anlatılarak Peygamberi yalanlayanları da aynı akıbetin beklediği hatırlatılıyor.

Ana hatlarıyla sûrenin işlediği konular bunlardır. Sûre sadece Allaha ibadet edilmesi gerektiğini, putlara tapmanın batıl olduğunu ve Peygambere muhalefet edenlerinin sonlarının hüsrana olacağını anlatıyor. Böyle bir ortamda putların övülmeleri mümkün müdür?¹⁴⁸

Burada anlatılanlarla Garanik Kıssasında anlatılanlar birbiriyle hiç bağdaşır mı? Böyle bir anlatım atmosferinde putlar övüldüğünde bir çelişkinin olduğu göze çarpmaz mı? Farz-ı muhal Peygamber'in putları öven sözlerini duyan aynı kişiler, puta tapmanın boş bir kuruntu olduğunu anlatan ve bu yolda gidenlerin hüsrana uğrayacaklarını ifade eden diğer bölümlerini duymadılar mı?¹⁴⁹

Kuşkusuz böyle bir şey vuku bulmuş olsaydı bir sûrede putların hem övülüp ve hem de kınandıklarına itiraz edeceklerdi. Haddi zatında müşrikler sûrenin fesahat ve belağatına kendilerini kaptırıp secde etmiş de olabilirler.¹⁵⁰

Peygamberimiz, başlangıçtan beri müşriklerin yaptığı bütün anlaşma tekliflerini reddetmiştir ve onları bir olan Allaha imana davet etmiştir. İbadete davetten de geri durmamıştır. Ve bu yolda en ufak bir taviz ve fedakârlıkta bulunmadığı tarihen sabittir.¹⁵¹ Eğer gerçekten böyle bir şey vuku bulmuş olsaydı, Müslümanlar o güne kadar tevhid uğruna niçin sıkıntı çektiklerini Peygambere sormazlar mıydı? Putlara tapmayı reddettikleri, putların şefaatine inanmadıkları için nice işkencelere maruz kalmışlardı, o işkencelere boşuna mı katlanmışlardı? O ana kadar puta tapanları ve putları kınayan Peygambere ne oldu da tam tersi şeyleri, Allah kelamı diye tebliğ ediyor. Böyle bir olay vuku bulmuş olsaydı, Müslümanların birçoğu Peygamberin etrafından dağılır ve Müslümanlar ilk dinden dönme olayları ile karşılaşarlardı.¹⁵²

Bir kere bu kıssanın uydurma olduğuna en büyük delil lafızlarındaki ihtilaf, rivayetlerindeki zaaf ve ızdırab, senedindeki kopukluktur. Evet, bu

¹⁴⁸ Şimşek, s.156.

¹⁴⁹ Şimşek, s.157.

¹⁵⁰ Şimşek, s157. İbn Kesir de bu secde ile alakalı olarak şunları söylemektedir. “Onları (müşrikleri) secdeye kapandıran sûrenin akışındaki sarsıcı ifadeler ve Kur’an’ın akılları durduran çekiciliği... Bu bir Kur’an sırrıdır. Bazı anlar vardır ki bir âyet veya bir sûre ruhtaki yerini beklenen ve gözlenen şekilde korur. Kalbi kuvvet ve tesir kaynağına bağlayan yakıcı temas işte o zaman olur. Ve işte o zaman neler olursa olur...”(İbn Kesir, XIII. s.7565–7566.)

¹⁵¹ Köksal, s.288.

¹⁵² Şimşek, s.157.

ibarelerin Kur'an'dan olmadığına en büyük şahit belağat ve fesahatten yoksun olan bu uydurma ibarelerin kendisidir. Üstelik bunları uyduranlar lafızlarında bile birleşememişlerdir.¹⁵³

Bu farklı rivayetleri naklettikten sonra Aksekili şöyle devam eder: “Şunda insaf edilsin lafızları bu kadar muzdarip olan bu derece muhtelif şekiller arz eden şu ibarelerin hiçbirinde Kur'an'ın kelime ve âyetlerindeki insanları aciz bırakan fesahat ve belağatı görebilmek mümkün müdür? İlmin feyziyle feyizlenmiş olan tefekkür eden beyinler şöyle dursun, az çok Arap selikasına vakıf olan zevki selim sahipleri bile bu uydurma cümlelerin ne kadar ahenksiz olduklarını fark etmekte güçlük çekmezler.”¹⁵⁴ Demektedir.

Necm suresini açıktan okuyarak ve üçüncüleri olan Menat'ı (Necm 53 /20) ardından bu sözleri okuyacak olursak, derhal ahenk ve intizamın insanı mest eden o harikulade akıcılık ve belağatın bozulduğunu hissederiz. Bu sözler Kur'an'dan ise Kur'an'ın her kelimesinde görülen belağat, fesahat ve icazdan niçin mahrumdurlar. Bütün Kur'an'ı benzerini getirmekten herkesi aciz bırakacak kadar belîğ bir şekilde meydana getiren yüce Allah yalnız bu iki cümlede mi (hâşâ) aciz kalmıştır¹⁵⁵ der. Esasen garanik ve garanikanın ‘tenafürü hurufu’da (kulağa çirkin gelmesi) dikkatten uzak tutulmamalıdır. Kur'an da garanik ve garanike gibi kulağa çirkin gelen hiçbir kelimeye tesadüf edilmez. Zaten güvenilir olmayan ravilerden yapılan bu rivayetlerin ittifak edememeleri de bunun uydurma olduğuna ayrıca bir delildir.¹⁵⁶

Aksekili bu cümlelerin Kur'an'dan olmadıklarına dair başka delillerin de bulunduğunu söyler: İslam düşmanlarının iddiasına göre Hz. Muhammed (s.a.v.) Kureyş müşriklerini kendisine meylettirmek için onların ilahlarını tahkir edecek âyet nazil olmasını temenni etmeyi sürdürünce kendisine Necm suresi nazil olmuş, o da sureyi Mekke halkına okumuş, güya bu ibareleri içeren sure şu şekildeymiş:

*Lat'ı, Uzza'yı ve diğer üçüncü Menat'ı görüyor musunuz? İşte bunlar Necip garnuklardır. Bunların şefaatleri muhakkak ümit olunur.*¹⁵⁷

¹⁵³ Aksekili, s. 58.

¹⁵⁴ Aksekili, s. 59.

¹⁵⁵ Aksekili, s. 60.

¹⁵⁶ Aksekili, s. 60.

¹⁵⁷ Aksekili, s. 60–61.

Bu uydurmalara bel bağlayanlar, bundan İslam aleyhine pay çıkarmak isteyenler hiç düşünmüyorlar ki; *“Lat’ı, Uzza’yı ve diğer üçüncü Menat’ı görüyor musunuz? Size erkek, ona dişi öyle mi? Öyleyse bu, çok hayıflı bir taksim (Necm53 / 19–20) ayetleriyle, onlar hiçbir şey değil, sırf sizin ve babalarınızın taktığı kuru isimlerdir (Necm 23) ayeti arasında “Bunlar yüce turnalardır; bunların şefaatleri muhakkak ümit olunur” ibaresinin gelmesi, zikrettikleri maksadı hiç de temin etmiyor. Temin etmek şöyle dursun, maksada büsbütün ayrılardır. Çünkü bu iftiracıların iddiasına göre Hz Muhammed’in (s.a.v.) maksadı, Kureyş müşriklerinin ilahlarını, putlarını-hâşâ sümme hâşâ- medh ve sena ederek müşriklerin kalplerini kendisine çekmekti. Hâlbuki surede zikredilen, “Onlar hiçbir şey değil, sırf sizin ve babalarınızın taktığı kuru isimlerdir; Allah onlara öyle bir saltanat indirmedir. Onlar yalnızca zanna ve nefislerine tabi oluyorlar (Necm53/ 23) âyeti buna manidir. Zerre kadar akli ve iz’anı olanlar için bu kıssanın uydurma olduğuna bundan daha büyük delil olamaz, der.*

Çünkü Kureyş müşriklerinin ilaheleri olan putları övmek maksadıyla söylendiği iddia edilen, *Bunlar yüce kuğulardır; bunların şefaatleri muhakkak umulur.”* ibaresinin ardından gelen: *“Onlar hiçbir şey değil, sırf sizin ve babalarınızın taktığı kuru isimlerdir (Necm 23) cümlesi, o putları gayet açık ve belîğ bir şekilde tezyif ve tahkir etmektedir. Ve bu apaçık bir şekilde yapılıyor. Öyleyse bu ayetten evvel “Bunlar yüce turnalardır, bunların şefaatleri muhakkak umulur.”* ibaresinin zikredilmesi açık bir çelişkidir. Evet, bir sûrede yan yana gelen ayetlerden birinde müşriklerin putlarının, hâşâ, övülmesi, diğerinde aynı putların hakir görülüp aşağılanması kadar açık bir çelişki olamaz. Böyle bir şey, müşriklerin kalplerinin celp edilmesine değil, aksine çok haklı olarak itiraz etmesine sebep olurdu.

Acaba böyle bir hadise olsaydı, fesahat ve belağata pek ziyade vakıf olan Arap müşrikleri “bu nasıl sözdür, birinci ayetle bizim ilahelerimizi medh ve sena ediyorsunuz, onlar da şefaat edecekler diyorsunuz, ikinci ayetle de onları tamamen horlayıp küçük düşürüyorsunuz. Bu iki söz arasında çelişki vardır” diye kıyameti koparmazlar mıydı? Hâlbuki böyle bir itiraz (da bulunmadıkları) asla rivayet edilmemiştir. O halde böyle bir hadise kesinlikle vuku bulmamıştır. Bu

bölümden “Onlar hiçbir şey değil, sırf sizin ve babalarınızı taktığı kuru isimlerdir (Necm 23) âyeti Garanik kıssasını kesin bir şekilde yalanlamaya kâfidir.”¹⁵⁸

Aksekili konunun sonunda bu hususa dair başka bir delili şu şekilde dile getirmektedir: “ Büyük bir çoğunluğun mütalaasını ihmal etmek, hiçbir zaman doğru bir hareket sayılmaz. Şüphesiz ki bu zevat, rivayet yollarını derinlemesine araştırıp inceleyerek bu rivayetlerin batıl olduğunu anladıkları için bu derece aleyhinde bulunmaktadırlar. İşte rivayetlerin, âyetlerin zahirine olan aykırılıkları meydandadır. Hiçbiri usulü dairesinde sabit olmamıştır. Bahsettikleri âyet-i kerime Hacc suresindedir ve medenidir. Bu duruma göre iş büsbütün başka bir şekil alıyor. Bu vaka’nın doğru kabul edilmesi halinde, Hz. Peygamberin ve sahabe-i kiramın söz konusu uydurma ibareyi senelerce okumuş ve onun Kur’an’dan olduğuna inanmış olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Bu takdirde şüphesiz bunu rivayet eden birisinin bulunması zorunlu olmaktadır. Hâlbuki bu hususta hiçbir rivayete tesadüf etmiyoruz.

Hakikaten böyle bir vakıa olsaydı Kütüb-ü Sitte’de buna dair hiçbir rivayet bulunmayacak mıydı?’ bugün bu sahih hadisleri toplayan kitaplar elimizdedir. Hangisinde böyle bir rivayete tesadüf ediyoruz?¹⁵⁹ Demektedir.

Aksekili kitabında, Sıddık Hasen Han’ın görüşlerine de yer vermektedir. Sıddık Hasen Han’dan şunları nakletmektedir:

“ Bize Sika’dan olup da bu kıssayı rivayet eden bir zat gösterebilir. Tetkike dayalı tefsirlerden hangisi bu fikri desteklemektedir. Bunu kitaplarına alanlar, her işittiklerini yazma hevesinde olan bir takım müfessir ve haricilerdir. Rivayetlerdeki ızdırabı, senetlerdeki kopukluğu, lafızları arasındaki ihtilafı kim inkâr edebilir?¹⁶⁰

Aksekili’nin yukarıda işaret ettiği şekliyle İzmirli İsmail Hakkı da Siyer-î Celile-i Nebeviye isimli eserinde şu şekilde değinmektedir.

Garanik kıssası vuku bulmamıştır. Tarihçi ve Muhaddislerin muhakkikleri bu kıssanın sırf uydurma ve yalan olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu hususta olan şey şudur: Hz. Peygamber mü’min ve müşriklerin huzurunda Necm sûresini

¹⁵⁸ Aksekili, s. 60–62.

¹⁵⁹ Aksekili, s. 62.

¹⁶⁰ **Sika:** Kendisine güvenilir itimat edilen kimse demektir. Hadis ıstılahında, gerek adalet ve gerekse zabtı yönünden kusursuz olan hadis ravileri hakkında kullanılır.(Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usulü*, İFAV. t.y. s.79.

okumuş ve kendisiyle beraber mü'min ve müşrikler secde etmişlerdir. (Sureyi) okuması esnasında Garanik lafzını asla söylememiştir. Zaten sûrede zikredilen “(putlar) hiçbir şey değil, sırf babalarınızın ve sizin taktığınız kuru isimlerdir”¹⁶¹ ayeti de Garanik kıssasını kesin bir şekilde yalanlar. Çünkü Garanik sözü güya zındıkların iddiasına göre bundan önceki 19. ve 20. âyetlerde zikredilmişti. Eğer durum böyle olsaydı o dakikada müşrikler “bir sûrede (peş peşe) putlarımız hem övülüyor hem de kötüleniyor” diye itiraz ederlerdi. Hâlbuki böyle bir itiraz asla rivayet edilmiş değildir.¹⁶² Daha sonra Aksekili müşriklerle Müslümanların hep beraber secde etme meselesine değiniyor. Resulullah'ın kendi Rabb'ına secde ettiğini, müşriklerin ise tazimen kendi mabutlarına secde ettiklerini söylüyor. Aksekili de İzmirli İsmail Hakkı'nın görüşlerini çok hakimane ve mantıklı bulduğunu ve Dar'ul Hikmeti İslamiyye'ye üye birisine de böyle bir izahın yakıştığını söyleyerek memnuniyetini dile getirmektedir.¹⁶³

Aksekili, kitabının 3.makalesinde “Ayetlerin sahih akideye ve Kur'an üslubuna uygun Tefsiri konusunu işler. ” Bu başlık altında, Hz. Peygamberin Allah tarafından korunmasının onu böyle bir hataya düşmekten mutlaka koruyacağını dile getirir ve buna dair deliller serdeder.¹⁶⁴

Uydurulan kıssanın üzerine bina edildiği temellerden biri olan Hac sûresi 52.âyette geçen “Ümniyye” kelimesine gelince bu hususta şunlar söylenebilir:

Temenni, bir şeyi arzu etmek, ümniyye de gönlün istediği şeydir. Felsefede buna ideal denir. Bu anlama göre ayette her peygamber bir şey arzu ettiği, bir şeye ulaşmak istediği zaman şeytanın onun arzu ve idealine bir düşünce ve vesvese atacağı, fakat Allah'ın şeytanın peygamberlerin zihnine attığı düşünce ve vesveseleri giderip kendi ayetlerini yerleştireceği bildirilmektedir.¹⁶⁵

Ümniyye kelimesini kıraat (okuma) anlamına geldiğini söyleyenler de vardır.¹⁶⁶ Beğavî'nin naklettiğine göre müfessirlerin çoğu “temenna” kelimesinin “Allah'ın kitabını okuma” anlamında olduğunu söylerler.¹⁶⁷

¹⁶¹ Necm 53 /23.

¹⁶² Aksekili, s. 99, ayrıca bkz. *Siyeri Celile-i Nebeviye* sad. İsmail Hakkı Uca, Esra Yay. s. 117–118

¹⁶³ Aksekili, s. 100.

¹⁶⁴ Aksekili, s. 103–104.

¹⁶⁵ Ateş, Süleyman, IV. s. 1736.

¹⁶⁶ İbn Esir, s.5522.

İbn-ül-Arabî de bunun okuma manasında olduğunu söyler ve şöyle der: “Allah (c.c) bu ayette haber veriyor ki peygamberleri hakkında sünneti şudur: Peygamberler bir şey söylediği zaman şeytan kendi nefsinden bir şey ilave edecek olursa Allah bunu iptal edecektir. Bu şeytanın Resulullah’ın (s.a.v) kavline bir şeyler sokuşturduğuna delildir, Resulullah’ın onu söylemiş olduğuna değil.”¹⁶⁸

Fahreddin Razî’ye göre ise temenni kelimesi kıraat anlamında olmayıp, “gönlün arzu ettiği şeyi hayalinde kurup tasavvur etmesi” demektir. Razî bununla garanik hadisesinin asılsız olduğuna delil getirmek istemiştir. Yani temenna fiili kıraat anlamında olmuş olsaydı, Peygamber (s.a.v) Kur’an okurken şeytanın ilkaatını söylemiş olması ihtimali olurdu. Bu ise Allah’ın kelamının arasına şeytanın sözlerinin karışmasını gerektirirdi ki; Cenabı Hak ne buna müsaade eder, ne de nebisini böyle fitneye maruz bırakır.¹⁶⁹

Bu kökten “ ümniyye” ise isim olarak temenni edilen şey manasına gelir. Âyette her iki kelime de bu manalar da kullanılmışlardır. Her peygamber gibi Hz. Peygamber de (s.a.v) halkının hidayete tabi olup dünya ve ahiret mutluluğuna erişmelerini arzu ediyordu. Şeytan ise Hz. Peygamberi ümitsizliğe düşürmek için ins şeytanlarından dostlarına da onun önüne engeller koymak için vesvese veriyordu. Risaletin başlangıcında müminler çok az ve işkenceye maruz olunca şeytan diğer insanlara da vesvese verip, “Bu din gerçek olsaydı genel kabule mazhar olurdu. Demek ki Allah da bundan razı değil ki öbür taraf daha fazla” diye vesvese veriyordu. Böylece herkes bir imtihanla karşı karşıya kalıyor zaten aslında bir imtihandır. Mücahede ve aklî muhakeme ile batılı terk edip hakka sarılmakla insan bir değer kazanır. Şeytanın bu vesvesesine karşı Allah, Resûlünün ve müminlerin sebatlarına mükafat olarak onları teyit edip Peygamberinin tebligatının gerçek olduğunu izhar eder. Hz. Peygamber bile ilk anda vesveseye maruz kalsa da ‘ ismet (Allah’ın risaletini koruması)’ vasfı karşı çıkıp o vesveseyi boşa çıkarır.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ İbn Esir, s.5522. bk; Mevdudi, bununla ilgili olarak temenna kelimesi Arapçada hem arzu, hem de bir şey okumak anlamına geldiğini söyler. Ebul Ala el Mevdudi, *Tefhim-ul Kur’an*, , Çev. Ali Ünal, Nazife Şişman, Hamdi Aktaş, Yusuf Karaca, Muhammed Han Kayani, III s. 377, İnsan Yay. İstanbul, 1996.

¹⁶⁸ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütübü Sitte*, Akçağ yay. t.y, VIII, s.219.

¹⁶⁹ Razî, XVI. s.340.

¹⁷⁰ Yıldırım, Suat, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul 2002, s.337.

Kanaatimizce temennâ kelimesine dair en güzel ve makul görüş şudur: “Âyette geçen “temennâ” fiilinin ilk ve meşhur anlamı ‘arzu ve temenni etmek, ummak’dır.

Şimdi de Peygamberimizi teselli etmek için nazil olduğu söylenen âyetleri inceleyelim. Daha önce de değindiğimiz gibi Peygamberimizin ta’zir edildiği iddia edilen İsrâ sûresinin 73–75. âyetleri, peygamberliğin 11. ya da 12. yılında yani bu olaydan 5–6 yıl sonra nazil olmuştur.¹⁷¹ Şeytanın ilka ettiği şeylerin iptal edileceği şeyleri bildiren âyet ise (Hac sûresi 52. âyet) hicretin 1. yılında yani ta’zir âyetinden yaklaşık 2 yıl sonra nazil olmuştur. Kısacası peygamberimizi teselli etmek için nazil olan âyet ile Garanik Olayı arasında yaklaşık 8 yıl gibi uzun bir müddet vardır.¹⁷²

Kıssa ile ilgili rivayetleri kabul ettiğimiz takdirde şöyle bir durumla karşı karşıya kalırız. Şeytan, İslam inançlarıyla bağdaşmayan bir takım sözleri peygambere, hem de Allah kelamı olarak söyletiyor. Aynı akşam Cebrail’in uyarısıyla peygamber yaptığı farkına varıyor ve son derece üzülüyor. Allah’a iftira etmiş olmaktan dolayı dehşetli bir korkuya kapılıyor. Hatta bazı rivayetlere göre o kadar üzülüyor ki O’nu teselli eden âyet ininceye kadar yarı baygın olarak kalıyor, 8 yıl sonra onu teselli eden âyet geliyor ve diyor ki ”Ey Peygamber! 8 yıl önce şeytanın oyununa gelerek Kur’an’dan olmayan bazı sözleri Kur’an’a katmıştın; 8 yıl önce işlemiş olduğun bu hatadan dolayı artık üzülme. Çünkü senden önceki her bir peygamberin başına bu tür olaylar gelmiştir. Sen merak etme, biz şeytanın Kur’an’a kattıklarını nesh eder ve âyetlerimizi sağlamlaştırırız.¹⁷³”

Ayrıca Garanik kıssası, Hz. Peygamberin Mekke döneminde Habeşistan’a hicret eden Müslümanların Mekke’ye tekrar dönmelerine sebep olarak gösterilmektedir. Bu iddia sahiplerine göre Garanik olayı Habeşistan’daki Müslüman muhacirlere ‘İslam ile küffar arasında sulh temin edildi’ diye ulaştı.¹⁷⁴ Zira görgü tanıkları; müşrik- Müslüman herkesin aynı anda secde ettiklerini

¹⁷¹ Mevdudi, III, s. 381.

¹⁷² Şimşek, , s.158.

¹⁷³ Şimşek, ,s. 158.

¹⁷⁴ İbn Sa’d, I, s.161; Şimşek, , s. 158; Abdurrahim Zapsu, *Büyük İslam Tarihi*, s. 334–335, Risale Yay. İstanbul, 2006; İbn Esir, XIII, s. 7563.

görmüşlerdi. Bu söylenti öyle yaygınlaştı, Habeşistan'daki muhacirlerin hepsi değilse de çoğu Mekke'ye döndü.¹⁷⁵

Oysa Müslümanların Mekke'ye dönmesinin sebepleri başkadır. Bu yıllarda Hz. Hamza ve Hz. Ömer gibi güçlü ve itibarlı şahısların İslam'a girmeleri; bu sebeple Mekke müşriklerinin bir süre çekinerek eziyet ve işkencelerine ara vermeleri; dolayısıyla Mekke'de geçici bir sükûnet havasının oluşması; ayrıca Habeşistan'da Necaşi Ashame'ye karşı bir ayaklanmanın baş göstermesiyle karışıklıkların zuhur etmesi bu sebeplerin başlıcalarıdır.¹⁷⁶

Aslında kaynakların belirttiğine göre ilk muhacirler, Habeşistan'da Şaban ve Ramazan aylarında kalmış, Şevval ayında ise geriye dönmüşlerdir. İbn-i Sa'd'ın rivayetine göre Kureyşlileri memnun eden ayetlerin okunması Ramazan ayında vuku bulmuştur.¹⁷⁷ Hâlbuki müşriklerin Müslüman olduğu haberinin Habeşistan'a ulaşması ve Müslümanların Habeş Kralı Ashame'nin ikamet ettiği Aksumis merkezinden 1,5 ay içinde Mekke'ye gelmeleri mümkün değildir. Kaldı ki müşriklerin secde ettiği rivayetini Garanik hadisesine bağlama zarureti de yoktur.¹⁷⁸ Onların zaman zaman Hz. Peygambere taviz verip her iki dinin bir arada yaşanabileceğini söyledikleri bilinmektedir.

Garanik kıssasının senet ve metin yönünden tahlili sonucunda özetle şunları söyleyebiliriz: Söz konusu kıssa, isnat yönünden çok zayıf ve çürüktür. Tek bir sahîh rivayeti mevcut değildir. Sahîh hadis kaynakların hiçbirinde zikredilmemiştir. Böyle büyük bir hadise şayet gerçek olsaydı, hem Müslümanlar hem de müşrikler arasından büyük bir tepki oluşur, bunun sonucunda pek çok sahabiden rivayet nakledilirdi. Oysa sahabiden sadece Abdullah b. Abbas'ın ismi geçmektedir. Rivayetlerde Abdullah b. Abbas ise olayın vuku bulduğu iddia edilen zamanda ya doğmamış ya da 1–2 yaşındaki bir çocuk idi.

İsnat yönüyle böylesine zayıf olan rivayetin metni de, adeta her yönüyle uydurma olduğunu haykırmaktadır. Rivayetler çok çeşitlidir, hatta birbirine zıt

¹⁷⁵ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ I, s.110, İrfan yayıncılık, İstanbul. 1993; İbn Sa'd, *Tabakatül- Kübra* I, s.161; Ali Himmet Berki-Osman Keskiöglü, *Hz. Muhammed ve Hayatı* s. 109.

¹⁷⁶ Dönmez, II, İstanbul.1960, s.216; Ali Himmet Berki-Osman Keskiöglü, s.109. Şakir, Mahmut, *İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın, I, İstanbul, 2004 s.309.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, I, s. 161.

¹⁷⁸ Cerrahoğlu, "Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*. Ankara 1989. s. 127.

olan ifadeler bile vardır. Söz konusu cümleler, Araplar arasında yaygın değildir. Uydurma rivayete gerçeklik payesi vermek için âyetlerden bulunan tamamen zorlama ve subjektif yorumlardan ibarettir. Habeşistan'dan dönüş gibi tarihi olaylara dayandırma gayreti de beyhudedir. Çünkü iddia sahiplerinin söyledikleri ile tarihî vakalar örtüşmemektedir. Habeşistan'dan dönüş ve sürenin sonunda müşriklerin secde etmesi gibi sosyal olaylar, tek bir sebebe irca edilerek uydurma olaya yamanmıştır. Hâlbuki sosyal olayların çoğunlukla birden fazla sebepleri olabilir. Hatta bu sebepler, bazen şahıslara göre de değişebilir. Böylece bir sosyal olayın, o olayın fertleri adedince sebebi olabilir. Dolayısıyla müşriklerin secde etmesi için “putların yerildiği bir sûre içinde övülmeleri” gerekmez. Belagatı yüksek olan o sûrenin belagatına secde etmiş olmaları-ki benzer vakalar olmuştur-ya da Müslümanlara nisbet yaparak onların da kendi putlarına secde etmeleri pekâla mümkündür.

II. BÖLÜM

ORYANTALİSTLERİN GARANİK KISSASINA YAKLAŞIMLARI

Birinci Bölümde Garanik olayının İslam kaynaklarında ele alınış tarzını inceledikten sonra bu bölümde de söz konusu olayın Oryantalist dünyasında algılanma ve takdim edilme biçimini irdelemeye çalışacağız.

Garanik rivayetinin aslı olmadığını müdakkik Müslüman âlimleri ispat etmiş olmasına rağmen hemen hemen eski ve yeni bütün müsteşrikler, bu hikâyenin doğru olduğuna inanmak isterler. Muir, Dozy ve Sprenger gibi oryantalistler Habeşistan'a hicret eden Müslümanların kısa bir müddet sonra geri dönmeleri gibi bir olayı delil getirmek suretiyle bu rivayetin doğru olduğunu ispata çalışmışlardır.

Bununla beraber müsteşriklerin ele aldıkları hemen her meselede olduğu gibi, bu mevzuda da içlerinden hakkı teslim edenler de çıkmıştır. Ezcümle birçok mevzuda garazkâr ve peşin hükümlü olan L. Caetani isabetli tahlille bunun uydurma olduğunu anlatmıştır.¹⁷⁹

Leone Caetani, bu meseleyi istismar eden Avrupalı müsteşrikler arasında bilhassa Muir ve Sprenger'i zikretmektedir. Şimdi konuyla ilgili Caetani'nin görüşlerini inceleyelim.

A. BAZI ORYANTALİSTLERİN GARANİK KISSASINA YAKLAŞIMI

1. Leone Caetani

Caetani, rivayeti insafli bir şekilde ele alan ve ciddi tenkitler getiren biridir. Yer yer bazı yazarlara atıflarda bulunur. Genel itibarıyla olayın vuku bulmadığını söyler.

Caetani "Tarih-i İslamiyet" adlı eserinde konuya girerken rivayetleri nakleder: Bir aralık bazı müşkilatlar Muhammed'in (s.av.) cesaretini tezellüle uğrattı. Bir gün Mekke'nin ileri gelenleri Kâbe'nin yakınında toplanmışlardı. Kendi işlerini konuşuyorlardı. Muhammed (s.a.v) göründü, onların yanına dostane bir tavırla oturarak Necm sûresini tilavete başladı. Bunda gördüğü rüyayı tariften

¹⁷⁹ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, VIII, s. 231.

sonra bazı serâir-i semaviyenin vahyini bildiriyordu. Bu suretle şu meşhur sözlere geldi “*Acaba Lat ve Uzza’yı ve Menâti görüyor musunuz?*” (Kur’an LIII,19–20)

180

Caetani devamla şöyle der: “Bu hadiseye nazaran şeytan günlerden beri tasavvur ettiği bir hikâyeyi peygambere telkin etti. Muhammed’in (s.a.v) diline bir takım lakırdılar koydu. Yani esnam hakkında “Bunlar Ğaraniku’l-uladırlar, bunların tavassutları Allah’ın pek hoşlandığı bir şeydir.” dedirtti. Kureyşliler mabudun en büyük esnamı hakkında bu hayırhahane sözleri işitince sanemperestliğe gösterilen bu müsaadeden hayret ve sevinç içinde oldular.”¹⁸¹

Daha sonra Caetani sûrenin sonunda müşriklerle Müslümanların hep beraber, “Secde ediniz!” ayetine geldiğinde onların hep beraber secde ettiklerini; daha sonra bu hadisenin bütün şehirde yayıldığını; ama bu müsaade yani putlara ibadet etme meselesi dinin bütün ruhunu değiştirdiğini ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) pişman olduğunu; Cebrail’in gelip peygambere ‘‘Ne yaptın? Benim taraf-ı ilahiyeden sana getirmedigimi herkese tilavet ettin, sana söylenmeyen şeyleri söyledin.’’ dediğini anlatmaktadır.¹⁸²

Caetani Halebî’den naklen der ki, o meşhur fıkra da şeytan o surette hareket etti ki kimse bir şey işitmedi. Şeytan Muhammed’in sesini taklit ederek tashihat yaptı. Bu surette hazirundan hiç kimse şeytanın Muhammed’in (s.a.v) yerine kaim olduğunu fark edemedi. Herkes putlar lehindeki sözleri Muhammed’in telaffuz etmiş olduğuna zehap etti.¹⁸³

Kitabının aynı sayfalarında Caetani devamla şöyle demektedir: “Bir kere bu hadise Müslümanlar tarafından müttefikan kabul edilmemektedir. Birçok değerli Kelamiyyun vakanın kıymet-i tarihiyesini suret-i katiyyede inkâr etmişler.’’ Yazarımız Burada Halebî’ye atıfta bulunmaktadır.¹⁸⁴

Caetani, rivayeti eleştiri sadedinde şunları dile getirir: Ravilerinin itimada pek az şayan olduklarını ispat ederek, bu vakanın zındıklar tarafından icat edildiğini iddia eylemişlerdir. El-Kadı Beydavi bu vakadan hiç bahsetmez ve onu

¹⁸⁰ Caetani, Leone, *Tarih-i İslamiyet*, Çev. Hüseyin Cahid, İstanbul, 1924. II, s. 257.

¹⁸¹ Caetani, II, s. 257.

¹⁸² Caetani, II, s. 258.

¹⁸³ Caetani, II, s. 259.

¹⁸⁴ Caetani, II, s. 260; Cerrahoğlu, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*. Sayı 24, Ankara 1981, s. 77.

tenkide bile layık görmez ¹⁸⁵ yine devamında bu hadise ehli sıhhat ve şayan-ı itimat muhaddisin tarafından rivayet edilmiyor, isnadı iyi değildir ve peygambere kadar vasıl olamamaktadır.” Beyhaki (v.458) Bu hikâyeyi nakil ve rivayet eden muhaddisinin hep şöretleri fena kimseler (mat’un) olduklarını söyler. Nevri de diyor ki (v.676) “müşriklerin Resulullah ile birlikte secde etmelerinin sebebi, esnamın (putların) sitayişine dair peygamberin diline gelen bazı kelimelerden ibaret olduğuna dair müfessirinin söyledikleri sözler manasız bir şeydir. Bunun hiçbir ciheti doğru olamaz. Ne bunu rivayet eden zatlar itibariyle ne akliselim nokta-i nazarından Allah’tan başka mabutları methetmek küfürdür? Binaenaleyh Resulullah’a böyle bir şey atfetmek münasebetsiz olur. Şeytanın Resulullah’a diliyle söz söyletmesi şeytanın bu derece nüfuz ve kudret sahibi olabilmesi şayan-ı kabul görülemez. Bu kabul edilecek olursa vahyi ilahiye itimattan sarf-ı nazar etmek zaruret kesb eder.”

Daha sonra Caetani, Taberi’den naklen rivayetin isnat zinciri hakkında biraz malumat verir. İsnat hakkında itirazın önemli olduğunu; isnadın kıymetinin pek az olduğunun “Muhammed b. Ka’b b. El-Kureyzî’ye ulaştığını, bu şahsın da pek emin bir şahıs olmadığını söyler.¹⁸⁶

Caetani devamla “İbn Hişam’ın eserinde gördüğünüz şeylerin İbn İshak tarafından bırakılan malumat-ı tarihiyenin büyük bir kısmını ihtiva ettiğini, hâlbuki İbn Hişam’da yanlışlık olmuş ayet vakası (Garanik olayı) olmadığı gibi Muhammed b. Ka’b b. El-Kureyzî isminin bir kere bile geçmediğini, fakat Taberi’nin bu ismi birçok münasebetle zikrettiğini söyler. Ve devamında şöyle der: , haber, metin, raviler ve haberin tarihi kıymeti üzerinde birçok ifadelerden sonra, muhtasaran verdiğimiz şu izahat menkıbenin sahteliği hakkındaki bu emareler kâfi derecede kanaat hâsıl eder görülme bile, hikâyenin kendisi bize şüphe ve tereddüt verecek mahiyeti haizdir. Çünkü bunu uyduranlar iki büyük gayrı tabiliği ve tezadı bertaraf edememişlerdir. Yalanın bacağı kısadır. Yukarı ki hadislerin hepsi ispat ettiler ki, Muhammed ile Kureyşliler arasındaki ihtilaf, Kureyşlilerin düşmanlıkları karşısında Müslümanlar muhacerete mecbur olacak kadar şiddetlidir. Şimdi tetkik etmekte olduğumuz hikâyeyi bize naklen

¹⁸⁵ Müellif burada hata etmektedir, Zira El-Beydavi tefsirinde bu konuya temas etmektedir. Nitekim tezimizde ayrı bir başlık altında konuyu inceledik.

¹⁸⁶ Caetani, II, s. 261.

muhaddislerin sözlerine inanırsak, Müslümanlar birçok Kur'an ayetini alenen okurlarsa gayet şiddetli, fena muameleye maruz kalıyorlardı. O halde, Muhammed'in bütün Kureyşliler önünde koca bir sureyi baştan aşağıya okuması Kureyşlilerin de ne söyleyeceğini bilmeden dini bir dikkat ile kendisini dinlemesi manasız olmaz mı? Bundan başka bu hikâye iyi düşünülmüş de değildir. Muhammed (a.s) şeytanın talim ettiği ayetleri okuyor ve bunların manalarını anlamıyor yahut ayet bilmiyor gibi görünmektedir.

Hadisenin haddi zatında, tercüme-i hal müelliflerinin atfettikleri ehemmiyet mevcut değildir, çünkü Muhammed hakkında bildiğimiz şeylerin tümü ile bir tezat teşkil eder. Muhammed hakiki bir devlet adamı idi, kendisinde gayet ince bir fikr-i siyasî vardı. İnsanlarla müzakerede, insanları idarede fevkalade maharet sahibi idi. Üç puta karşı ibadeti, muvakkaten kabul etmek gibi kaba hataların ondan sadır olması gayr-ı kabildir. Çünkü bu hareket, geçmiş senelerin cesur çalışmalarını bir an içinde birdenbire yıkmaya ve kendi kendisini mahvetmeğe müsavi idi. Propagandasının o devresinde Muhammed, henüz gayeli namuskârane ve samimi idi. Muhammed'in göstereceği ufak bir zaaf eserinden Kureyşliler pek çok istifade ederlerdi.¹⁸⁷

Görülüyor ki Caetani, Garanik rivayetinin hem isnat zincirini çok zayıf bulmakta; hem de metin tenkidinde değindiğimiz tezat ve tutarsızlıklara dikkat çekmektedir. Böylece o, söz konusu rivayetin “iyi kurgulanmış kötü bir senaryo” olduğunu açık yüreklilikle dile getirmektedir.

2. Dozy

Dozy, Garanik meselesini istismar eden oryantalistlerden biridir. Dozy, “Tarih-i İslamiyet” adlı kitabında meseleyi ele alır. Konunun başlangıcında “Mekke’de işkencelerin artması üzerine Müslümanların Hz. Peygamber’inde tasvibiyle Müslümanların Habeşistan’a hicret etmelerine izin vermiştir.”¹⁸⁸

Dozy, Hz. Muhammed’in (s.a.v) yalnız kaldığını ve vaziyetinin çok fenalaştığını söylemektedir. Durumunun o kadar çok güçleştiğini bundan dolayı da Mekke’nin önde gelenleri ile dostane akde mecbur olduğunu söyler. Ona göre Mekkeliler, adeta Mekke’nin ilahı olan Hubel’in Muhammed (s.a.v) tarafından

¹⁸⁷ Caetani, II, s. 264–265.

¹⁸⁸ Dozy, *Tarih-i İslamiyet*, Çev. Abdullah Cevdet, İctihat Matbaası, 1908, I. s. 68

tanınmasına pek önem vermediler. Oysa Mekke'nin önde gelenleri, en nüfuzlu kabile komşularının ilahlarını ve ezcümle Uzza'yı ve Menat'ı tanımalarını Hz. Peygamberden talep ediyorlardı. Ve bu Mekkeliler için hayat memmat meselesiydi. Mekkelilerin bu kabilelerle hoş geçinmeye mecbur idiler ve bunun birinci şartının da onların başlıca ilahlarını tanımaları idi. Bunu yapmadıkları takdirde kervanlarına her taraftan yollar kapanırdı. Hatta Mekkeliler tarafından kovulmak tehlikesini bile düşünüyorlardı. Ve bir meyl ve bağlılık ile değil sırf bu sebeplerden dolayı bu üç sanemi tanımalarını Muhammed'e teklif ettiler. Bu tekliflerini kabul ettikleri takdirde Mekkelilerin kendisini gönderilmiş bir elçi olarak tanıyacaktı.¹⁸⁹

Neticede Hz. Muhammed teklifi kabul etme zaafını gösterdi, o zaman kendisine Necm sûresi (58. ayet) vahiy olundu. Bu sûreyi ehli Mekke'ye okudu. **أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ تِلْكَ الْغُرَانِيقُ الْعَلَىٰ، وَإِنْ شَفَاعَتَهَا لَتُرْتَجَىٰ**

Yani: Lat, Uzza'yı ve diğer üçüncü olan (Menat'ı) gördünüz mü? Bunlar necip kuğulardır, bunların şefaati umulur. Dozy daha sonra burada bir dip not verir o dipnotunda da garanik kelimesi üzerinde durur. Kelimenin aslının gurnuk olduğunu, bunun da kuğu kuşu yahut turna kuşu veya taze, genç delikanlı manasına geldiğini ifade eder.¹⁹⁰

Dozy, Muhammed'in (s.a.v) muzaffer olduğunu; bütün Mekke halkının onu mebus-u ilahi olarak tanıdığını; en samimi en mukaddes kanaati vicdaniyesini feda ettiğini; dininin bizzat prensibini inkâr ettiğini; eski düşmanlarının onu istihkardan kendilerini alamadıklarını; samimi taraftarlarının da imanlarının sarsıldığını söyler.¹⁹¹

Kıssanın metin yönünden tenkit bahsinde değindiğimiz gibi böyle bir durum peygamberlerin sahip olmaları gereken sıfatlarla da bağdaşmaz. Muhtelif naslara ve âlimlerin ittifakına göre peygamberler vahyi tebliğ ederken, hem hata yapmaktan, hem de küfre düşmekten korunmuşlardır. Peygamberlerin vahyi algılayıp tebliğ etmekte ve ilahî buyrukları yerine getirmede hataya düşmeleri

¹⁸⁹ Dozy, I, s. 69–70.

¹⁹⁰ Dozy, I, s. 70.

¹⁹¹ Dozy, I, s. 71.

mümkün olsaydı ilahî mesajları ihtiva eden vahyin bağlayıcılığı ve peygamberlere iman etmenin gerekliliği ortadan kalkardı.¹⁹²

Dozy, Hz. Peygamberin çok geçmeden bu hatasının farkına vardığını; bu durumdan uyandığını; ta'zir için Cebrail'in geldiğini ve ertesi sabah o kötü sözlerini geri aldığı; nakledilen tarihten başka bir şey istemenin haklı olmadığını; ulema-yı din için bu hatayı kabul etmeye mecbur olmanın zaten az bir zül olmadığını; birçok safi müellif tarafından mesele sükut edilerek geçirildiğini; bazılarının ise kabahati şeytana yüklediklerini söyler.¹⁹³

Dozy, Şeytanın Hz. Muhammed'in sedasını taklit ettiğini, fakat müellifin-i müteahhirinin ekserisi tarafından bu görüşün kâmilten inkâr olduğunu belirtir.¹⁹⁴

Daha sonra Dozy, meseleyi Habeşistan hicretine bağlar. Güya "Müslümanlarla müşrikler arasında anlaşma vuku buldu. İşkenceler kalktı." haberi Habeşistan'a ulaşmış, bu haber üzerine de Habeşistan'dakiler geri dönmüştür.¹⁹⁵ Oysa daha önce belirttiğimiz gibi bunun en büyük sebebi Hz. Ömer ve Hz. Hamza'nın Müslüman olmasıdır.

Özetle ifade etmek gerekirse Dozy'ye göre Hz. Peygamber (s.a.v) müşriklerin ahlaksız tekliflerini kabul etme zafiyetini göstererek geçici bir zafer için vicdani kanaatini ve dininin prensibini feda etmiştir. Hâlbuki Dozy bu konuda, şu sebeplerden dolayı çok yanılmaktadır:

1- Böyle bir vakıa gerçekten vuku bulmuş olsaydı bu geçici bir zafer değil ebedi bir hezimet olurdu. O andan itibaren Hz. Peygamber'in etrafında tek bir Müslüman kalmazdı.

2- Miraç olayında olduğu gibi en ufak bir olayı Hz. Peygamberin aleyhine kullanmak için fırsat bekleyen müşrikler böyle bir fırsatı nasıl geri tepip de ortalığı velveleye vermemişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu olay doğru olsaydı, oluşacak büyük tepkiden dolayı çok fazla yayılacak ve yüzlerce rivayet halinde sahabeden bir sonraki nesle tevatür düzeyinde aktarılacaktı.

¹⁹² Şimşek, s. 159.

¹⁹³ Dozy, I, s. 71.

¹⁹⁴ Dozy, I, s. 71.

¹⁹⁵ Dozy, I, s. 71.

3- “Emin” lakabıyla dürüstlük ve ahlakı herkes tarafından müsellemlen olan yüksek karakter sahibi bir zat, nasıl böyle aşağılık bir teklifi kabul edebilir? Kabul ettiği takdirde, o andan itibaren o yüce ahlaktan söz edilebilir mi?

3. W. Montgomery Watt

Garanik rivayetini doğru olarak kabul eden Watt “Hz. Muhammed Mekke’de” adlı eserinde, “Muhalefetin Başlangıcı ve Şeytanın Ayetleri” başlığı altında meseleyi ele almaktadır ve konuya Taberi’den naklettiği bir rivayetle giriş yapmaktadır.

Taberi’nin naklettiği rivayette Hişam İbn Urve’nin babası Abdulmelik b. Mervan’a yazdığı bir mektupta, Peygamberimizin davetini yaymaya başladığını; Kureyşlilerin neredeyse bu daveti kabul edeceğini ama Taif’ten gelen bir grubun Allah elçisinin davetini reddettikleri ve peygambere karşı şiddet gösterdiklerini belirtmektedir.¹⁹⁶

Teberî’nin bu rivayetinin devamında Müslümanların her türlü zulüm ve fitneye maruz kaldıkları; Hz. Muhammed’in de artan bu eziyetler karşısında Müslümanlara Habeşistan’a hicret etmelerini emrettiği kaydedilmektedir. Böylece ilk hicrette Habeşistan’a yapılmış oldu.¹⁹⁷

Watt, rivayetlerde geçen malum Garanik olayını bilinen şekliyle nakleder. Daha sonra Taberi’nin bu konuyla ilgili diğer rivayetlerine ve secde olayına da yer verir.

Watt, bunları naklettikten sonra şunları söyler. “Ebû Uhayha Said bin el Asım nihayet İbn Ebi Kebşeh ilahelerimiz hakkında iyi şeyler söyledi;” şeklindeki sözünü eklemektedir. Bu sözü söylemiş olabilir. Çünkü Hz. Muhammed’i aynı şekilde bundan daha kaba bir anış, bu adama atfedilen başka bir sözde de geçmektedir.¹⁹⁸

Bütün bu açıklamaların ardından Watt, meseleye şöyle devam etmektedir: Farklı varyantları karşılaştırır ve uyuştukları olguları ve çeşitli tarihçilerin olguları açıklamak için isnat ettikleri saikleri birbirinden ayırt etmeye çalışırsak en azından

¹⁹⁶ Watt, Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke’de* Çev. M. Rami Ayas- Azmi Yüksel, AÜİF. Yay.

¹⁹⁷ Watt, s. 108.

¹⁹⁸ Watt, s. 110; Bkz. Cerrahoğlu, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*, sayı.24, Ankara 1981, s. 76.

emin olabileceğimiz iki olguyu görebiliriz. Birincisi, Hz. Muhammed bir kez şeytanî âyetleri açıkça okumuş olmalıdır. Bu hikâyeyi Müslümanların daha sonraları uydurmuş olabilecekleri ya da gayri Müslimlerin kurnazlıkla sokuşturmuş olabilecekleri düşünülemez. İkincisi, Hz. Muhammed, daha sonra bu âyetlerin gerçekten Kur'an-ı Kerim'den olmadığını, bunların tamamıyla farklı anlamda olan başkalarıyla değiştirilmesi gerektiğini bildirmiştir. İlk varyantlar, bunun ne kadar sonra olduğunu belirtmemektedir. Muhtemeldir ki; bu haftalar ya da aylar sonra olmuştur.¹⁹⁹

Watt, daha sonra ikinci alt başlıklar olan “Şeytani Âyetler Saikler ve Açıklamalar” başlığı altında meseleyi daha etraflıca ele alır ve şöyle der:

“O belki Yahudilik ve Hıristiyanlığın meleklerin varlıklarını kabul edişlerine çok benzer bir şekilde el-Lat, el-Uzza ve Menat'ı Allah'tan daha aşağı derecede kutsal varlıklar olarak görmekteydi. Kur'an, Mekke döneminin sonuna doğru onlardan cin diye söz eder. Medine döneminde ise onların sadece isimler olduğu söylenmektedir. Bu böyle olunca şeytanî âyetler için özel bir sebep bulmak belki, hemen hiç de gerekli değildir. Onlar tek tanrıçılıktan bilinçli bir dönüşe işaret etmez, ancak Hz. Muhammed'in her zaman sahip olduğu görüşlerin yalnızca bir ifadesi olabilir.”²⁰⁰ Watt, bu satırlarında ifade ettiği görüşlerinde ilmî objektiflikten tamamen sıyrılmış ve kendi tahminleri istikametinde gerçekle hiç ilgisi olmayan bir peygamber modeli ortaya koymuştur. Oysa Hz. Peygamber'in ne söz konusu üç putu, ne de diğer herhangi bir putu “kutsal varlıklar olarak gördüğüne” dair en küçük bir delil yoktur. Bu iddiayı kanıtlayacak bir delil olsaydı, zaten Watt bunu zikrederdi. Watt, bu satırlarıyla Kur'an'ın putlara bakışını da saptırmaktadır. Kur'an ilk nüzûl anından son nazil olan âyetine kadar “putları hiç bir fiile ve şefaate kabil olmayan uydurma isimler” olarak nitelemiştir. Nitekim Necm sûresi de Mekki'dir. Ve orada bu ifadeler geçmektedir. Diğer taraftan Watt, son cümlesiyle Kur'an'ı Hz. Peygamber'e nisbet ederek onun ilahî vahiy olduğunu kabul etmeyen bir tutum sergilemektedir. Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olduğuna dair naklî ve aklî pek çok delil mevcuttur. O delillerin tafsilatına girmeden sadece şu kadarını söylemeliyiz ki, anı iddiayı dile getiren Mekke müşrikleri Watt'tan daha iyi Arapça bildikleri halde “Kur'an'ın ilahi vahiy

¹⁹⁹ Watt, s. 110.

²⁰⁰ Watt, s. 112.

olduğunu inkâr edenlere kıyamete kadar devam eden öyleyse bir benzerini getirin!” şeklindeki meydan okuması karşısında acze düştüklerini, birçok defa itiraf etmek zorunda kalmışlardır.²⁰¹

Watt, bu konudaki kişisel tahminlerini şu şekilde sürdürür: “böyle bile olsa, ayetlerin siyasi içerikleri ilgi çekicidir. Hz. Muhammed Medine’de Taif ve çevredeki kabileler arasında taraftar kazanma isteği için mi kabul etti? Yoksa çok sayıda destekçilere sahip olmak suretiyle kendisine karşı olan Kureyşin önde gelenlerinin nüfuzunu dengelemeye mi çalışıyordu? En azından bu tapınakların anılması, onun ufkunun genişlemekte olduğuna bir işarettir.”²⁰²

Cerrahoğlu’nun dediği gibi, Hz. Muhammed’in hayatını yazan bir müellifin böyle bir iddiada bulunması hayret edilecek bir durumdur. Bu satırlarıyla Watt İslam peygamberini bir riyakâr olarak vasıflandırmaya çalışmakta ve sanki O, peygamberlik vazifesine başladığı ilk günden beri, monoteist görüşü savunmuyormuş gibi bir intibayı okuyuculara sunmak istemektedir.²⁰³

Watt, ayrıca Kureyş’in Hz. Muhammed’e ilahelerini anması şartı ile kendisini içlerine kabul edeceklerine dair bir teklifte bulduklarını, bu tekliflerin içerisinde servet, mal, mülk, iyi bir evlilik ve önemli bir mevkinin bulunduğunu söylemektedir.²⁰⁴ Watt bu tekliflerin uydurma olduğu kanaatini taşımaktadır ve bu konuda, “Haklı olarak şüphe götürecek ayrıntılarla ilgili mesele bir yana bu hikâyelerin büyük bir kısmının bu dönemde Hz. Muhammed’in önemini büyütmek için düzenlenen uydurmalarıdır.” Demektedir.²⁰⁵ Burada Watt’ın büyük bir çelişki içinde olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki o, bir taraftan İslam literatürü içerisinde yer alan ve zayıf, hatta uydurma olduğu söylenen rivayetleri alıp benimserken, diğer taraftan aynı literatürde yer alan ve sahih olarak kabul edilen rivayetlere “uydurma” diyebilmektedir. Elbette burada Watt’ın bu çelişkiye düşmesi için önemli bir gerekçesi vardır. O da şayet bu rivayetleri kabul ettiği takdirde, “daha önce benzer, hatta daha cazip teklifleri reddeden birisi, neden daha

²⁰¹ Bkz. İbn Hişam, *Siretü İbn Hişam*, el-Mektebetü’ş- Şamile el-İsdaru’s-Sanî, I, s. 269.

²⁰² Watt, s.112.

²⁰³ Cerrahoğlu, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*. Sayı.24, Ankara 1981. s. 77.

²⁰⁴ Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, AÜİF Yay. s. 261. Ankara, 1999.

²⁰⁵ Watt, s. 112.

sonra böyle bir teklifi kabul etsin?” sorusuna makul ve mantıklı bir cevap bulamayışıdır.

Watt, tahminlerine şunları da ekler: Ebu'l-Âliye'nin varyantına göre Mekke ileri gelenlerinden hiçbiri kendisine katılmasa da Hz. Muhammed, Mekke'ye gelen ziyaretçiler arasında tanınmış bir kişiydi. Bu yalnız bir uydurma olsaydı bu tezat böyle açıklıkla ifade edilemezdi. Öyleyse Kureyş'in ileri gelenlerinin Hz. Muhammed'e bir teklifte bulduklarını farz edelim, onların ilahlarını bir bakıma tanıyacaktı. Kur'an şimdi göreceğimiz üzere bunu destekliyor. Ayrıntılar hakkında emin olamayız. Şeytanî ayetlerin şüphesiz bu pazarlıkla bağlantılı olması gerekir.²⁰⁶

Watt daha sonra, Hz. Peygamber'in Menat diye adlandırılan putun ve diğerlerinin Allah'ı onların seviyesine indirme anlamına geldiğini fark ettiğini ve Peygamberin Kâbe'deki ibadetinin dış görünüşüyle onların Nahle, Taif, Kuday'daki ibadetlerinden pek farklı olmadığını söylemektedir. Bu da Allah'ın elçisinin onların din adamlarından büyük ölçüde farklı olmadığı anlamına gelmektedir..²⁰⁷

Netice olarak Watt, Garanik rivayetinde bahsi geçen olayı, vuku bulmuş tarihi bir olay olarak kabul etmektedir. Ancak bunu ispata çalışırken sunmaya çalıştığı deliller ilmî olmaktan çok uzaktır. Başka bir deyişle Watt, “kendi tahminlerini” ya da “yaşanmış olmasını istediği şeyleri” ikna edici delillere dayanmadan eksik ve yanlış bilgilerle bezeyerek bilimsel gerçekmiş gibi takdim etme çabası içindedir. Bu bağlamda Kur'an- Kerim ve Hz. Peygamber hakkında sarf ettiği sözlerin gerçekle bir ilgisi yoktur. Rivayetin senet ve metin yönünden tahlili konusunda bahsi geçen hususları tekrar etmemek için, burada bu kısa değerlendirme ile yetiniyoruz.

²⁰⁶ Watt, s. 112.

²⁰⁷ Watt, s. 113.

4.Rudi Paret

Garanik olayı ile ilgili fikir beyan edenlerden biri de Rudi Paret'tir. Paret'e göre Hz. Muhammed'in Araplara peygamber olarak gönderileceği aklından geçmiyordu. Buna delil olarak Kasas sûresi 86. Ayeti delil olarak öne sürer.²⁰⁸ Söz konusu âyetin meâli şöyledir: “*Ve sen bu kitabın sana ulaşacağını ummazdın; fakat işte Rabbinden bir rahmet olarak (sana ulaştı).*” Şu bilinen bir gerçektir ki peygamberler kendilerine vahiy meleği gelmeden evvel peygamber olduklarını bilmezler. Nitekim vahyin bidayetinde Hz. Peygamberi bir titreme sarmıştı. Hz. Hatice (r.anha) durumu amcazadesi Varaka bin Nevfel'e bildirmişti. O da Hz. Peygamberin müjdelenen son peygamber olacağını haber vermişti.²⁰⁹

Paret devamla, “Bir keresinde bu konu da peygamber çok ileri gitmişti. Konu Müslümanlar tarafından teslim edilmek istenmese de bazı Arap tarihçilerinin tanıklık ettiği ve tarihen sabit olması kuvvetle muhtemel olan bir olaydır.” der. Paret burada garanik olayını kastetmektedir. Zaten gelen satırlarda bunu açık bir şekil de ifade edecektir: “Anlaşılan o ki Peygamberin zayıf bir anına gelmiş ve Mekkeli hemşerileri ile bir uzlaşmaya varıp, onların özellikle tazim ettikleri dışı putlar Lat, Menat ve Uzza'yı Allah katında şefaathleri makbul (veya umulur) varlıklar olarak nitelemiştir. Garanik aslında balıkçıl kuşu demektir.”

Bundan anlaşılıyor ki Paret, Garanik olayının meydana geldiğini kabul etmekte ve bunu Hz. Peygamber'in beşeri zaafına bağlamaktadır. Halbuki Allah, peygamberleri örnek model şahsiyetler olarak göndermiştir. Onlarda böyle zaafın ortaya çıkması bu misyona aykırıdır. Kendisinde bir defa dahi olsa hata, kusur, taviz, zaaf, ilkesizlik gibi tavırlar ortaya çıkan bir kimsenin ileride aynı benzer vartalara düşmemesinin hiçbir garantisi yoktur. Dolayısıyla Allah, inayetiyle peygamberleri bu tür insani hatalardan korumuştur. Daha sonra Paret makalenin devamında Necm sûresindeki ayetleri şöyle takdim eder: “Sonradan

²⁰⁸ Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1995, s.135.

²⁰⁹ Ebul Fida İsmail, İbn Kesir, *Siretun Nebeviye*, Thk. Mustafa Abdulvahid, Dar'ul Marife, I, Beyrut / Lübnan 1971. s.386; İbn Seyyid Nas, Muhammed bin Abdullah, *Uyunul Esir Siretun Nebeviye*, Müessesetu İzzeddin, I, Lübnan / Beyrut 1986. s.115. El-Bûtî, M.Said Ramazan, *Fıkhu's-Siyre Peygamberimiz (s.a.v) Uygulamasıyla İslam*, müt. Ali Nar-Orhan Aktepe, Gonca yayınevi, İstanbul 1987, s.85.bk. Hasan, İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, müt. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, Kayıhan yay. İstanbul 1987, I, s.104; Suruç, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay. I, İstanbul 2006. s.201-202.

tesviye edilip gerçek vahiy olarak kabul edilen metin şöyledir.” Lat, Uzzâ ve diğer üçüncüsü Menat hakkında ne dersiniz?”

Muhammed burada açıkça itiraf ediyor ki, Peygamberi vahiyler zaman zaman geçici de olsa şeytani telkinler tarafından tahrif edilmektedir. Yine bu konu ile ilgili bir başka yerde –fakat ihtiyaten sınırlandırılmış bir biçimde – şöyle ifade ediyor.”*Neredeyse onlar (müşrikler) seni, sana vahiy olarak verdiğimizden (sapman) için iğva edeceklerdi ki bize karşı onun (Kur’an’ın) dışında bir şeyler tertipleyesin .(şayet bunu yapsaydın) o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz sana sebat ihsan etmese idik az kalsın onlara biraz meyledecektin.*” (İsra 17 /73–74).²¹⁰

Paret’in bu ifadelerinden şu sonuçlar çıkmaktadır:

1- “Muhammed burada açıkça ifade ediyor ki ...” sözüyle ilahi vahiy Hz. Peygamber’e isnat etmektedir.

2- “Peygamberlere gelen vahiler şeytanî telkinler tarafından tahrif edilmektedir.” Derken yine Paret ismet sıfatını ve gerekliliğini görmezden gelmektedir. Bununla beraber daha önce detaylı olarak incelediğimiz “Ümniyye” kelimesine “okuma” manasını vermektedir.

3- Tahrif iddiasına İsra 17 / 73–74 âyetleri delil gösteren Paret bunları da yanlış anladığını izhar etmektedir. Yine daha önce Razî’nin açıklamalarında geçtiği gibi, bu âyetler tam aksine böyle bir temayülün vaki olmadığına delalet etmektedir.

Görülüyor ki Paret Garanik olayına delil olarak Hacc süresi 52.âyetle İsra süresinde ki 73–74.âyetleri delil olarak öne sürmektedir. İsra sûresindeki söz konusu âyetlere Muhammed Esed şöyle bir yorum getirmektedir.”

Paret’e göre reddedilmek, diğer insanlar gibi Peygambere de bir süre acı vermişti ve Peygamber zaman zaman ümitsizliğe yaklaşmış olabilirdi. Ona ve dindaşlarına yönelik ümitsizliğe kapılmama ve iğvaya karşı koyma emirleri baştan sona ciddiye ve bizler tarafından o şekilde anlaşılması gerekir.²¹¹ Oysa Hz. Peygamberin hayatını bilenlere malumdur ki Peygamberimiz hiçbir zaman Allah’tan ümidini kesmemiştir. En zor anlarda bile Allah’ın kendisi ile beraber

²¹⁰ Paret, s.136.

²¹¹ Paret, s.137.

olduğunu söylemiştir. Hz. Ebubekir ile beraber hicret ederken mağarada en zor anda bile “Korkma Allah bizimle beraberdir.” demiştir.²¹²

Paret makalesinin sonunda şunları kaydetmektedir: Muhammed de –bunu bize Kur’an’ın tanıklığı öğretiyor – diğerleri gibi bir insandı. Onun da herkes gibi zaaf ve eksiklikleri vardı. Ama o bütün hayatını derinden hissettiği yüce göreve adanmıştı. Bu konu da o kedisini de aşmıştı. Hiç gurura kapılmadan hayatının sonuna kadar görevine sadık kaldı.²¹³ Anlaşılan o ki Paret’de diğer oryantalistler gibi meseleye çok sathî bakmakta, Peygamber için görevine sadık kaldı derken diğer yandan Garanik olayını da kabul etmektedir. Bu çok açık bir tezattır. Çünkü Garanik olayını kabul etmek, tevhid davasını gaye edinmiş bir Peygamber için en büyük sadakatsizliktir.

Ayrıca Paret Kur’an-ı Kerim’in Hz. Peygamber’in ve diğer peygamberlerin insan olduklarına dair yaptığı vurguyu da eksik bir şekilde değerlendirmektedir. Onların insan olduğunu söylemek, diğer insanlar gibi vasıfsız, alâlede kişiler oldukları ve beşeri zaafların zebunu olmaktan kurtulamadıkları anlamına gelmez. Kur’an, peygamberlerin peygamber olmadan önce bile saygın kişiler olduklarını dile getirmektedir.²¹⁴ Ayrıca beşer vurgusu yapan âyetlerin bağlamına bakıldığında bunların birçoğunun “müşriklerin mucize talepleri” karşısında nâzil olduğu görülür.²¹⁵ Bu âyetlerde Allah; Hz. Peygambere “Benden bu tür aklı imana zorlayıcı mucizeler istemeyin. Ben de sizin gibi bir insanım. Bunları Allah’ın izni ve iradesi olmadan, size izhar etmem mümkün değildir.” Meâlinde sözler söylememesini emretmektedir.²¹⁶

²¹² El-Bütî, s.188. Ayrıca bk. Ülkü, Hayati, *Başlangıçtan Günümüze İslam Tarihi*, Akit Yay. ty. I, s.144.

²¹³ Paret, s.137.

²¹⁴ Örnek olarak bkz. Âl-i İmran 3 / 33; En’âm 6 / 84–86; Hûd 11 / 62; Enbiya 21 / 72; Sad 38 / 47–48; Kalem 68 / 50.

²¹⁵ Bkz. İsrâ 17 / 90–93.

²¹⁶ Bkz. İsrâ 17 / 93.

5.Regis Blachere

Garanik olayı hakkında görüş beyan edenlerden biri de Regis Blachere'dir. Daha önce belirttiğimiz gibi konu ile ilgili bir makale yazan Cerrahoğlu "Garanik Meselesinin İstismarcıları" R.Blachere ilgili şunları nakletmektedir:

" Hz. Peygamber tarafından Garanik olayı hakkında bir söz söylenmemiş olduğundan ne sahabeler bu iki cümleyi ezberlemiş ve ne de vahiy kâtipleri yazı ile tespit etmişlerdir. Dolayısı ile vahiy olmayan ve olamayan bu iki cümle Mushaf'lara girmemiş ve Kur'an-ı Kerim tercümelemelerine sokulmamıştır. Bu hal ondört asırdan beri devam etmekte ve kıyamete kadar da devam edecektir. Oysa Regis Blachere, bu iki cümleyi yazdığı Fransızca Kur'an tercümesine sokmuştur. Bu kasıtlı ve gayr-i ilmî bir tasarruf olarak karşımızda durmaktadır. Ayet-i Kerime'lerin sıra numaraları belli ve kat'î oldukları için, bu iki cümleye yeni bir rakam ilave edemeyip, evvelki Ayet-i Kerime'nin 20. rakamına (20 bis, 20 ter veya 20a,20b) işaretleri koymakla iktifa etmiştir. " ²¹⁷

Cerrahoğlu, Blachere'in diğerlerinin yaptığı gibi bu durumu dipnotunda izah etmesi gerektiğini söylemektedir: "Hem Kur'an'dan olmayan bir şeyi ona sokup, olmuş gibi göstermek; hem de bu gayrı meşru tasarrufunu birkaç kelimeyle izah etmemek elbette ilmî metoda taban tabana zıttır. Şimdiye kadar yapılan tam veya kısmi Fransızca ve diğer dillerin tercümelerinin hiç birinde böyle çirkin bir isnat görülmemektedir. Ancak tercümelerin bazısında görülen şey, ya En-Necm Suresi'nin 20. Ayet'ine veya Hacc Suresi'nin 52. Ayet'ine konulan bir dipnot ile Garanik Olayı anlatılmaya çalışılır R.Blachere iki sahifelik önsözünde ve mukaddimesinde bu meseleye tek bir sözle temas etmemiştir." ²¹⁸

Makalenin devamında Cerrahoğlu, şunları kaydeder: "Âyet ve sûrelerin iniş sırasına göre Blachere'in yaptığı ilk Kur'an tercümesinin Hacc Suresi'nin 52. Ayet'inde geçen Allah'ın nesh etmesi meselesine düştüğü dipnotta Blachere şunları söylemektedir: Burada âyet konuya çok mühim bir açıklık getirmektedir. (Demek ki). Şeytan asılsız telkinlerle vahyin temizliğine halel getirebilir. Fakat Allah bu telkinleri yok eder. Yalnız kalplerinde tereddüt bulunanları fitneye sevk

²¹⁷ Cerrahoğlu, "Garanik Meselesinin İstismarcıları", *AÜİFD*. Sayı.24, Ankara 1981, s.79

²¹⁸ Cerrahoğlu, a.g.m, s.80.

eder”.²¹⁹ Ayrıca “bu ayetin peygamberlerin günah işleyebileceklerini ortaya koyması açısından çok mühimdir” demektedir.

Yazar “ Le Probleme de Mahomet” adlı eserinde şunları söylemektedir: bugün elimizde bulunan Kur’an’da zikredilen iki ayet mevcut değildir. Bu ayetlerin metni bize müfessirler tarafından verilmiştir. Müfessir tarafından ileri sürülen bir rivayete göre, Muhammed’in bizzat kendisi burada bir Şeytan ilkasının bahis konusu olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden O, Allah’a şerikler koşan bu iki ayeti Kur’an’dan çıkartmıştır. Daha sonra bambaşka ritimde olan 23 no’lu ayete bu üçlü putperest ilahları reddetmek teyid edilmiştir. Bu suretle anlaşılacağı gibi “Tek Tanrı İnancı” İslam’ın temel dogmalarından biri olmuştur.

Yine Blachere’e göre Hz. Peygamber döneminde vahiy parçaları kaybolmuştur. Ve Peygamberin bizzat kendisi bazı ayetleri kaldırmıştır.²²⁰

Cerrahoğlu şu sözlerle makalesini bitirir: Yine aynı yazar (yani Blachere) “Le Coran” adlı eserinde şunları kaydetmektedir: “Bu ilk safhada, şurasını hatırlatmak uygun olur ki metinler (ayetler) İslam’ın temeli olan tek Allah inancını karanlıkta bırakmaktadır. Hatta öyle görünüyor ki LIII. sûresinin 19–25 ayetlerinde üçlü Mekke ilahlarına yapılan ibadeti red hususunda tereddütlerin izi mevcuttur. Fakat metin (ayet) bugünkü şekliyle bir kesinlik arz etmekten uzaktır. Bununla beraber kısa bir müddet sonra tek Allah inancı kesin olarak tasdik edilecektir.²²¹”

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki R. Blachere Hz. Peygamberin peygamberlik vasıflarını tanımıyor. Ayrıca ona göre Kur’an vahiy mahsulü de değildir. Hz. Peygamber, Kur’an âyetlerini kendiliğinden Kur’an’dan çıkarabilmektedir. Yine ona göre, Kur’an parçalarının birçoğu kaybolmuştur. Üstelik Garanikle ilgili olan sözleri ayet diye Fransızca Kur’an mealine yerleştirme cüretini de kendinde görebiliyor.

Kur’an-ı Kerim, başlangıçtan itibaren üçlü bir metotla korunma altına alınmıştır. Yazı, ezber ve kontrol. Hz. Peygamber (s.a.v) vahyin geldiği an vahiy kâtiplerini çağırarak vahyi yazdırıyordu.²²² Peygamberimiz vahyin geleceği anı

²¹⁹ Cerrahoğlu, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*. Sayı.24, Ankara 1981, s.80–82.

²²⁰ Cerrahoğlu, a.g.m. s.82.

²²¹ Cerrahoğlu, a.g.m. s. 82

²²² Canan, İbrahim, *Kur’an’ın Mûcizevi Korunması, mak. Rivayetler Işığında Kur’ân-ı Kerim’in Cem’ Edilmesi*, Yeni Ümit Kitaplığı–3, Işık Yay. İstanbul 2004. s.29.

önceden hissediyordu ve bir kâtip çağırarak vahyi yazdırıyordu. Mekke döneminde bu hizmeti daha çok Abdullah İbn Sa'd İbn Ebî Serh veriyordu.²²³ Hz. Peygamber (s.a.v) yazma ve ezberleme sırasında kasıtsız olarak bir kısım hataların yapılabileceğinin şuurunda olduğu için yazıyı ezberle, ezberi de yazı ile kontrol etmektedir. İşte Resulullah'ın buna başvurduğunu görmekteyiz. Kur'an tarihinde arza denilen hadisenin maksadı da budur. Arzai ahira, Kur'an-ı Kerim'in asliyeti üzere kitaplaşmasında ve dolayısıyla bütünlüğünü korumasında son derece önemli bir hadisedir.²²⁴

Hz. Peygamberin vefatından biraz önce Kur'an-ı Kerim tamam olmuştu. Peygamber nâzil olan âyetlerin nerelere konulacağını dahi söylemişti. Vefatından sonra bu yazı malzemesinin toplanması lazımdı. Kur'an-ı Kerim metnini ezber bilenlerin zamanın hadiseleri içinde şehit düşmesi veya vefat etmeleriyle Kur'an için tehlike meydana getirebilirdi. Bunun için sahabeler kolları sıvadı. Zeyd bin Sabit başkanlığında bu cem' işi tamamlandı. Kur'an'ın bu cem' işi Peygamberin vefatından altı ay sonraya tesadüf etmektedir. Bu kadar kısa bir müddet içinde Kur'an'dan bir şeyin zayi olması mevzu bahis olamaz.²²⁵ Sahabenin icması ayrıca özellikle Kur'an konusunda çok hassas olan ve gördüğü en ufak bir yanlışa itiraz eden sahabenin Kur'an'ın toplanma ve çoğaltma sürecinde ittifak etmeleri bu iddiayı çürütmektedir.

Kur'an-ı Kerimdeki ta'zir âyetleri de onun Allah'tan geldiğinin, Hz. Peygamberin kendi arzusuna göre konuşmadığının en büyük delilidir. Abese süresini buna örnek olarak verebiliriz. Rivayetlere göre bir gün Hz. Peygamber müşriklerin önde gelenleri ile sohbet ediyordu. Onlar aracılığıyla ilahi mesajını geniş kesimlere duyurmayı amaçlıyordu. O sırada Abdullah İbni Ümmü Mektum kendisine yaklaştı ve Kur'an'ın ilk âyetlerinden bir kısmını kendisine tekrarlamasını veya açıklamasını istedi. O anda çok daha önemli gördüğü konuşmasından rahatsız olan Hz. Peygamber suratını astı. Bunun üzerine hemen bu Abese suresi nazil oldu.²²⁶

²²³ Canan, VIII. s.32.

²²⁴ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usûlü, TDVY. Ankara 1995. s.53.

²²⁵ Cerrahoğlu, s.70-71.

²²⁶ Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed, *El- Camiûl Kur'an*, Dar'û İhyau Tûras, I, Lübnan 1985. s.211.

Esed bununla ilgili olarak Şu değerlendirmeyi yapmaktadır. “İlkin sıradan bir insan tarafından yapıldığında küçük bir nezaketsizlik olarak değerlendirilecek olan bir fiilin bir Peygamber tarafından iŐlenmesi halinde ilahi bir azarı hak eden büyük bir günah olarak görüldüğüne dolaylı olarak işaret etmektedir. Ve ikinci olarak da, Kur’anî vahyin objektif niteliğini sergilemektedir; çünkü Allah’ın kendisini azarlamasını bütün dünyaya duyurmakla Hz. Peygamber, kendi istek ve özlemlerini dile getirmediğini göstermiş olmaktadır.²²⁷

Daha önce değindiğimiz gibi Kur’an’ın îcazı da onun beşer kelamı olmadığını gösterir. Kur’an-ı Kerim’in insanlığı aciz bırakan yönü, yani onun icazı, ona benzer veya ona yakın bir eserin meydana getirilmemesinde aranmalıdır. İŞte bu bakımdan Kur’an, Hz. Peygamberin en büyük mucizesi olmuştur.²²⁸ Bütün bunlar Blachere’nin Kur’an vahiy mahsulü değildir iddialarına cevaptır.

İkinci bölümün baŐından buraya kadar Garanik rivayeti konusunda görüş beyan eden oryantalistlerden önemli bazı Őahsiyetlerin yaklaşımlarını arz etmeye çalıŐtık. Tüm araŐtırmalarımıza rağmen Oryantalistlerin ileri gelenlerinden Goldziher, Wansbrough ve Schact’ın Garanik rivayeti konusunda görüşlerine ulaŐamadık ve “bu konuda onların fikir beyan etmedikleri” kanaatine vardık. Dolayısıyla oryantalistlerin görüşlerini aktardığımız miktarın bu konuda yeterli fikir vereceği kanaatindeyiz.

Görüşlerine ulaŐabildięimiz kadarıyla oryantalistlerin Garanik rivayeti konusundaki fikirleri, çok küçük nüanslardan sarf-ı nazar edilirse hemen hemen “aynı” denecek kadar birbirlerine yakındır. Bunları Şu Şekilde özetlemek mümkündür:

1- Caetani dışında, incelediğimiz bütün oryantalistler, Garanik rivayetinde bahsi geçen olayın gerçekten vuku bulduğu inancındadırlar. Caetani ise bunun kötü bir senaryo ve kurguya sahip “uydurma” bir rivayet olduğu kanaatinindedir.

2- Kur’an-ı Kerim ilahî vahyin mahsulü değil Hz. Muhammed’in eseridir.

3- Hz. Muhammed, Peygamber değildir.

4- Hz. Muhammed, diğer insanlar gibi beşerî zaafllara sahiptir.

²²⁷ Esed, s.1236.

²²⁸ Cerrahoğlu, s.163.

5- Bu beşerî zaafın bir eseri olarak Kureyş'in teklifini kabul edip onların ilahlarını övmüştür.

6- Buna rağmen o tevhid misyonunu yayma konusunda sadakat ve samimiyet sahibidir.

7- Peygamberler de diğer insanlar gibi hata yapabilir, günah işleyebilirler.

8- İlahî vahye Şeytan'ın telkinleri karışabilir.

9- Blachere'e göre, söz konusu rivayette geçen "Onlar yüce kuğulardır, onların şefaati umulur." Şeklindeki (değişik bir çok varyantı olmasına rağmen bunlar göz ardı edilerek) meşhur cümle âyettir. Ancak Hz. Muhammed, bunu daha sonra Kur'an'dan çıkarmıştır.

B. GARANİK RİVAYETİNİN ORYANTALİST KUR'AN TASAVVURUNDAKİ YERİ

Garanik rivayetinin oryantalist Kur'an tasavvurundaki yerini tespit etmek için önce o zihniyetin Kur'an tasavvurunu ortaya koymamız gerekecektir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber'e yönelik değerlendirmelerde olduğu gibi Kur'an ve dolayısı ile Garanik ile ilgili oryantalist yaklaşımlarda da bir takım farklılıklar dikkati çekmektedir. Garanik Olayını objektif kriterlere göre ele alan oryantalistler olduğu gibi bu meseleyi bahane edip İslam dini ve Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında yanlış değerlendirmelerde bulunanlar da vardır. Bu ikinci gruba girenler de çoğunluktadır.

Oryantalistler nazarında Kur'an'ın menşei ve onun vahiy mahsulü olup olmadığı meselesine gelince, biz Müslümanlara göre Kur'an bir vahiy mahsulüdür, menşei de ilahidir. Oysa oryantalistlerin çoğu bunu kabul etmemektedir. Onlara göre Kur'an vahiy mahsulü değildir. Cerrahoğlu bununla ilgili bir makalesinde oryantalistlerin görüşlerine yer verirken, Alfred Guillaume'den şunları nakleder. "Kur'an'ın Allah kelamı oluşu ve o'nun Allah tarafından indirilişi görüşü, metni tenkitler ve modern araştırmalar karşısında inancı elde tutmak, modern âlimler için mümkün değildir. Yahudi ve Hıristiyan âlimler mukaddes kitaplarında ilahi unsurlar olduğu gibi, beşeri unsurun mevcudiyetini de kabul etmektedirler... Kur'an metninin tanzimi keyfi ve gelişti

güzelidir... Ahd-i Atik'teki hikâyeler Kur'an'da da vardır.”²²⁹ Görüldüğü gibi hemen hemen bütün oryantalistler Kur'an-ı Kerimi kendi mukaddes kitapları ile mukayese etmektedirler. Bütün ilahî kitapların menşeleri bir olduğu için, kıssalar gibi bazı benzerliklerinin olması pek tabiidir.²³⁰ Ancak bunlar arasında bile çok temel farklılıklar da mevcuttur. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de bütün peygamberler kasten hata ve günah işlemekten tenzih edilirken Kitab-ı Mukaddes'te ancak ahlaksız insanların yapabileceği bazı iğrenç fiiller dahi peygamberlere isnat edilmektedir. Ayrıca “Kur'an metninin tanzimi keyfi ve gelişi güzeldir.” Hükümü gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Kur'an'ın muhalifleri belagatta çok ileri seviyede oldukları halde ona böyle bir nakise isnat edememişler; şiir, sihir gibi acizliklerini ifade eden sözcüklere sığınmışlardır. Onun bir sûresinin dahi benzerini getirememelerinin en büyük sebebi, âyetler arasındaki sıkı münasebettir. Başka bir deyişle “Kur'an'ın nazmı denilen bu özelliği onun en önemli i'caz yönlerinden biridir.

Aynı makale de nakledildiğine göre Goldziher, Kur'an hakkında şunları söylemektedir.” Kur'an'dan tenakuzlardan hâli, mütecanis, muvahhid bir akide mezhebi hülâsa edebilmemiz zor olan husustandır... O'nu tafsilatıyla tetkik ettiğimizde, bazen içinde zıt tahminlerin bulunduğunu görüyoruz.”²³¹

H. Lammens de “Hicret'ten evvelki çok eski vahiylerin bazıları unutulmuş olabilir. Fakat bize ulaştığı gibi, Kur'an Muhammed'in şahsında sahil bir eser gibi mülahaza edilmiştir. Hâlbuki Kur'an'ın teşkili ve kıratındaki ihtilaflar, bu hususta şüpheler izhar etmektedir.” der. Frithjof Schoun, da Kur'an hakkında “karanlıkları ve zıtlıkları aşikâr olan bir mukaddes metin, Musa'ya ait bazı şeyler takliplerle geçirilmiş, bu hususta Sünni tefsirleri araştırmak yeterlidir.” demektedir.²³²

Bir batılı Kur'an araştırmacısı Rudi Paret'in aşağıdaki ifadeleri oryantalistlerin Kur'an'a bakışını özlü bir şekilde yansıtmaktadır.

²²⁹ Cerrahoğlu, “Oryantalizm Ve Batıda Kur'an Ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar,” *AÜİFD*, sayı.31, Ankara 1998 s. 120.

²³⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akdemir, Salih, . “Müsteşriklerin Kur'an-Kerim ve Hz. Muhammed'e Yaklaşımları” *AÜİFD*. c.31, Ankara 1989.

²³¹ Cerrahoğlu, a.g.m. s.121.

²³² Cerrahoğlu, a.g.m. s.121.

“Oryantalistler nazarında Kur’an ilahilik vasfına haiz bir kitap değildir. Onlara göre Kur’an, Arap tarihinin belli kesitine ışık tutan tarihsel bir belge değerini taşımaktadır. Kimileri Kur’an metnini Hz. Peygamberin otobiyografisi, kimileri Yahudilik ve Hıristiyanlıktan ödünç aldığı fikirlerin belgesi, kimileri Arap dilinin 7. asırdaki durumunun belgesi, kimileri de İslam toplumunun ortaya çıkışına tanıklık eden bir doküman olarak görmektedir. Batıda Kur’an’ın bir bilgi nesnesi olarak tarih araştırmalarının konusu yapılması, bu çerçeveden olmak üzere tertibinin yeniden yapılması yönündeki çalışmaların arka planında, onun tarihsel bir belge olarak görülmesi fikri yatmaktadır.”²³³

Çolak bir diğer oryantalist Francis Edwards Peters’den şunları nakleder. “Hz. Muhammed’in tarihi ve İslam’ın kökeni Kur’an la başlar bazılarına göre de Kur’an’la biter. Bu kitap İslam’ın kutsal kaynağı olup hayatının son 23 senelik bölümünde Hz. Muhammed’in ağzından çıkan sözlerin bir koleksiyonudur. Kuran’ın bir tarihçiyi güçlü bir şekilde cezbeden en önemli yönü, sahih bir belge değerini taşımasıdır. Burada Müslümanların inandığı gibi Allah’ın sözü anlamında bir sahihlik kastedilmemektedir.”²³⁴

Wansbrough’a göre Kur’an dahil bütün kutsal kitaplar, başka kitaplardan farksız okunmalıdır. Çünkü kutsal kitaplar da beşerî ürünlerdir. Anlama ve yorumlama açısından onlardaki kelimeler, isimler, fiiller, cümleler, mecazlar, metaforlar ve teşbihler diğer kitaplardan farklı değildir.²³⁵

Oryantalistlerin genel olarak Kur’an-ı Kerim hakkındaki görüşleri, ana hatlarıyla budur. Şimdi Garanik rivayetinin bu tasavvurdaki yerini tespit etmeye çalışalım.

Oryantalistlerin Kur’an tasavvuruyla, Garanik rivayeti konusundaki takındıkları tutumu ve yorumları karşılaştırdığımızda bunların birebir örtüştükleri hemen göze çarpılmaktadır. Başka bir ifadeyle onlar, Garanik rivayetini zihinlerindeki Kur’an tasavvuruna bir kaynak ve delil olarak kullanmaktadırlar. Bu nedenle söz konusu rivayet, onlar için çok önemlidir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta vardır. O da şudur: Oryantalistler bu hususta objektif

²³³ Çolak, Yaşar, *Batıda İslam Tarihinin Erken Dönemine İlişkin Farklı Metodolojik Yaklaşımlar: John Wansbrough, Michael Cook, Patricia Crone ve Lawrence I. Conrad Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Samsun 2007. s.53.

²³⁴ Çolak, s.53.

²³⁵ Çolak, s.60.

davranmayı gerektiren bilimsel metottan çok uzaktırlar. Delilleri toplayıp bunları belli kriterlere göre değerlendirerek sağlıklı bir sonuca ulaşma yolunu tercih edeceklerine tam aksine zihinlerindeki amaca ve tasavvura uygun deliller toplamayı; karşı delilleri kuvvetli ya da zayıf olduğuna bakmadan görmezlikten gelmeyi yeğlemişlerdir. Şüphesiz böyle bir metotla elde edilen bir sonucun bilimsel olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Bu konuyu oryantalistlerin “neticeden delile gittiklerini” çok açık bir şekilde ortaya koyan birkaç örnekle noktalamak istiyoruz:

1- Oryantalistler Garanik rivayetinin zayıf varyantlarını sahil ve gerçek olarak kabul ettikleri halde, bunun sahil hadis literatüründe yer almamasını dikkate almamışlardır.

2- Rivayeti kabul eden birkaçı dışında, eleştiren ve uydurma olduğunu isbat eden İslam âlimlerinin görüşlerini ele alıp incelemeye değer görmemişlerdir.

3- Garanik rivayetinin gerçekten vuku bulması halinde ortaya çıkacak olan toplumsal tepkilerin ve olayların çığ gibi büyüyeceğini ve dolayısıyla tevatür derecesine ulaşan çok sayıda sahil rivayetinin (nakledilmesi) gerektiğini görmezlikten gelmişlerdir.

4- Bir âyetten (Hac 52 / 22) yola çıkarak ve hatta onu da yanlış yorumlayarak “ilahî vahye şeytanî telkinlerin karışabileceği” sonucuna ulaşırken; diğer taraftan Kur’an-ı Kerim’in sahil vahye dayandığını; batılın ona hiç bir yönden yanaşamayacağını; onun ilahi koruma altında olduğunu ifade eden pek çok âyeti yok saymışlardır.²³⁶ Pek çok konuda olduğu gibi bu hususta da oryantalistler çelişkiye düşmektedirler. Şöyle ki, âyet ya delil olarak kullanılır ya da kullanılmaz. Bir tanesi delil olarak kullanıldığına diğerleri neden göz ardı edilmektedir. Bilimsel dürüstlük “bu âyetlerin varlığına değinip en azından neden delil olarak kullanılmadıklarını izah etmeyi” gerektirir.

5- Kur’an metnini “karışık, düzensiz, karanlık” gibi ifadelerle nitelerken, onun nüzulüne şahit olan Velid b. Muğire ve benzeri bir çok belagat erbabının ona hayranlıklarını dile getiren sözlerine²³⁷ kulak tıkamışlardır.

6- Kur’an- Kerimi Allah kelamı olarak değilde Hz. Muhammed’in (s.a.v) ürünü olarak takdim ederken, onun sözlerini Kur’an âyetlerine benzemediğini;

²³⁶ Örnek olarak bkz. Hûd 11 / 1; Fussilet 41 / 42; Hicr 15 / 9.

²³⁷ Bkz. İbn Hişam, I, s.269.

Kur'an'ın düşmanlarına en son safhada “uydurma dahi olsa on sûre,²³⁸ hatta tek bir sûrenin benzerini getirmeleri konusunda meydan okumasına rağmen,²³⁹ içlerinde pek çok edip ve şairin bulunduğu güruhtan bir kaç hezeyan dışında bir cevap gelmediği için acizyetlerini anlayarak bu yolu terk edip kaba kuvvete başvurmak zorunda kaldıklarını hiç dikkate almamışlardır.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Bütün bunlar göstermektedir ki Oryantalistler, zihinlerinin arka planındaki hedeflerine ulaşmak için, zayıf ya da uydurma olduğuna bakmaksızın kendi amaçlarına hizmet edecek rivayetleri ve delilleri, hiç bir kritiğe tabi tutmadan alıp kullanmakta bir sakınca görmemektedirler. Bunu yaparken “kendi iddialarını çürütecek pek çok sayıdaki kuvvetli delilleri de görmezlikten gelme” gibi etik dışı bir tavır sergilemektedirler. Bu tavrın sonucu olarak Garanik rivayetini ele alarak, “Kur'an-ı Kerim'in ilahî vahye dayanmadığı ve şeytanî telkinlere maruz kaldığı” şeklindeki tezlerine malzeme olarak kullanmışlardır.

²³⁸ Hûd 11 /13. Âyetin meâli şöyledir: “Yoksa ‘onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu’mu diyorlar? De ki eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi yardıma çağırın da siz de onun gibi (gerçeklerden bahsetmeyen) uydurulmuş on sûre getirin.” Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in bu çağırısı onu Hz. Peygambere mal eden herkes için geçerlidir.

²³⁹ Bakara 2 / 23–24.

SONUÇ

Doğunun kültürünü, medeniyetini, sanat ve düşüncesini inceleyen, kısaca “Doğu Bilimi” diyebileceğimiz Oryantalizmin doğuş tarihi hakkında değişik görüşler olmakla beraber, genellikle 10.-11. asırda ya da 12. asırda ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Özellikle 17. asırdan itibaren yükselişe geçen bu akımın temsilcileri, Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed (s.a.v), İslam tarihi ve İslam hukuku başta olmak üzere, İslam ve coğrafyasına dair bir çok alanda önemli inceleme ve araştırmalara imza atmışlardır.

Bu akımın Kur’an, Hz. Muhammed (s.a.v) ve İslam tarihi üzerine araştırma yapan bazı temsilcileri “Garanik Rivayetini” ele alarak geniş bir şekilde değerlendirmeye tabi tutmuşlardır.

Söz konusu rivayet İslam âlimleri tarafından da ele alınmış ve çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeleri üç kategoride toplamak mümkündür.

1. Garanik rivayetinde anlatılan olay vuku bulmuştur. Hz. Peygamber şeytanın telkini ve müdahalesiyle putların şefaathı olacağını ifade eden iki cümleyi yanılarak âyet diye okumuş, daha sonra bu cümleler Allah tarafından neshedilmiş ve bunun şeytanın Peygamberi yanıltmasının bir sonucu olduğu bildirilmiştir. Başta Taberi, Zemahşeri gibi âlimler bu gruba dâhildir. Özellikle Taberi olayı zahiri şekliyle nakleder. Garanik olayını anlatırken ve rivayetleri sıralarken meseleye herhangi bir tenkit getirmez. Bilakis kabul eden izlenimi veren bir üslûp kullanır.

Zemahşerî Garanik olayının Hz. Peygamber’in çevresindeki insanları deneyip gerçek müminlerle münafıkları ayırt etmesi için olayın vuku bulduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Zemahşeri, bunun bir imtihan vesilesi olduğunu görüşündedir.

2. Garanik rivayetinin bir aslı bulunmakla birlikte varyantların hepsi doğru ve güvenilir olmadığından hadise tutarlı bir şekilde tevil edilmelidir. İbn Hacer el- Askalani ve Mahmud Nesefî bu görüştedir. Nesefî Garanik olayını tümünden reddetmemektedir. Fakat Garanike ait sözlerin Hz. Peygambere değil de şeytana ait olduğunu söylemektedir.

3.Garanik ile ilgili rivayetler asılsızdır ve bunların tamamı uydurmadır. Başta Fahreddin er-Razî, Kadı Beydavi, Aksekili Ahmed Hamdi olmak üzere âlimlerin büyük bir çoğunluğu bu görüştedir. Fahreddin er-Razî “Tefsiri Kebir Mefatihul Gayb” adlı kitabında Garanik olayına geniş bir yer ayırır. Garanik olayının asılsız olduğuna dair aklî ve naklî deliller getirir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) putlara saygı duyduğunu söyleyen kimsenin kâfir olacağını, çünkü peygamberin en büyük gagesinin putları kaldırmak olduğunu söyler. Üstelik “Hz. Peygamberin vahyin ilk dönemlerinde müşriklerin eziyetlerinden emin olarak Kâbe’nin yanında namaz kılması ve Kur’an okuması mümkün değildi” der. Bu ifadeleriyle Razî Garanik olayını kabul etmediğini göstermektedir. Kadı Beydavi’de aynı görüştedir.

Çağdaş âlimlerden Ahmed Hamdi Aksekili ise meselenin tümünden bir uydurma olduğunu söylemektedir. “ Bir Zındık Uydurması Garanik Safsatası” adlı eserinde meseleyi geniş bir şekilde ele alır. Kitabında ayrıca İslam âlimlerinin bu konu ile ilgili görüşlerine de yer verir. Uzun tahlillerden sonra bu meselenin uydurma olduğunu ve bunun bir aslının olmadığını isbat eder.

Garanik rivayeti senet yönünden incelendiğinde hiçbir sahih hadis kitabında yer almayan rivayet, birçok tarikten rivayet edilmesine rağmen muttasıl ve sahih bir senetle gelen tek bir varyantı mevcut değildir. Ravilerin büyük çoğunluğu ya yalancılık ya da güvenilir olmamakla itham edilmişlerdir.

Rivayet metin yönünden incelendiğinde, bazen çelişkilere kadar varan, lafızlarının çok fazla ve farklı varyantlarının bulunması; bir çok âyete açıkça aykırı olması; mantıklı izahları imkansız olan pek çok problem içermesi gibi sebeplerden dolayı uydurma bir senaryo olduğu anlaşılmaktadır.

İslam kaynaklarında kesinlikle uydurma olduğu isbat edilen böyle bir rivayet, Batı dünyasında daha farklı algı ve yorumlara sahne olmuştur. Caetani dışındaki Oryantalistler, rivayetin gerçek olduğunu kabul ederler. Caetani ise “uydurma” diye nitelendirdiği rivayetin senaryo ve kurgusunu da kötü bulur. Hz. Muhammed’in bir beşer olduğunu; diğer insanlar gibi zaafllara sahip olabileceğini; zayıf bir anında Kureyş’in teklifini kabul edip onların putlarını övdüğünü; daha sonra geçici bir zafer için yaptığı bu manevradan pişmanlık duyduğunu belirten oryantalistler, zaten Hz. Muhammed’in ürünü olarak gördükleri Kur’an’a Şeytanî

telkinlerin karıştığını iddia ederler. Blachere, bir adım daha ileri giderek rivayetlerde pek çok varyantı bulunan ve putperest Araplar arasında pek yaygın olmayan “Onlar ulu kuğulardır, onların şefaati umulur.” Şeklindeki iki cümleyi “Şeytan Âyetleri” diye niteleyerek, yazdığı Kur’an tercümesinde, Kur’an metninin içinde göstermeye çalışır.

Oryantalistlerin Kur’an hakkındaki görüşleri incelendiğinde “Onun ilahî vahye dayanan Allah Kelamı olmadığı” kanaatine sahip oldukları görülür. Başka bir deyişle Oryantalist bakış açısıyla “Kur’an, Hz. Muhammed’in sözlerini içeren bir metinden ibarettir.” Çoğunlukla onun biyografisini anlatır. Garanik rivayetinin bu tasavvur ve anlayış içerisinde önemli bir yer tuttuğunu müşahede etmekteyiz. Rivayetin alınış biçimi göz önüne alındığında, oryantalistlerin zihinlerindeki Kur’an tasavvurunu pekiştirmek için kaynak ve delil olarak sarıldıkları en önemli dökümanın bu rivayet olduğu gözden kaçmamaktadır. Doğru olan bilimsel metot, “delillerden neticeye varmak” olduğu halde Oryantalistler bunu terk edip “sonuç ve amaca uygun delil toplama” yolunu tercih etmişlerdir. Amaç, zihindeki bir önyargıyı isbat etmek olunca, bu hedefe ulaşmak için “lehte olan delillerin zayıf olduğuna bakmamak, aleyhte olan kuvvetli tezleri görmezden gelmek” kaçınılmaz bir tutum haline gelmektedir. İşte Oryantalistlerin Garanik rivayetine yaklaşımlarını ifade eden tavır, tam olarak bu şekilde özetlenebilir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ağırakça, Ahmed, “*Garanik Olayı*”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil yayınevi, İstanbul, 1990.
- Akdemir, Salih, “*Müsteşriklerin Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’e (sav) Yaklaşımları*”, AÜİFD, Ankara 1989.
- Aksekili, Ahmed Hamdi, *Bir Zındık Uydurması Garanik Safsatası Kur’an’a ve Peygamber’e Çirkin Bir İftira*, Thk. Ertuğrul Özalp, İşaret Yay. İstanbul 2003.
- Ateş, Ali Osman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, Beyan Yay. c.2, İstanbul 2006.
- Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, Milliyet Yay. İstanbul, 1995.
- Azimli, Mehmet, , “*Müslüman Tarihçilerin Oryantalistlere Karşı Tavırları*” Marife, Konya 2003.
- Berki, Ali Himmet- Keskiöğlü, Osman, *Hız. Muhammed ve Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 1960.
- Bedir, Ahmet, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Oryantalizmin Entelektüelimizdeki Etkileri*, Marife, yıl: 2, sayı: 3, Konya 2002
- Beydavi, Muhammed Şirazi, *Envarut Tenzil ve Esrar’ ut Te’vil Tefsiri’l Beydavi*, thk. Mahmud Abdulkadir el- Aranavudi, Beyrut 2001.
- Bulut, Yücel, “*Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler*”, Marife Dergisi, Konya 2003.
- Caetani, Leone, *İslam Tarihi*, Çev. Hüseyin Cahid, Tanin Matbaası, İstanbul, 1924.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte*, Tashih: Hacı Çetinkaya, Akçağ Yay. İstanbul, ty.
- Cerrahoğlu, İsmail, “*Garanik Meselesinin İstismarcıları*,” AÜİFD, S. 24, Ankara 1981.
- Oryantalizm ve Batıda Kur’an İlimleri Üzerine Araştırmalar*, AÜİFD Ankara 1989.
- Çağatay, Neşet, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslam Tarihi*, T.T.K Basımevi, Ankara 1993.

- Çakan, İsmail Lütfi, *Hâdis Usûlü*, İFAV, y.y. ty.
- Çolak, Yaşar, *Batıda İslam Tarihinin Erken Dönemine İlişkin Farklı Metodolojik Yaklaşımlar: John Wansbrough, Michael Cook, Patricia Crone ve Lawrence I. Conrad Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2007.
- Davutoğlu, Ahmed, *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batıda İslam Çalışmaları Sempozyumu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2003.
- Demirci, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, İFAV Yay. İstanbul, 1996.
- Dozy, R. *Tarih-i İslamiyet*, Çev. Abdullah Cevdet, Matbaa-i İctihad, Mısır 1908.
- Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı Kur'an-ı Kerim Meal Tefsir*, Yeni Şafak Yay. İstanbul 2003.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV yay. İstanbul, 1997.
- Duman, Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Fecr Yay. Ankara, 1997.
- Ebu'l A'la, Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Muhammed Han Kayani, Nazife Şişman, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, Yusuf Karaca, İnsan Yay. İstanbul 1996.
- Eb'ul Fida İsmail, İbn Kesir, *Siretun Nebeviye*, Thk. Mustafa Abdulvahid, Dar'ul Marife, Beyrut / Lübnan 1971.
- Ed-Dımeşkî, Muhammed b. Salih (972/1536), *Subhûl-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd/Peygamber Külliyâtı*, Çev. Hüseyin Kaya, Ocak Yay. İstanbul 2006.
- El-Butî, M. Said Ramazan, *Fıkhu's-Siyre Peygamberimiz (s.a.v) Uygulamasıyla İslam*, Çev. Ali Nar-Orhan Aktepe, Gonca Yay. İstanbul 1987.
- El- Elbani, Muhammed Nasirüddin, *Nasb'ul Mecank Li Nısfı Kısset-il Ğaranik*, El- Mektebetül İslami, Dımeşk 1952/ 1372.
- El-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislere Göre*, Çev. Salih Akdemir, Fecr Yayınevi, Ankara 1996.
- El-Kattân, Mennâ Halil, *Ulûmu'l- Kur'an*, Çev. Arif Erkan, Timaş Yay. İstanbul 1997.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Matbaayı Ebuzziya, İstanbul 1936.
- Emiroğlu, H. Tahsin, *Esbâb-ı Nüzul*, Konya 1984.

- Er-Razi, Fahreddin, *Mefatihü'l- Gayb (Tefsir-i Kebir)*, Çev. Suat Yıldırım, Sadık Doğru, Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci, Huzur Yay. Ankara 1993.
- Esed, Muhammed, “*Kur’an Mesajı Meal- Tefsir*” Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İstanbul 2002.
- Es-Sıbai, Mustafa, *Oryantalizm ve Oryantalistler (Yararları Zararları)*, Çev. Mücteba Uğur, Beyan Yay. İstanbul, ty.
- Ez-Zebîdî, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif, *Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, Çev. Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. İstanbul 1985.
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, Çev. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yay. Ankara 2005.
- Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1997.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, Yeni Şafak Yay. Ankara 2003.
- Hasan, H. İbrahim, *İslam Tarihi*, Çev. İsmail Yiğit- Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yay. İstanbul 1987.
- Hatiboğlu, Mehmed Said, *Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine*, İslami Araştırmalar Dergisi, c.6, sayı. 2, Ankara 1992.
- Hizmetli, Sabri, “*Garanik Meselesi Üzerine*”, İslami Araştırmalar Dergisi, c.3, sayı.2, Ankara 1989.
- *İslam Tarihi*, AÜİFD, Yay. Ankara 1999.
- İbn Hacer el-Askalani, *Fethul Bâri* Beyrut 1408/1988.
- İbn Hişam, *Siretü İbn Hişam*, el-Mektebetü’ş- Şamile el-İsdaru’s-Sani.
- İbn Kesir, İmâdüddin Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 1985.
- İbn Sa’d, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtu’l-Kübrâ*, Thk. Muhammed Abdu’l-Kâdir Atâ, Dar’ul Kütübül İlmiyye, Beyrut 1418/1997.
- İbnu’l-Esîr, ‘İzzuddîn Ebu’l-Hasan Ali b. Ebî’l-Kerem Muhammed *el-Kâmil fi’t-Târîh*, Çev. Ahmet Ağırakça, Dar’ul Sadr, İstanbul 1986.

- İbn Seyyid Nas, Muhammed bin Abdullah, *Uyun'ul Esir Siretun Nebeviye*, Müessesetu İzzeddin, Lübnan / Beyrut 1986.
- Kesler, M. Fatih, *Kur'an-ı Kerim'in Evrenselliği*, Esra Yay. İstanbul 1996.
- Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul 1968.
- Köksal, M. Asım, *Hz. Muhammed ve İslamiyet Mekke Devri*, Şamil Yay. İstanbul 1981.
- Kutub, Seyyid, *Fizilal-il Kur'an*, Çev. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Yay. yy. 1968.
- Küçükaşçı, Mustafa, “Şarkiyatçı Arthur Jeffery ve Kur'an Çalışmalarının Değerlendirilmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.
- Nesefi, Ahmed bin Mahmud, *Tefsir'un Nesefi Medarikü't-Tenzil*, Thk. Zekeriya Amirat, Beyrut, 1415 /1995.
- Okumuş, Mesut, *Arthur Jeffery ve Kur'an Çalışmaları Üzerine*, AÜİFD, c. 18, sayı.2, Ankara 2002.
- Özel, Mustafa, *Tefsirde Oryantalizm Eleştirisi: Mevdudi Örneği*, Marife, Konya, 2003.
- Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler*, Çev. Ömer Özsoy, Bilgi vakfı Yay. Ankara 1995.
- Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları- Tenkit, Usûl, Yorum-*, İnsan Yay. İstanbul 1997.
- Said, Edward, *Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Çev. Selahaddin Ayaz, Pınar Yay. İstanbul 1991.
- Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, Fecr Yay. Ankara 1998.
- Suruç, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay. İstanbul 2006.
- Şakir, Mahmut, *İslam Tarihi*, Çev. Ferit Aydın, Kahraman Yay. İstanbul 2004.
- Şengül, İdris, *Kur'ân'ın Mûcizevi Korunması*, Yeni Ümit Kitaplığı-3, Işık Yay. İstanbul 2004.
- Şentürk, Recep, “Oryantalizm ve Sosyal Teori”, *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batıda İslam Çalışmaları Sempozyumu*, D.İ.B.Y. Ankara 2003.

- Şibli, Mevlana, *İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Amedî Matbaası, İstanbul 1346/1928.
- Şimşek, Said, “*Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri*,” Bilgi ve Hikmet Dergisi. sayı. 2, İstanbul 1993.
- Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, Çev. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir, M.E.B Yay. İstanbul, 1992.
- Ülkü, Hayati, *Başlangıçtan Günümüze İslam Tarihi*, Akit yay. ty.
- Watt, Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke’de*, Çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, AÜİF, Yay. Ankara 1986.
- Yavuz, Hilmi, “*Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi*,” Marife Dergisi, sayı. 3, Konya 2003.
- Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara göre Hristiyanlık*, Işık Yay. İzmir 1996.
- Yücel, Ahmet, *Oryantalistlerin Gözüyle İslam*, Rağbet Yay. İstanbul 2003.
- Zakzuk, Mahmud Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*. Çev.. Abdülaziz Hatip, İzmir 1993.
- Zapsu, Abdurrahim, *Büyük İslam Tarihi*, , Risale Yay. İstanbul 2006.